

TERVEYDEN JA
HYVINVOINNIN LAITOS

Nina Halme
Lilli Hedman
Riikka Ikonen
Rika Rajala

Lasten ja nuorten hyvinvointi 2017

Kouluterveyskyselyn tuloksia

TYÖPAPERI

TYÖPAPERI 15/2018

Halme Nina, Hedman Lilli, Ikonen Riikka ja Rajala Rika

Lasten ja nuorten hyvinvointi 2017

Kouluterveyskyselyn tuloksia

TERVEYDEN JA
HYVINVOINNIN LAITOS

Kiitämme lämpimästi kaikkia työpaperin valmisteluun ja kommentointiin osallistuneita tahoja. Erityiskiitokset Hanne Kalmari STM sekä THL asiantuntijat Katriina Bildjuschin, Arja Hastrup, Marke Hietanen-Peltola ja Tupu Ruuska.

© Kirjoittajat ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitos

ISBN 978-952-343-115-7 (verkkojulkaisu)

ISSN 2323-363X (verkkojulkaisu)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-115-7>

Helsinki, 2018

Sisällys

1 JOHDANTO	4
2 AINEISTO JA MENETELMÄ	5
3 TULOKSET	9
3.1 Nuoren ja vanhemman välinen keskusteluyhteys	9
3.2 Yksinäisyys	13
3.3 Kiusaaminen ja syrjintä	17
3.4 Harrastaminen ja harrastusmahdollisuudet	22
3.5 Lintsaaminen ja perusopetuksen jälkeisten opintosuunnitelmien puuttuminen	26
3.6 Kiinnittyminen kouluun	30
3.7 Lasten ja nuorten kokema väkivalta	33
3.8 Vanhempien liiallinen ja haittaa aiheuttava alkoholin käyttö	39
3.9 Vanhempien erojen aiheuttamat haitat lapsille	42
3.10 Osallisuus palveluissa	45
4 YHTEENVETO	55
5 JOHTOPÄÄTÖKSET	64
Lähteet	66

1 JOHDANTO

Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin ja perheiden omien voimavarojen vahvistuminen ovat Juha Sipilän hallituskauden keskeisiä tavoitteita. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) tavoitteena on luoda lapselle ja nuorelle suotuisa kasvu- ja oppimisympäristö sekä tukea koko perheen hyvinvointia. Hajanainen palvelujärjestelmä uudistetaan lapsi- ja perhelähtöiseksi maakuntien ja uuden kunnan toimintaympäristöön. Muutosohjelmassa toteutetaan kokonaisvaltainen uudistus, jossa siirretään painopistettä kaikille yhteisiin ja ennaltaehkäiseviin palveluihin. Erityisesti lapsen etu ja vanhemmuuden tuki ovat palvelujen kehittämisessä ensisijaisia. Samalla luodaan lapsen oikeuksia ja tietoperustaisuutta vahvistavaa toimintakulttuuria myös päätöksentekoon. Lähtökohtana ovat lapsen oikeudet, perheiden monimuotoisuus sekä lapsi- ja perhelähtöisyys. (Yleissopimus lapsen oikeuksista 1989; STM 2016.)

LAPE-muutosohjelman tulostavoitteeksi on asetettu, että lasten ja nuorten hyvinvointi paranee. Vuoteen 2025 mennessä odotetaan, että lasten, nuorten ja perheiden yhdenvertaisuus on lisääntynyt, eriarvoisuus vähentynyt sekä erilaisuus ja monimuotoisuus on opittu ottamaan paremmin huomioon. Lisäksi lasten, nuorten ja perheiden omat voimavarat, elämänhallinta, autetuksi tuleminen sekä osallisuuden ja kohdatuksi tuleminen kokemukset ovat vahvistuneet. (STM 2016.)

LAPE -muutosohjelman tavoitealueita ovat:

1. Lasten/nuorten ja vanhempien vuorovaikutus on parantunut
2. Lasten ja nuorten yksinäisyys on vähentynyt
3. Lasten ja nuorten kiusaaminen on vähentynyt
4. Jokaisella lapsella ja nuorella on harrastus
5. Koulutuksen keskeytyminen on vähentynyt
6. Lasten ja nuorten kiinnittyminen kouluun on vahvistunut
7. Lasten ja nuorten kokemus väkivalta on vähentynyt
8. Vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmien aiheuttamat haitat lapsille ovat vähentyneet
9. Vanhempien erojen aiheuttamat haitat lapsille ovat vähentyneet
10. Lasten, ja nuorten ja vanhempien kokemus osallisuudesta palveluissa on parantunut
11. Lasten, nuorten ja perheiden kokemus palvelujärjestelmän toimivuudesta on parantunut

Tässä julkaisussa tarkastellaan lasten ja nuorten hyvinvoinnin tilannetta Kouluterveyskyselyn 2008–2017 tulosten perusteella LAPE-muutosohjelman tavoitealueiden mukaisesti: 1) millainen on lasten ja nuorten hyvinvoinnin tila valitulla tavoitealueella LAPE-muutosohjelman käynnistymisvaiheessa, 2) miten lasten ja nuorten hyvinvointi on kehittynyt viimeisen kymmenen vuoden aikana, 3) miten yhdenvertaisuus toteutuu hyvinvoinnissa (erot kouluasteittain, sukupuolittain, alueittain ja väestöryhmittäin) sekä 4) miten hyvinvoinnin eri ulottuvuudet ovat yhteydessä toisiinsa.

Julkaisu on suunnattu ensisijaisesti kuntien ja maakuntien päättäjille, viranhaltijoille, lasten ja nuorten kanssa työskenteleville eri alojen ammattilaisille, järjestöjen, oppilaitosten ja seurakuntien edustajille sekä muille lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämisestä kiinnostuneille.

2 AINEISTO JA MENETELMÄ

Hyvinvoinnin tilan tarkastelu perustuu Kouluterveyskyselyn 2008–2017 aineistoihin. Kouluterveyskysely toteutetaan joka toinen vuosi. Tietoja on kerätty kokonaisotannalla perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyviltä vuodesta 1996, lukioissa vuodesta 1999 ja ammatillisissa oppilaitoksissa vuodesta 2008 alkaen. Perusopetuksen 4. ja 5. luokkaa käyvät ja heidän huoltajansa ovat mukana vuodesta 2017 alkaen.

Kouluterveyskyselyyn osallistuvat perusopetuksen 4. ja 5. vuosiluokan oppilaat sekä heidän huoltajansa, perusopetuksen 8. ja 9. vuosiluokan oppilaat, lukioiden 1. ja 2. vuoden opiskelijat sekä ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijat. Kouluterveyskyselyyn vastataan koulussa, oppilaitoksessa yhden oppitunnin aikana ja opettajan valvonnassa. Vastaaminen tapahtuu nimettömästi ja se on oppilaille vapaaehtoista. Käytössä on eri kieliversioita ja myös selkokieliset lyhennetyt lomakkeet.

Vuoden 2017 Kouluterveyskyselyyn osallistui keväällä 80 prosenttia 4. ja 5. luokkien oppilaista (N = 95 725), 63 prosenttia 8. ja 9. luokkien oppilaista (N = 73 680), arviolta 51 prosenttia lukioiden 1. ja 2. vuosikurssien opiskelijoista (N = 34 961), arviolta 39 prosenttia ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuosikurssien opiskelijoista (N = 31 188) sekä 30 prosenttia 4. ja 5. luokkien oppilaiden huoltajista (N = 35 625).

Taulukossa 1 on esitetty vastaajamäärät maakunnittain perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyvien ja toisen asteen koulutuksessa olevien nuorten osalta. Perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyvistä nuorista eniten vastaajia oli Uudeltamaalta (N = 18 857, 26 %). Muita vastaajamääriltään suuria maakuntia olivat Pohjois-Pohjanmaa (N = 7 218, 10 %), Pirkanmaa (N = 6 585, 9 %) ja Varsinais-Suomi (N = 6 356, 9 %). Vähiten vastaajia oli Ahvenanmaalta (N = 466, 1 %).

Kouluterveyskyselyn avulla tuotetaan tietoa entistä laajemmin lasten ja nuorten arjesta, hyvinvoinnista ja avun saannista. Tietoa saadaan myös erilaisissa perheissä ja elämäntilanteissa elävien lasten ja nuorten hyvinvoinnista, kuten ulkomaalaistaustaisista, toimintarajoitteisista ja sijoitettuna asuvista. (www.thl.fi/kouluterveyskysely).

Taulukko 1. Perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyvien nuorten vastaajamäärät maakunnittain 2017.

Maakunta	Vastaajien lkm	Kattavuus ¹ , %
Lappi	2469	67
Pohjois-Pohjanmaa	7218	69
Kainuu	1121	76
Pohjois-Savo	3481	67
Pohjois-Karjala	2066	64
Keski-Pohjanmaa	1280	75
Pohjanmaa	2644	65
Keski-Suomi	3816	66
Etelä-Karjala	1753	66
Etelä-Pohjanmaa	3190	70
Pirkanmaa	6585	64
Satakunta	2677	58
Etelä-Savo	2156	72
Kanta-Häme	2690	69
Päijät-Häme	2832	67
Kymenlaakso	2023	54
Varsinais-Suomi	6356	66
Ahvenanmaa	466	75
Uusimaa	18857	56

THL: Kouluterveyskysely 2017

Yhdenvertaisuuden toteutumista nuorten hyvinvoinnissa tarkastellaan maakunnittaisen vertailun lisäksi seuraavien taustatekijöiden valossa: äidin koulutustaso (katsotaan edustavan perheen sosioekonomista asemaa), nuoren syntyperä, toimintarajoite ja kodin ulkopuolelle sijoittaminen. Tarkastelu tehdään perusopetuksen 8.-9.-luokkalaisten sekä lukion ja ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuosikurssia käyvien nuorten osalta.

Äidin koulutustason merkitystä selvitetään vertaamalla nuoria, joiden äideillä on matala koulutustaso kaikkiin vastanneisiin. Matalalla koulutustasolla tarkoitetaan tässä perusastetta eli käytännössä peruskoulun oppimäärää tai sitä vastaavaa. Vuoden 2017 Kouluterveyskyselyyn vastanneista nuorista suurimmalla osalla äidin koulutustaso on vähintään keskiaste. Korkeimmin koulutettuja ovat lukiolaisten äidit.

Syntyperän yhteyttä nuoren hyvinvointiin katsotaan vertaamalla muualla kuin Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten nuorten hyvinvointia kaikkien vastanneiden nuorten hyvinvointiin. Aineisto luokiteltiin syntymämaan mukaan siten, että suomalaistaustaisiksi luokiteltiin Suomessa syntyneiden vanhempien Suomessa tai muualla syntyneet lapset. Tähän luokkaan kuuluvat myös nuoret, jotka ovat itse syntyneet Suomessa, mutta toisen vanhemman syntymämaasta ei ole tietoa sekä ne, joiden vanhemmista toinen on syntynyt Suomessa ja toinen ulkomailla. Lisäksi tähän luokkaan kuuluvat nuoret, jotka ovat itse syntyneet ulkomailla ja joiden vanhemmista toinen on syntynyt Suomessa. Ulkomaalaistaustaiset nuoret jaetaan Suomessa syntyneisiin ja muualla syntyneisiin. Suomessa syntyneiksi ulkomaalaistaustaisiksi luokitellaan nuoret, jotka ovat itse syntyneet Suomessa, mutta joiden vanhemmat ovat syntyneet ulkomailla. Tähän ryhmään luokitellaan myös nuoret, joiden vanhemmista toinen on syntynyt ulkomailla, mutta toisen vanhemman syntymämaasta ei ole tietoa. Muualla syntyneiksi ulkomaalaistaustaisiksi luokitellaan itse ulkomailla syntyneet nuoret, joiden vanhemmat ovat syntyneet ulkomailla tai joiden vanhemmista toinen on

¹ Kattavuus on laskettu suhteuttamalla vastanneiden oppilaiden lukumäärä Tilastokeskuksesta 2017 saatuihin oppilasmääriin.

syntynyt ulkomailla. Yli 90 prosenttia kyselyyn vastanneista nuorista on suomalaistaustaisia. Ulkomaalaisistaustaisia, ulkomailla syntyneitä vastaajia oli 8. ja 9.-luokkalaisissa, lukiolaisissa ja ammatillista oppilaitosta käyvissä nuorissa alle 5 prosenttia, Suomessa syntyneitä ulkomaalaistaustaisia oli 2 prosenttia tai alle.

Toimintarajoitteiset vastaajat ovat nuoria, joilla on paljon vaikeuksia tai jotka eivät pysty lainkaan toimimaan vähintään yhdellä toiminnallisella perusulottuvuudella: nähdä, kuulla, kävellä, muistaa asioita, oppia uusia asioita tai keskittyä. Tytöt raportoivat poikia enemmän toimintarajoitteita kaikilla luokka-asteilla. Ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevista tytöistä viidennes kärsii fyysisestä tai kognitiivisesta toimintarajoitteesta.

Perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisissa ja lukiolaisissa nuorissa oli huomattavasti ammatillisen oppilaitoksen nuoria enemmän niitä, jotka asuvat molempien vanhempien kanssa. Ammatillista oppilaitosta käyvistä lähes neljännes ei asunut vanhempiensa kanssa. Perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyvistä ja ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista nuorista yksi prosentti ja lukiolaisista alle prosentti ilmoitti **asuvansa sijoitettuna**. Sijoitetuksi luokitellaan nuoret, jotka ovat ilmoittaneet asuvansa sijaisperheessä, lastensuojelulaitoksessa tai perhekodissa. Sijoitettujen nuorten osalta eri hyvinvoinnin osa-alueiden tuloksia ei esitellä, jos osa-alue liittyy nuoren ja vanhemman suhteeseen. Tiedon käytettävyyteen liittyy ongelmia, koska sijoitettujen nuorten vastauksista ei ole pääteltävissä, ovatko he vastanneet vanhempiensa vai sijaisvanhempiensa osalta kysymykseen. Kokonaistuloksista sijoitettujen lasten ja nuorten vastauksia ei kuitenkaan ole poistettu. (Taulukko 2.)

Taulukko 2. Perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaiset ja lukion sekä ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijat taustaryhmittäin sukupuolen mukaan 2017.

		Perusopetus 8. ja 9. lk			Lukio 1. ja 2. vuosi			Ammatillinen oppilaitos 1. ja 2. vuosi		
		Pojat	Tytöt	Yht.	Pojat	Tytöt	Yht.	Pojat	Tytöt	Yht.
Äidin koulutustaso										
Perusaste	N	1996	2202	4198	431	748	1179	1169	1421	2590
	%	6	7	6	3	4	4	8	12	9
Keskiaste	N	16510	18078	34588	5663	8847	14510	10081	7907	17988
	%	53	53	53	41	45	43	66	65	65
Korkea-aste	N	12693	13740	26433	7764	10185	17949	4099	2932	7031
	%	41	40	41	56	52	53	27	24	26
Syntyperä										
Suomalainen syntyperä	N	30995	33981	64976	13543	19345	32888	15332	12027	27359
	%	93	95	94	96	96	96	94	93	94
Ulkomaalaistaustainen, syntynyt Suomessa	N	631	732	1363	248	362	610	244	213	457
	%	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Ulkomaalaistaustainen, syntynyt ulkomailla	N	1553	1100	2653	323	395	718	751	693	1444
	%	5	3	4	2	2	2	5	5	5
Toimintarajoite										
Ei toimintarajoitetta	N	29797	29244	59041	12626	16850	29476	14646	10289	24935
	%	87	82	85	91	85	87	88	79	84
Toimintarajoite	N	4292	6404	10696	1293	2979	4272	2004	2668	4672
	%	13	18	15	9	15	13	12	21	16
Asumisjärjestelyt										
Asuu molempien vanhempien kanssa	N	23766	24368	48134	10560	14030	24590	9732	5448	15180
	%	71	68	69	75	70	72	59	43	52
Asuu vanhempien luona vuorotellen, vanhemmat eivät asu yhdessä	N	4868	4748	9616	1341	1663	3004	1609	671	2280
	%	15	13	14	10	8	9	10	5	8
Asuu vain yhden vanhemman kanssa	N	4310	6194	10504	1765	3182	4947	2710	2152	4862
	%	13	17	15	13	16	15	17	17	17
Ei asu vanhempien kanssa	N	671	604	1275	448	1192	1640	2369	4505	6874
	%	2	2	2	3	6	5	14	35	24
Kodin ulkopuolelle sijoitus										
Sijoitettuna kodin ulkopuolelle	N	314	384	705	40	55	95	128	104	234
	%	1	1	1	<1	<1	<1	1	1	1
Muut	N	33284	35515	69190	14067	20005	34236	16261	12629	29059
	%	99	99	99	>99	>99	>99	99	99	99

THL: Kouluterveyskysely 2017

3 TULOKSET

3.1 Nuoren ja vanhemman välinen keskusteluyhteys

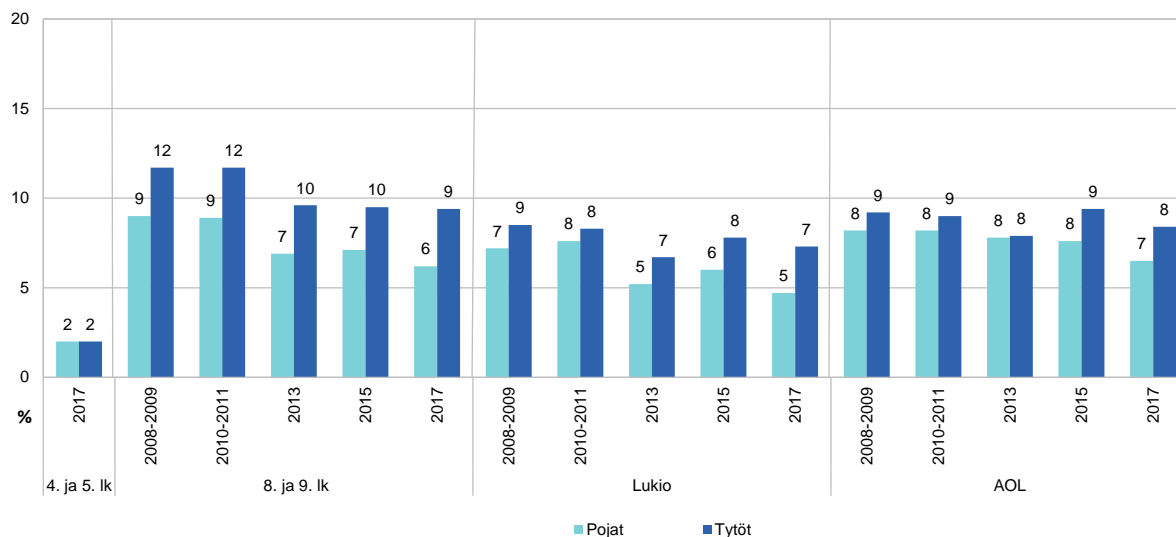
Avoin vuorovaikutus nuoren ja vanhemman välillä on tärkeää nuoren hyvinvoinnin edistämisen kannalta. Tulosuuttajana nuorten kokemat keskusteluvaikeudet vanhempien kanssa heijastelee sitä, miten kunnat ja alueet ovat onnistuneet vanhemmuuden tuen tehtävässään. Vanhemmuuden tuki on lapsen ja nuoren hyvinvoinnin varhaista tukemista ja eriarvoisuuden vähentämistä, joka on kuntien keskeinen tehtävä. Vanhemmuuden tukemiselle löytyy myös lakisääteinen perusta. Lapsen oikeuksien sopimus edellyttää, että vanhempia tuetaan kasvatustehtävässään (Yleissopimus lapsen oikeuksista 1989). Vanhemmuuden tuki voidaan määritellä laajasti; se pitää sisällään muun muassa vanhempien tukemisen ja vanhemmuustaitojen vahvistamisen, vanhempien kanssa työskentelevien ammattilaisten tukemisen ja heidän osaamisensa vahvistamisen sekä kasvatuskumppanuuden. (Kasvuntuki.fi.)

Kouluterveyskyselyssä lasten, nuorten ja vanhempien välistä vuorovaikutusta arvioitiin kysymyksellä keskusteluvaikeuksista. Tarkastelussa ovat ne lapset ja nuoret, jotka eivät pysty keskustelemaan juuri koskaan omista asioistaan vanhempiensa kanssa.

Vanhemman ja nuoren väliset keskusteluvaikeudet lisääntyvät yläluokille siirryttäessä

Vain harva perusopetuksen 4. ja 5.-luokkalainen lapsi (2 %) kokee keskusteluvaikeuksia vanhempiensa kanssa. Pojat ja tytöt kokevat keskusteluvaikeuksia yhtä paljon. (Kuvio 1.)

Vanhemman ja nuoren väliset keskusteluvaikeudet lisääntyvät yläluokille siirryttäessä ja pysyvät sangen samansuuruisina toiselle asteelle siirryttäessä. Perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisista nuorista kahdeksan prosenttia, lukiolaisista kuusi prosenttia ja ammatillisten oppilaitosten opiskelijoista seitsemän prosenttia kokee, ettei pysty juuri koskaan keskustelemaan omista asioistaan vanhempiensa kanssa. Tytöt kokevat keskusteluvaikeuksia hieman poikia useammin. Vanhemman ja nuorten välisten keskusteluvaikeuksien yleisyydessä ei ole tapahtunut merkittävää muutosta viimeisten vuosien aikana. (Kuvio 1.)

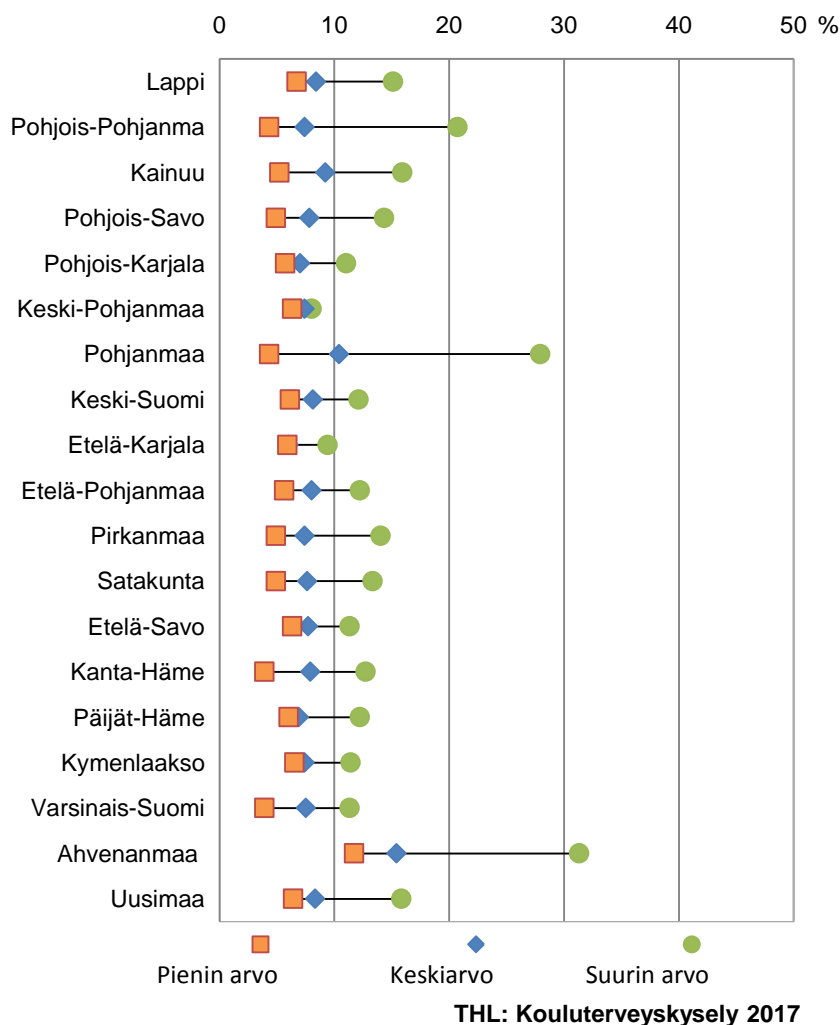

THL: Kouluterveyskysely 2017

Kuvio 1. Keskusteluvaikeuksia vanhempien kanssa kokeneiden lasten ja nuorten osuus (%) vuosina 2008–2017.

Vanhemman ja nuoren välisten keskusteluvaikeuksien yleisyydessä vaihtelua maakuntien välillä ja maakunnan sisällä

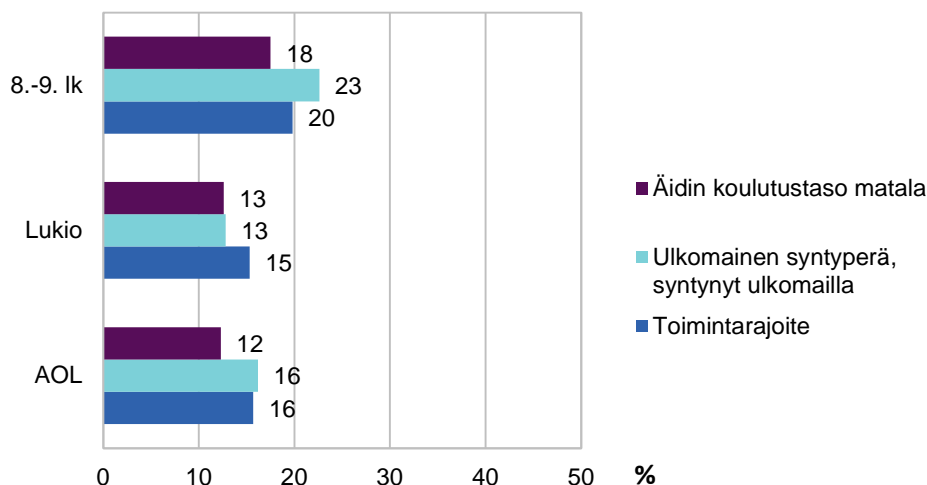
Vanhemman ja nuoren välisten keskusteluvaikeuksien yleisyys vaihtelee maakuntien välillä. Etenkin Ahvenmaalla, Pohjanmaalla ja Kainuussa keskusteluvaikeuksia kokevien perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisten nuorten osuus (9–15 %) on hieman suurempi muihin maakuntiin verrattuna. Keskusteluvaikeuksien yleisyys vaihtelee kuitenkin kunnittain myös maakunnan sisällä. Erot eri kuntien välillä ovat sangen suuria. (Kuvio 2.)

Kuvio 2. Keskusteluvaikeuksia vanhempien kanssa kokeneiden 8. ja 9.-luokkalaisten nuorten osuus (%) maakunnittain 2017.

Keskusteluvaikeuksia vanhemman ja nuoren välillä esiintyy enemmän ulkomaalaistaustaisilla ja toimintarajoitteisilla nuorilla sekä nuorilla, joiden äidin koulutustaso on matala

Keskusteluvaikeudet nuoren ja vanhemman välillä ovat huomattavasti yleisempiä, jos lapsi tai nuori ja hänen vanhempansa ovat syntyneet ulkomailla, lapsella tai nuorella on merkittäviä kognitiivisia tai fyysisiä toimintaa rajoittavia tekijöitä, kuten vaikeuksia näkemisessä, kuulemisessa, liikkumisessa, muistamisessa, uusien asioiden oppimisessa tai keskittymisessä tai jos nuoren äidin koulutustaso on matala (enintään peruskoulu). Esimerkiksi 8. ja 9.-luokkalaisista, ulkomailla syntyneistä ulkomaalaistaustaisista tai toimintarajoitteisista nuorista peräti viidennes ei pysty keskustelemaan vanhempiensa kanssa juuri koskaan omista asioistaan. (Kuvio 3.) Kaikista 8. ja 9. luokkaa käyvistä nuorista keskusteluvaikeuksia raportoi 8 prosenttia.

THL: Kouluterveyskysely 2017

Kuvio 3. Keskusteluvaiveuksia vanhempien kanssa kokeneiden nuorten osuus (%) taustaryhmittäin 2017.

Vanhemman ja nuoren välinen hyvä suhde on yhteydessä nuoren hyvinvointiin

Hyvä nuoren ja vanhemman välinen suhde suojaa ja kannattelee nuorta monessa mielessä. Nuorilla, joilla on hyvä suhde vanhempiinsa, esiintyy vähemmän mielenterveyden ja hyvinvoinnin haasteita. Nuorilla, jotka raportoivat keskusteluvaiveuksia vanhempien kanssa esiintyy huomattavasti muita nuoria enemmän päivittäistä oireilua, ylipainoa, humalahakuista juomista, yksinäisyyttä, uupumusasteista väsymystä, ahdistuneisuutta ja koulusta lintsäämistä. Vanhemman ja nuoren väliset keskusteluvaiveudet ovat yhteydessä myös vanhempien taholta koettuun henkiseen ja fyysiseen väkivaltaan. (Taulukko 3.)

Taulukko 3. Vanhemman ja nuoren välisen suhteen yhteys hyvinvointiin perusopetuksen 8. ja 9. luokkalaissa.

	Keskustelu- vaiveuksia vanhempien kanssa (%)	Muut (%)	Vastanneiden lkm
Vahva elämänhallinta	25	67	66 757
Vähintään kaksi päivittäistä oiretta	37	12	67 298
Kokenut vanhempien henkistä väkivaltaa viimeisen vuoden aikana	58	23	67 544
Kokenut vanhempien fyysistä väkivaltaa viimeisen vuoden aikana	24	5	67 502
Ylipaino	23	18	64 583
Tosi humalassa vähintään kerran kuukaudessa	23	9	68 446
Tyytyväinen elämäänsä	34	79	68 275
Tuntee itsensä yksinäiseksi	30	8	68 705
Kohtalainen tai vaikea ahdistuneisuus	37	10	67 420
Uupumusasteinen väsymys koulunkäynnissä	44	23	68 611
Luvattomia poissaoloja (lintsaamista) vähintään viikoittain	11	3	68 381

THL: Kouluterveyskysely 2017

3.2 Yksinäisyys

Useimmat lapset ja nuoret kokevat joskus yksinäisyyttä. Suurimmalla osalla lapsista ja nuorista yksinäisyyden tunne on ohimenevää ja se voi liittyä esimerkiksi muuttoihin tai koulun vaihtoon. Osalla lapsista ja nuorista yksinäisyys on kuitenkin pitkäkestoista, joka jatkuessaan heikentää elämänlaatua ja hyvinvointia ja on riskitekijä psyykkiselle ja fyysiselle terveydelle. Yksinäisyys on subjektiivinen negatiivinen ja kuormittava olotila, jota voi kokea vaikka olisikin ihmisten ympäröimänä. Sosiaaliseen yksinäisyyteen liittyy ulkopuolisuuden tunne – lapsi ja nuori voi kokea ettei kuulu muiden joukkoon eikä ole muiden hyväksymä tai pitämä. Yksinäisiä lapsia ja nuoria yhdistääkin usein kokemus erilaisuudesta. Emotionaalisesti yksinäinen on varma siitä, ettei itsellä ole ketään läheistä ystävää, jolle voisi puhua omista asioistaan. (Junttila ym. 2015).

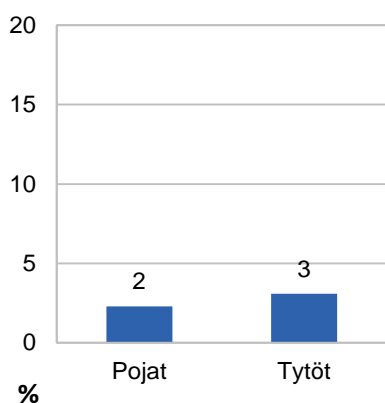
Lasten yksinäisyys on selvästi nähtävissä jo alaluokilla. Jos nuori jäi koulussa ensimmäisen vuoden aikana ilman ystävyysuhteita, hän oli todennäköisesti yksinäinen myös tästä eteenpäin. Tämä on suuri syrjäytymisriski. Yksinäisistä aikuisista kolmannes on ollut yksinäinen jo lapsena, ja puolet yksinäisiä nuoruudessaan. (Junttila 2010.)

Kouluterveyskyselyssä lasten ja nuorten koettua yksinäisyyttä selvitettiin kysymällä, tuntevatko vastaajat itsensä yksinäiseksi ja onko lapsella tai nuorella yhtään ystävää, jonka kanssa voi keskustella luottamuksellisesti lähes kaikista omista asioista.

Tytöt kokevat enemmän yksinäisyyttä, pojilta puuttuu useammin läheinen ystävä

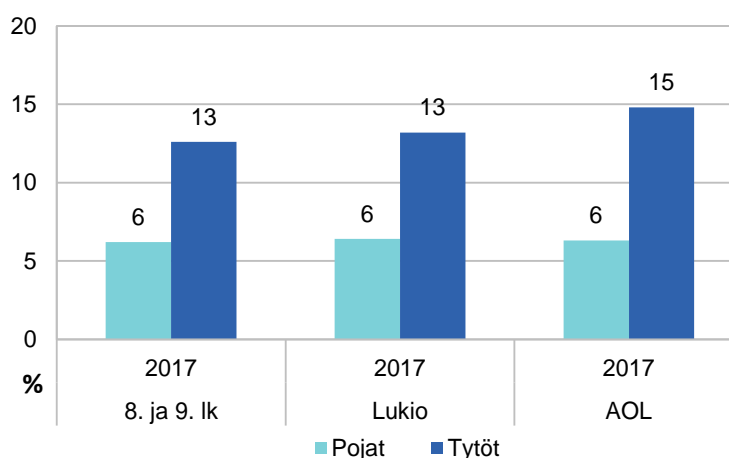
Perusopetuksen 4. ja 5.-luokkalaisista lapsista kolme prosenttia kokee itsensä usein yksinäiseksi. Tyttöjen ja poikien välillä ei ole kovin suuria eroja yksinäisyyden yleisyydessä. (Kuvio 4.)

Joka kymmenes (10 %) perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyvistä kokee itsensä melko usein tai jatkuvasti yksinäiseksi. Yksinäisyyden yleisyys jatkuu samansuuruisena (10 %) toiselle asteelle siirryttäessä. Myöskään lukiolaisten tai ammattiin opiskelevien välillä ei ole merkittäviä eroja yksinäisten nuorten osuudessa. Sekä perusopetuksen yläluokilla, että toisella asteella, tyttöjen kokema yksinäisyys on huomattavasti poikien yksinäisyyttä yleisempää. (Kuvio 5.)

THL: Kouluterveyskysely 2017

Kuvio 4. Tuntee itsensä usein yksinäiseksi (%), perusopetuksen 4. ja 5. -luokkalaiset.

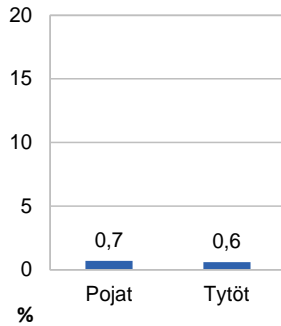

THL: Kouluterveyskysely 2017

Kuvio 5. Tuntee itsensä yksinäiseksi (%).

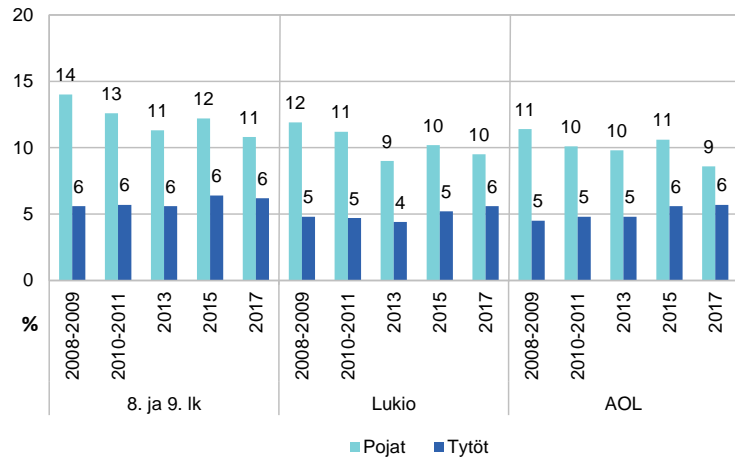
Ystävättä oleminen on perusopetuksen 4. ja 5. luokkalaisilla lapsilla harvinaisempaa kuin usein itsensä yksinäiseksi tunteminen. Pojista ja tytöistä alle prosentti kokee, ettei hänellä ole yhtään hyvää kaveria, jonka kanssa voi keskustella luottamuksellisesti omista asioista. (Kuvio 6.)

Perusopetuksen 8. ja 9. luokkalaisista nuorista yhdeksän prosenttia on ilman yhtään todella läheistä ystävää, jonka kanssa voi keskustella luottamuksellisesti omista asioista (pojista 11 % ja tytöistä 6 %). Toisen asteen koulutuksessa opiskelevilla läheisen ystävän puuttuminen on hivenen harvinaisempaa. Erot eri kouluasteiden välillä ovat kuitenkin vähäisiä. Niiden nuorten osuus, joilla ei ole yhtään läheistä ystävää, on viime vuosien aikana hieman vähentynyt. Merkittäviä eroja on edelleen havaittavissa poikien ja tyttöjen välillä. Pojat ovat kaikilla kouluasteilla tyttöjä yleisemmin vailla yhtään ystävää. (Kuvio 7.)

THL: Kouluterveyskysely 2017

Kuvio 6. Ei yhtään hyvää kaveria (%), perusopetuksen 4. ja 5.-luokkalaiset.

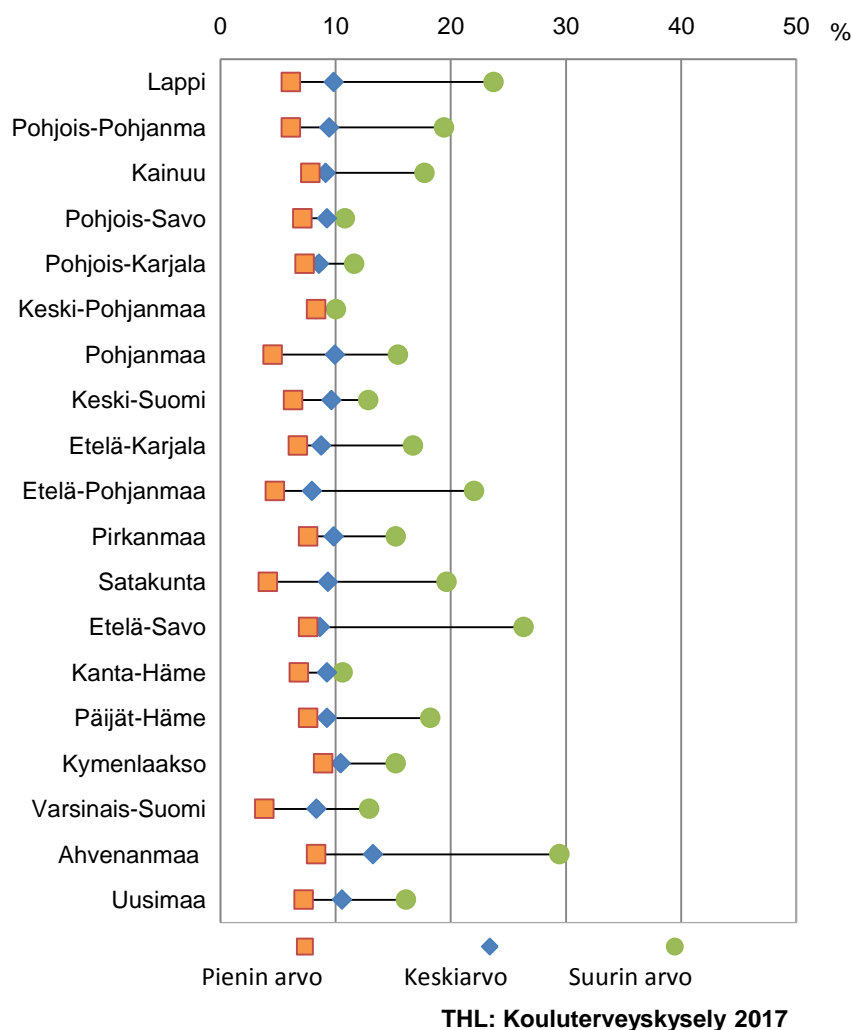

THL: Kouluterveyskysely 2017

Kuvio 7. Ei yhtään läheistä ystävää (%).

Lasten ja nuorten kokema yksinäisyys yleisintä Uudellamaalla ja Ahvenanmaalla

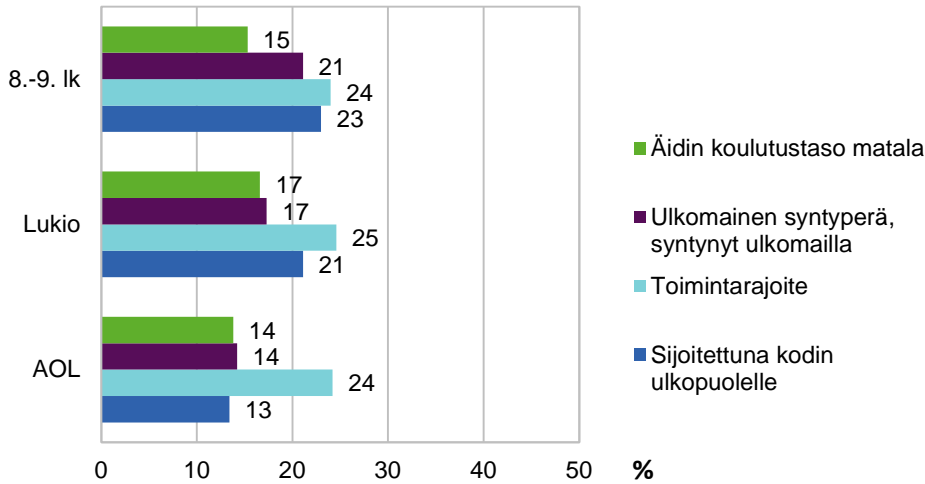
Uudellamaalla ja Ahvenanmaalla itsensä yksinäiseksi kokevien perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisten osuus on hieman suurempi kuin maassa keskimäärin (> 10 %). Etelä-Pohjanmaalla, Keski-Pohjanmaalla ja Varsinais-Suomessa nuoret kokevat yksinäisyyttä keskimääräistä vähemmän (< 9 %). Erot maakuntien sisällä ovat kuitenkin suuria useassa maakunnassa. (Kuvio 8.)

Kuvio 8. Itsensä yksinäiseksi tuntevien 8. ja 9.-luokkalaisten nuorten osuus (%) maakunnittain 2017.

Yksinäisyys ja ulkopuolisuuden tunne koskettavat tiettyjä nuoria

Yksinäisyys koskettaa yleisemmin tiettyjä nuoria. Toimintarajoitteisista 8. ja 9. luokkalaisista ja toisella asteella opiskelevista nuorista peräti neljännes tuntee itsensä usein yksinäiseksi, kun kaikista vastaavan ikäisistä nuorista itsensä yksinäiseksi tuntee 10 prosenttia. Myös kodin ulkopuolelle sijoitetut, ulkomaalais-taustaiset nuoret ja nuoret, joiden äidillä on matala koulutustaso kokevat yksinäisyyttä keskimääräistä enemmän. (Kuvio 9.)

THL: Kouluterveyskysely 2017

Kuvio 9. Tuntee itsensä yksinäiseksi (%) taustaryhmittäin 2017.

Yksinäisyys heikentää hyvinvointia

Itsensä yksinäiseksi kokevat perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaiset nuoret kärsivät keskimääräistä useammin päivittäisestä oireilusta. Yksinäisyys on yhteydessä alentuneeseen elämänhallinnan tunteeseen sekä yleensäkin elämään tyytyväisyyteen. Yksinäisistä nuorista alle kolmannes on tyytyväinen elämäänsä, kun muista nuorista elämään tyytyväisiä on 80 prosenttia. Yksinäisyys heijastuu myös moniin koulunkäynnin pulmiin, kuten lintsaamiseen ja uupumusasteiseen väsymykseen. Keskipaikeaa tai vaikeaa ahdistuneisuutta esiintyy 46 prosentilla yksinäisistä nuorista. Yksinäisyys näkyy myös epäterveellisissä elintavoissa, kuten humalahaikuisena juomisena ja ylipainona. Nuoret, jotka kokevat vanhempiensa henkistä tai fyysistä väkivaltaa kokevat itsensä muita yleisemmin yksinäiseksi. (Taulukko 4.)

Taulukko 4. Koetun yksinäisyyden yhteys hyvinvointiin perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisilla 2017.

	Tuntee itsensä yksinäiseksi (%)	Muut (%)	Vastanneiden lkm
Vahva elämänhallinta	21	68	66 793
Vähintään kaksi päivittäistä oiretta	40	12	70 286
Kokenut vanhempien henkistä väkivaltaa viimeisen vuoden aikana	47	23	68 819
Kokenut vanhempien fyysistä väkivaltaa viimeisen vuoden aikana	17	5	68 750
Ylipaino	26	18	67 422
Tosi humalassa vähintään kerran kuukaudessa	17	9	70 787
Tyytyväinen elämäänsä	28	80	68 568
Kohtalainen tai vaikea ahdistuneisuus	46	9	70 350
Uupumusasteinen väsymys koulunkäynnissä	48	23	71 723
Luvattomia poissaoloja (lintsaamista) vähintään viikoittain	10	3	71 481

THL: Kouluterveyskysely 2017

3.3 Kiusaaminen ja syrjintä

Jokaisella lapsella ja nuorella on oikeus turvalliseen lähiympäristöön ilman kiusaamisen ja syrjinnän pelkoa. Tämän oikeuden tulisi toteutua yhdenvertaisesti kaikilla nuorilla esimerkiksi sukupuoleen, syntyperään, ikään, vammaisuuteen tai seksuaaliseen suuntautumiseen katsomatta. Kiusaaminen ja syrjintä ovat riski lapsen ja nuoren hyvinvoinnille ja esimerkiksi kiusatuksi joutumisella on aikaisemmissa tutkimuksissa todettu pitkäaikaisia haitallisia vaikutuksia terveyteen, koulu- ja opintomenestykseen, sosiaalisiin suhteisiin ja työelämässä pärjäämiseen. Pitkällä aikajänteellä kiusatuksi joutumisella on merkittävä vaikutus riskiin sairastua masennukseen ja ahdistuneisuushäiriöihin. Lapsuudessa koettu jatkuva kiusaaminen on yhteydessä aikuisiällä masennukseen ja itsetuhoisuuteen. Pahimmillaan kiusaaminen jatkuu koko kouluajan ja jättää jälkensä kiusattuun pysyvästi. (Lereya ym. 2015.)

Syrjivän kiusaamisen uhriksi joutumisen seuraukset ovat samankaltaiset kuin muullakin kiusaamisella. Kiusaaminen tai sen uhriksi joutuminen on usein liitetty erilaisiin psykosomaattisiin, psykologisiin ja fyysisiin ongelmiin. Syrjivän kiusaamisen seuraukset saattavat kuitenkin olla vielä vakavampia, koska uhrien on mahdotonta puuttua asioihin tai muuttaa asioita, joista heitä kiusataan, kuten ihonväriä, kieltä, syntyperää tai uskontoa. Syrjivä kiusaaminen ei loukkaa pelkästään uhria, vaan myös uhrin koko perhettä ja kulttuuria. (OKM 2018:12.)

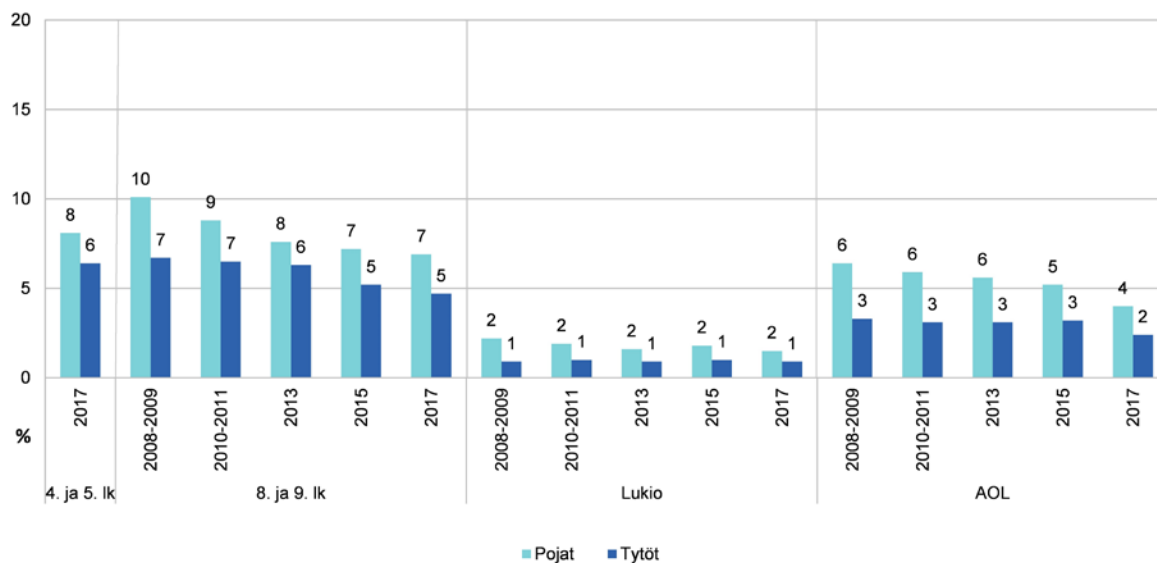
Kiusaamista tarkastellaan koulukiusaamisen ja syrjivän kiusaamisen osalta sekä koulukiusaamiseen liittyvän avun saannin näkökulmasta. Koulukiusaamiseksi määriteltiin epämiellyttävien asioiden sanominen tai tekeminen ja toistuvasti kiusoittelu tavalla, josta kohde ei pidä. Koulukiusaamisen ulkopuolelle määriteltiin se, jos kaksi suunnilleen samanvahvuista oppilasta riitelee.

Syrjivää kiusaamista selvitettiin kysymällä lapselta ja nuorelta oliko häntä lukukauden aikana kiusattu koulussa tai vapaa-ajalla ulkonäköön, sukupuoleen, ihonväriin, kieleen, ulkomaalaiseen taustaan, romani-taustaan, saamelaistaustaan, vammaisuuteen, perheeseen tai uskuntoon liittyen.

Kiusaamisen yleisyys vaihtelee eri ikäryhmissä

Toistuvasti kiusatuksi tulleiden lasten ja nuorten osuus vähenee toiselle asteelle siirryttäessä. Vähintään kerran viikossa kiusatuksi tulee seitsemän prosenttia perusopetuksen 4. ja 5.-luokkalaisista lapsista ja kuusi prosenttia 8. ja 9.-luokkalaista nuorista. Lukiolaisista prosentti ja ammattiin opiskelevista kolme prosenttia kokee säännöllistä ja toistuvaa koulukiusaamista. Pojat kokevat tulleensa kiusatuiksi yleisemmin kuin tytöt kaikissa ikäryhmissä. (Kuvio 10.)

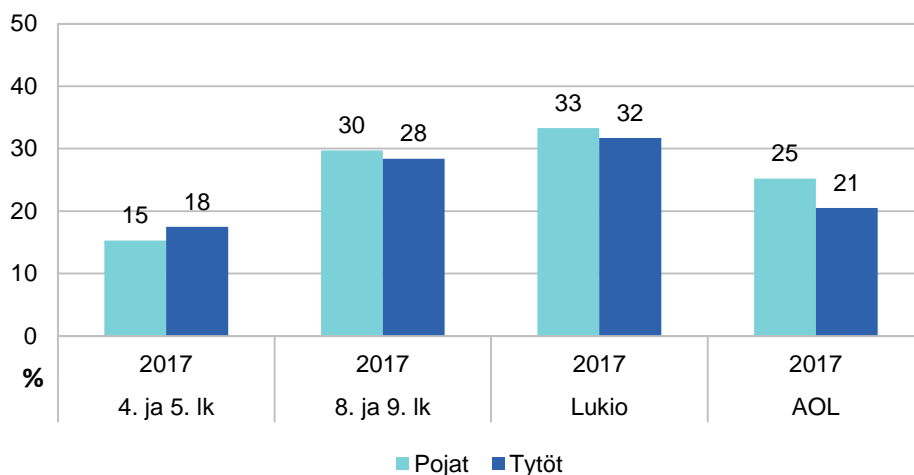
Viikoittain koulukiusatujen nuorten osuus on vähentynyt vuoteen 2008/2009 verrattuna perusopetuksen yläluokilla. Kiusaaminen on vähentynyt etenkin pojilla ja erot poikien ja tyttöjen välillä ovat kaventuneet viimeisen kymmenen vuoden aikana.

THL: Kouluterveyskysely 2017

Kuvio 10. Koulukiusattuna vähintään kerran viikossa (%).

Vain osa kiusaamisesta on koulun aikuisen tiedossa. Kiusaamiseen puuttumisen kannalta on tärkeää varmistaa, että kiusaaminen on todella loppunut sen jälkeen, kun siihen on puututtu. Niistä perusopetuksen 4. ja 5.-luokkalaisista lapsista, jotka ovat olleet osallisena koulukiusaamistilanteessa ja jotka ovat kertoneet koulussa tapahtuneesta kiusaamisesta lukukauden aikana jollekin koulun aikuiselle, 17 prosenttia kokee, että kiusaaminen on jatkunut tai jopa pahentunut kertomisen jälkeen. Kiusaamisen jatkuminen tai pahentuminen siitä kertomisen jälkeen lisääntyy yläluokille siirryttäessä. Perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisista lähes joka kolmas kokee kiusaamisen jatkuneen tai pahentuneen siitä kertomisen jälkeen (Kuvio 11).

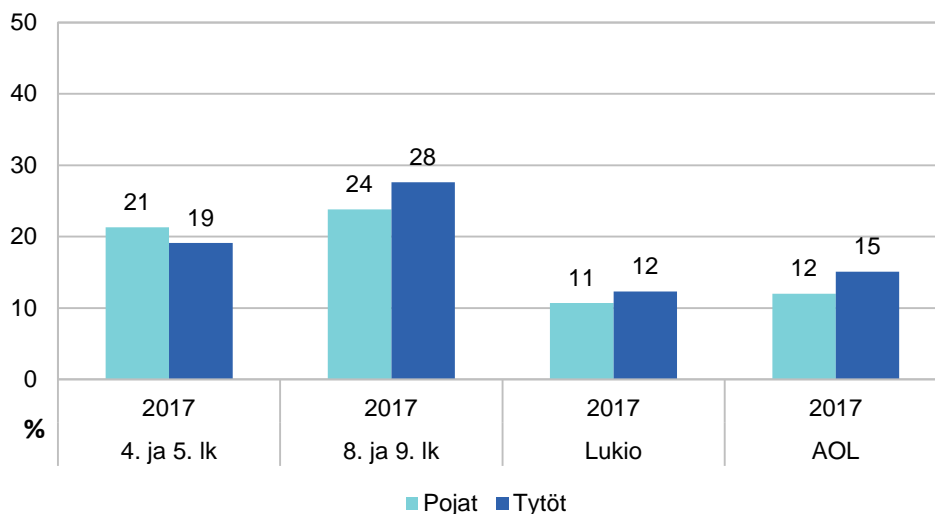

THL: Kouluterveyskysely 2017

Kuvio 11. Koulukiusaaminen jatkunut tai pahentunut kertomisen jälkeen (%).

Syrjivän kiusaamisen kokemukset ovat melko yleisiä perusopetuksessa olevien lasten ja nuorten ikäryhmissä. Kiusaamista ulkonäön, sukupuolen, ihonvärin tai kielen, vammaisuuden, perheen tai uskonnon vuoksi koulussa tai vapaa-ajalla kokee 19 prosenttia 4. ja 5.-luokkalaisista lapsista ja 24 prosenttia 8. ja 9.-luokkalaisista nuorista. Syrjivän kiusaamisen kokemukset vähenevät merkittävästi toiselle asteelle siirryttäessä. Siitä huolimatta lukiolaisista (11 %) ja ammattiin opiskelevista nuorista (13 %) useampi kuin joka

kymmenes on lukukauden aikana kokenut syrjivää kiusaamista. Tytöt kokevat syrjivää kiusaamista poikia yleisemmin kaikilla kouluasteilla. (Kuvio 12.)

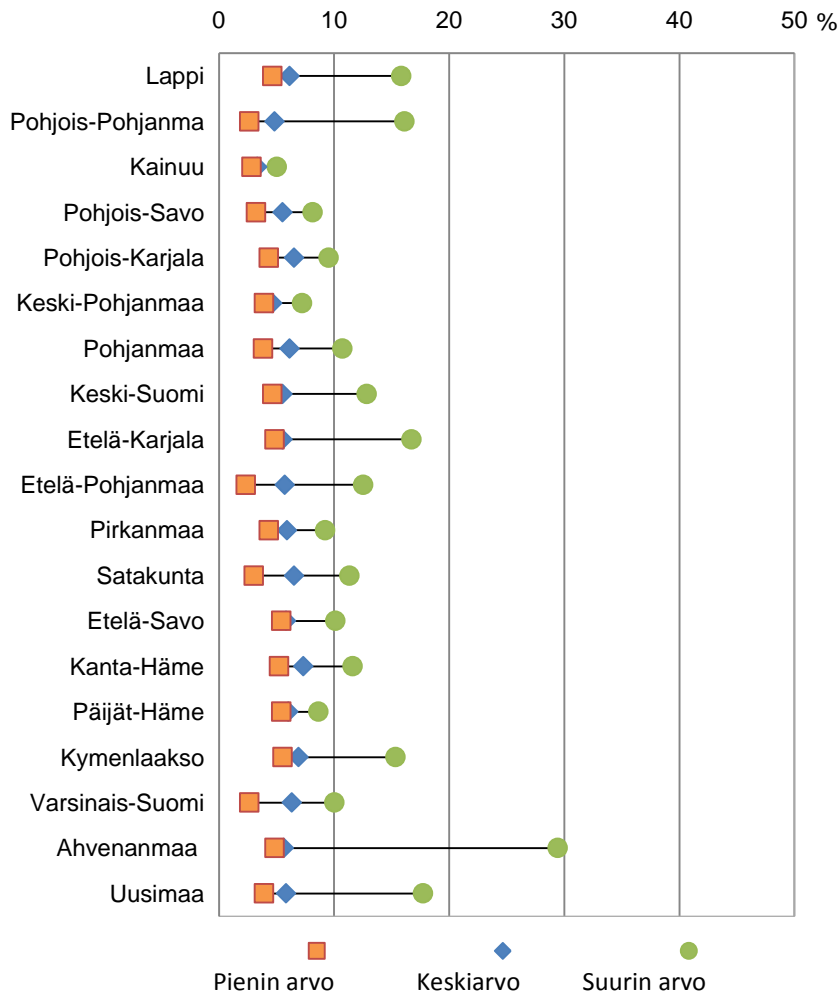

THL: Kouluterveyskysely 2017

Kuvio 12. Kokenut syrjivää kiusaamista koulussa tai vapaa-ajalla lukukauden aikana (%).

Kiusaamisen yleisyydessä alueellista vaihtelua

Eri maakuntien välillä on huomattavia eroja säännöllisesti koulukiusaamista kokevien nuorten osuudessa. Kainuussa viikoittaista koulukiusaamista kokevien 8. ja 9.-luokkalaisten nuorten määrä (3 %) on huomattavasti pienempi kuin maassa keskimäärin. Vastaavasti Kymenlaaksossa, Pohjois-Karjalassa ja Satakunnassa kiusaaminen näyttäisi olevan muuta maata hieman yleisempää (viikoittaista koulukiusaamista kokeneiden nuorten osuus > 6 %). Vaihtelu maakuntien sisällä on kuitenkin suurta (Kuvio 13).

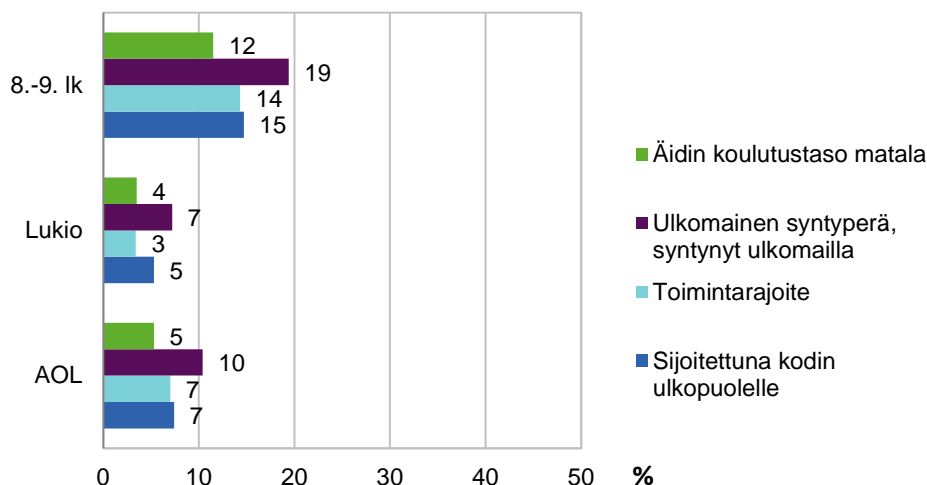

THL: Kouluterveyskysely 2017

Kuvio 13. Koulukiusattuna vähintään kerran viikossa (%), perusopetuksen 8. ja 9. luokkalaiset maakunnittain 2017.

Viikoittaisesta kiusaamisesta kärsivät useimmin tietyt nuoret

Nuoren tausta on yhteydessä kiusatuksi joutumiseen. Viikoittaista koulukiusaamista kokevat keskimääräistä useammin nuoret, joiden äidin koulutustaso on enintään perusaste, jotka ovat ulkomaalaistaustaisia, joilla on jokin fyysinen tai kognitiivinen toimintarajoite ja jotka on sijoitettu kodin ulkopuolelle. Verrattuna muihin taustaryhmiin useimmin koulukiusaamisen uhriksi kaikilla kouluasteilla joutuu ulkomailla syntynyt nuori – perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisista, ulkomaalaistaustaisista oppilaista joka viidettä kiusataan koulussa viikoittain. (Kuvio 14.) Kaikista perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisista nuorista viikoittaisen kiusaamisen kohteeksi joutuu 6 prosenttia, lukiolaisista 1 prosentti ja ammatillisen oppilaitoksen nuorista 3 prosenttia.

THL: Kouluterveyskysely 2017

Kuvio 14. Koulukiusattuna vähintään kerran viikossa (%) taustaryhmittäin 2017.

Kiusatuksi joutuminen yhteydessä hyvinvoinnin ongelmiin

Vähintään viikoittain koulukiusatuksi joutuminen on yhteydessä alentuneeseen elämänhallinnan tunteeseen ja elämään tyytyväisyyteen sekä ahdistuneisuusoireiluun. Koulukiusatuksi joutuneilla nuorilla on huomattavasti muita yleisemmin koulunkäyntiin liittyviä ongelmia, kuten uupumusasteista väsymystä koulunkäynnissä ja luvattomia poissaoloja. Myös terveysongelmat, kuten päivittäinen oireilu, ylipaino ja humalahuuinen juominen ovat yleisempiä koulukiusatuilla nuorilla. Yli kolmannes koulukiusatuista nuorista kokee itsensä yksinäiseksi. Huomattavaa on myös, että koulukiusatuiksi joutuneet nuoret kokevat muita huomattavasti yleisemmin vanhempien henkistä ja fyysistä väkivaltaa. (Taulukko 5.)

Taulukko 5. Koulukiusaamisen yhteys hyvinvointiin perusopetuksen 8. ja 9. luokkalaisilla 2017.

	Koulukiusat- tuna vähin- tään kerran viikossa (%)	Muut (%)	Vastanneiden lkm
Vahva elämänhallinta	43	65	66 879
Vähintään kaksi päivittäistä oiretta	36	13	70 597
Kokenut vanhempien henkistä väkivaltaa viimeisen vuoden aikana	46	24	68 883
Kokenut vanhempien fyysistä väkivaltaa viimeisen vuoden aikana	24	5	68 817
Ylipaino	31	18	67 752
Tosi humalassa vähintään kerran kuukaudessa	25	9	70 887
Tyytyväinen elämäänsä	52	76	68 675
Tuntee itsensä yksinäiseksi	36	8	71 952
Kohtalainen tai vaikea ahdistuneisuus	36	11	70 503
Uupumusasteinen väsymys koulunkäynnissä	45	24	72 195
Luvattomia poissaoloja (lintsaamista) vähintään viikoittain	16	3	71 953

THL: Kouluterveyskysely 2017

3.4 Harrastaminen ja harrastusmahdollisuudet

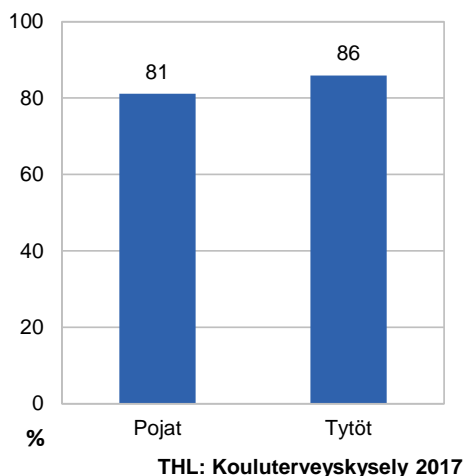
Harrastukset ja niissä onnistuminen ovat nuorille keskeisimpiä myönteisten elämysten lähteitä. Harrastukset tarjoavat mahdollisuuksia osallisuuden kokemuksiin, oppimiseen, uusiin kokemuksiin ja niiden jakamiseen. Harrastukset voivat ehkäistä syrjäytymistä ja olla keino auttaa syrjäytyneitä nuoria. Harrastusmahdollisuuksien lisääminen vaikuttaa myös perheiden ajankäyttöön. Harrastamista edistävien toimien yhteiskunnallisia vaikutuksia ovat koulujen yhteistyöverkostojen laajeneminen sekä lasten ja nuorten osallisuuden lisääntyminen. (OKM 2017: 19.)

Harrastusmahdollisuuksien kautta toteutuu YK:n lapsen oikeuksien yleissopimukseen 31 artiklaan kirjattu lapsen oikeus kulttuuriin, taiteeseen sekä virkistys- ja vapaa-ajantoimintaan. Valtakunnalliseksi tavoitteeksi on asetettu, että jokaisella lapsella ja nuorella olisi jokin mieleinen harrastus. (Yleissopimus lapsen oikeuksista 1989; OKM 2017.)

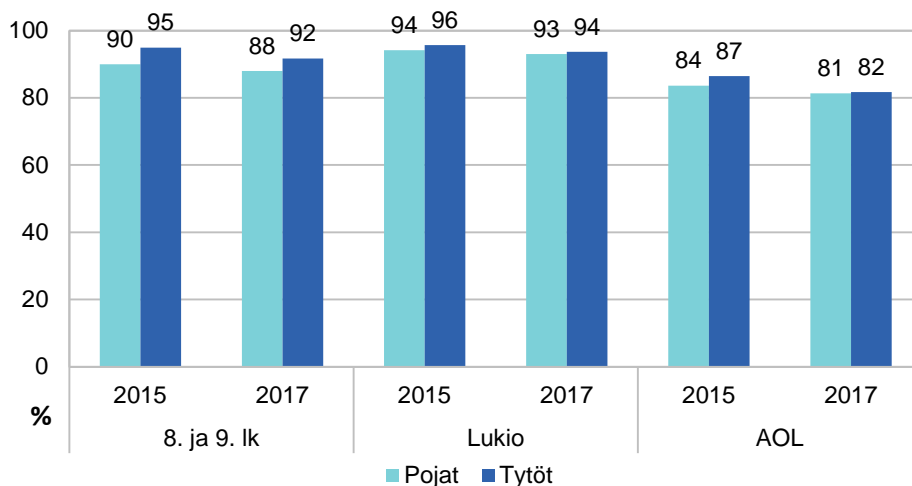
Kouluterveyskyselyssä tuotettiin tietoa niiden nuorten osuudesta, jotka harrastavat jotakin vähintään kerran viikossa kouluajan ulkopuolella. Lapselta ja nuorelta kysyttiin "Kuinka usein teet seuraavia asioita kouluajan ulkopuolella?" 1) harrastan urheilua tai liikuntaa omatoimisesti, 2) harrastan ohjattua urheilua tai liikuntaa seuran tai järjestön tunneilla, harjoituksissa, kilpailuissa tai otteluissa, 3) osallistun jonkin muun seuran, yhdistyksen tai järjestön toimintaan, esimerkiksi partio, 4H-kerho, vapaapalokunta, seurakunta, 4) harrastan laulamista, soittamista tai näyttelemistä, 5) harrastan kirjoittamista, piirtämistä, maalaamista, valokuvaamista tai videokuvaamista, 6) teen käsi- tai puutöitä, askartelen tai korjaan koneita tai laitteita, 9) luen kirjoja omaksi ilokseni, 10) harrastan säännöllisesti jotain muuta.

Suurimmalla osalla lapsista ja nuorista on jokin harrastus

Suurimmalla osalla nuorista on jokin harrastus. Perusopetuksen 4. ja 5.-luokkalaisista lapsista 83 prosenttia viettää aikaa jonkin harrastuksen parissa viikoittain. (Kuvio 15.) Perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisista nuorista 89 prosenttia, lukiolaisista 93 prosenttia ja ammattiin opiskelevista 81 prosenttia harrastaa jotakin vähintään kerran viikossa. Ero lukiolaisten ja ammattiin opiskelevien välillä on suuri. Sen sijaan poikien ja tyttöjen harrastusaktiivisuudessa ei voida havaita suuria eroja. Nuorten säännöllisen harrastamisen yleisyydessä ei ole tapahtunut suuria muutoksia vuoteen 2015 verrattuna. (Kuvio 16.)

Kuvio 15. Viettää aikaa jonkin harrastuksen parissa vähintään kerran viikossa (%), perusopetuksen 4. ja 5. luokkalaiset.

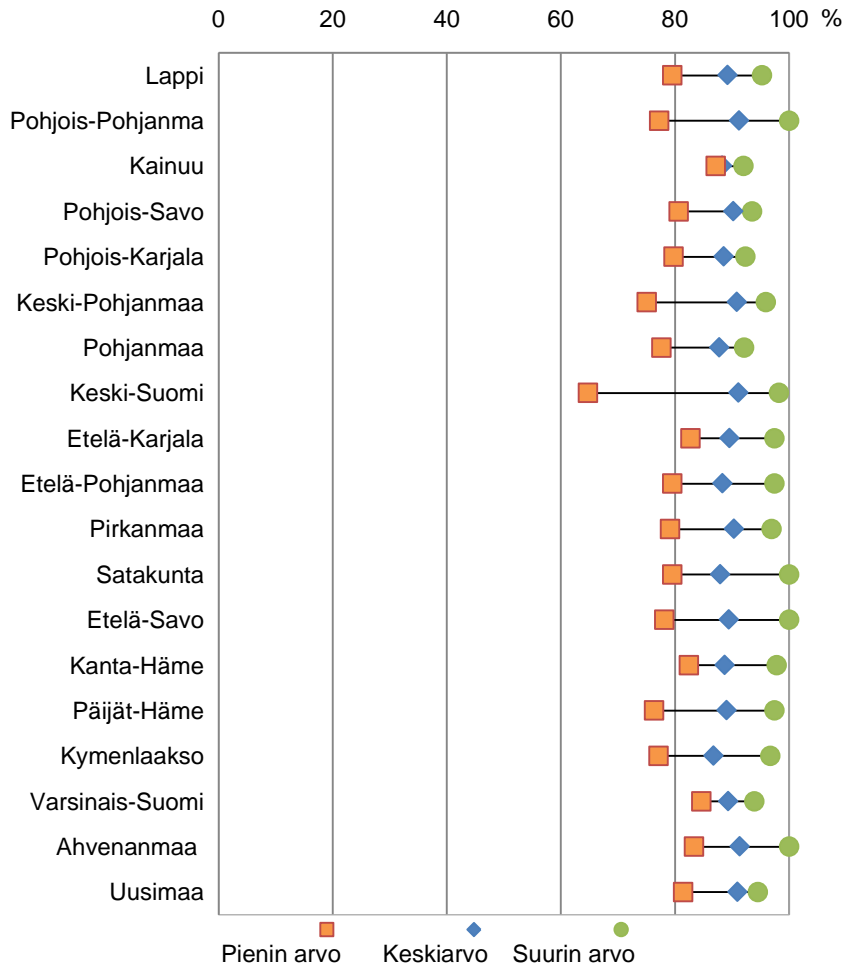

THL: Kouluterveyskysely 2017

Kuvio 16. Harrastaa jotakin vähintään kerran viikossa (%).

Harrastusaktiivisuudessa vain pieniä alueellisia eroja

Viikoittain jotakin harrastavien nuorten osuus on lähellä maan keskiarvoa (90 %) kaikissa maakunnissa. Maakuntien sisällä erot ovat kuitenkin suuret. Suurimmat erot maakunnan sisällä on Etelä-Savossa, Keski-Pohjanmaalla, Keski-Suomessa, Pohjois-Pohjanmaalla, Päijät-Hämeessä ja Satakunnassa (> 20 prosenttiyksikköä). Ahvenanmaalla, Etelä-Karjalassa, Etelä-Pohjanmaalla, Etelä-Savossa, Kanta-Hämeessä, Keski-Suomessa, Pohjois-Pohjanmaalla, Päijät-Hämeessä ja Satakunnassa on kunta tai kuntia, joissa lähes kaikilla (> 97 %) nuorilla on viikoittainen harrastus. (Kuvio 17.)

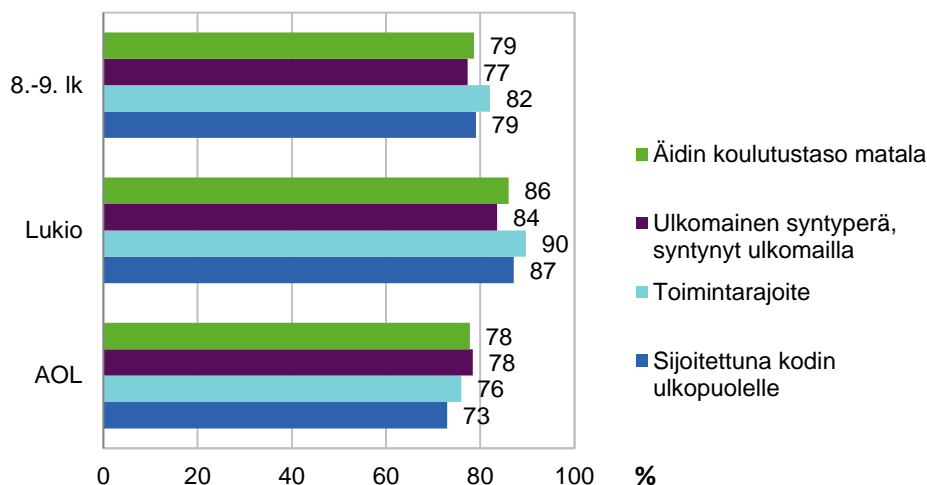

THL: Kouluterveyskysely 2017

Kuvio 17. Harrastaa jotakin vähintään kerran viikossa (%), perusopetuksen 8. ja 9. luokkalaiset maakunnittain 2017.

Nuoren tausta yhteydessä harrastamiseen erityisesti perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisilla

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimukseen (1989) kirjatun tavoitteen mukaan jokaisella lapella ja nuorella tulisi olla jokin mieleinen harrastus. Tätä taustaa vasten onkin huolestuttavaa, että harrastamismahdollisuudet eivät jakaudu tasaisesti nuorten kesken vaan nuoret, joiden äidillä on matala koulutustaso tai jotka ovat ulkomailla syntyneitä ulkomaalaistaustaisia, toimintarajoitteisia tai sijoitettuna kodin ulkopuolelle harrastavat keskimääräistä vähemmän. Näihin taustaryhmiin kuuluvien nuorten ero koko luokka-asteen keskiarvoon (90 %) on suurin perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisilla. (Kuvio 18.)

THL: Kouluterveyskysely 2017

Kuvio 18. Harrastaa jotakin vähintään kerran viikossa (%) taustaryhmittäin 2017.

Viikoittain harrastavat nuoret kokevat hyvinvointinsa paremmaksi

Viikoittainen harrastaminen on yhteydessä nuoren hyvinvointiin monilla osa-alueilla. Harrastavat nuoret kokevat elämänhallintansa paremmaksi ja heillä on vähemmän päivittäistä oireilua, ylipainoa ja humalahaikuista juomista. Harrastaminen on yhteydessä myös elämään tyytyväisyyteen. Harrastavat nuoret kokevat muita harvemmin ahdistuneisuusoireilua, yksinäisyyttä ja uupumusasteista väsymystä koulunkäynnissä. (Taulukko 6.)

Taulukko 6. Viikoittaisen harrastamisen yhteys hyvinvointiin perusopetuksen 8. ja 9. luokkalaisilla 2017.

	Harrastaa jotakin vähintään kerran viikossa (%)	Muut (%)	Vastanneiden lkm
Vahva elämänhallinta	66	45	66 087
Vähintään kaksi päivittäistä oiretta	13	22	66 325
Kokenut vanhempien henkistä väkivaltaa viimeisen vuoden aikana	25	28	66 583
Kokenut vanhempien fyysistä väkivaltaa viimeisen vuoden aikana	6	10	66 547
Ylipaino	18	25	63 702
Tosi humalassa vähintään kerran kuukaudessa	8	21	67 409
Tyytyväinen elämäänsä	77	62	67 265
Tuntee itsensä yksinäiseksi	9	15	67 657
Kohtalainen tai vaikea ahdistuneisuus	11	18	66 432
Uupumusasteinen väsymys koulunkäynnissä	24	31	67 592
Luvattomia poissaoloja (lintsaamista) vähintään viikoittain	3	10	67 357

THL: Kouluterveyskysely 2017

3.5 Lintsaaminen ja perusopetuksen jälkeisten opintosuunnitelmien puuttuminen

Kaikki perusopetusikäiset ovat oppivelvollisia. Koulutuksen järjestäjällä on velvollisuus seurata poissaoloja ja perusopetuksen opetussuunnitelma edellyttää, että kouluilla ja oppilaitoksilla on sovittu poissaoloja koskevat menettelyohjeet. Tästä huolimatta osalle nuorista kasaantuu toistuvia luvattomia poissaoloja. Runsaat sairauspoissaolot sekä lintsaaminen ovat yhteydessä masennukseen, ahdistuneisuuteen, psykosomaattisiin oireisiin ja päihteiden käyttöön molemmilla sukupuolilla. Oireet näyttävät lisääntyvän lintsaamisen määrän kasvaessa enemmän kuin sairauspoissaolojen määrän kasvaessa. Lintsaavilla nuorilla on todettu myös enemmän keskittymisvaikeuksia ja levottomuutta. (Kaltiala-Heino ym. 2003, Rimpelä & BeRnelius 2013.)

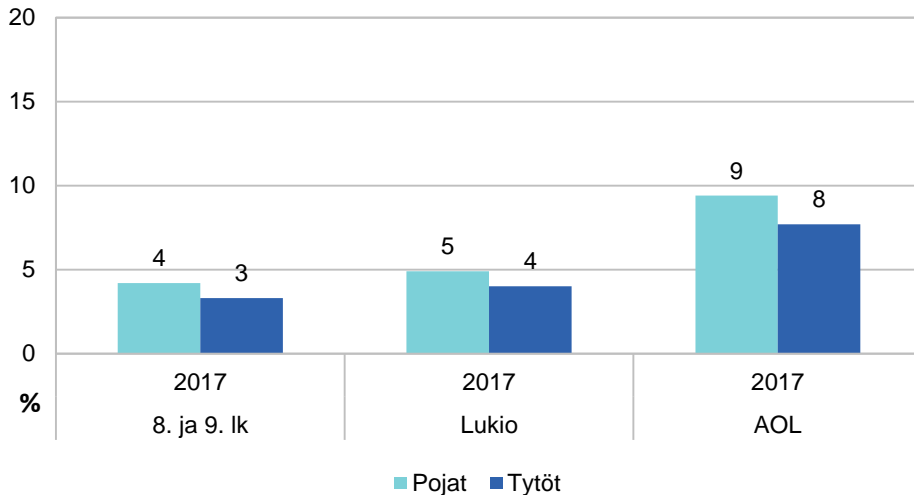
Koulutukselliset nivelvaiheet, kuten siirtyminen perusopetuksesta toisen asteen opintoihin, ovat nuorille kriittisiä vaiheita ja saattavat vaikuttaa merkittävästi hyvinvointiin. Osa nuorista tarvitsisi tukea tässä muutosvaiheessa. Tällöin tärkeässä roolissa ovat yksilöllinen oppilaan- ja opinto-ohjaus sekä riittävät opiskelu- ja huollon palvelut. Myös vanhempien merkitys nuoren opintosuunnitelmissa on merkittävä. (Salmela-Aro & Tuominen-Soini). Opintosuunnitelmien puuttuminen saattaa olla heijastuma esimerkiksi alentuneesta koulumotivaatiosta tai koulunkäyntiin liittyvästä uupumuksesta. Nämä voivat hidastaa opintoja etenkin niiden nivelvaiheessa. Tällöin voi olla seurauksena välivuotia, jotka omalta osaltaan lisäävät riskiä pudota jatkokoulutuksen ulkopuolelle. (Salmela-Aro & Tuominen-Soini).

Kouluterveyskyselyssä nuorten luvattomia poissaoloja selvitettiin kysymällä kuinka usein nuorella on ollut lukuvuoden aikana luvattomia poissaoloja eli lintsaamista. Vastausvaihtoehdot olivat 1) ei lainkaan, 2) muutaman kerran vuodessa, 3) kuukausittain, 4) viikoittain ja 5) päivittäin tai lähes päivittäin. Tarkastelussa ovat ne vastaajat, jotka ovat ilmoittaneet vaihtoehdon 4 tai 5.

Opintosuunnitelmien puuttumista arvioitiin kysymällä nuorelta, mihin hän aikoo ensisijaisesti hakea opiskelemaan peruskoulun jälkeen. Mikäli nuori vastasi, ettei aio enää jatkaa opintoja tai hän ei tiennyt mihin hakea, katsottiin opintosuunnitelman tällöin puuttuvan.

Runsas lintsaaminen yleisintä ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevilla nuorilla

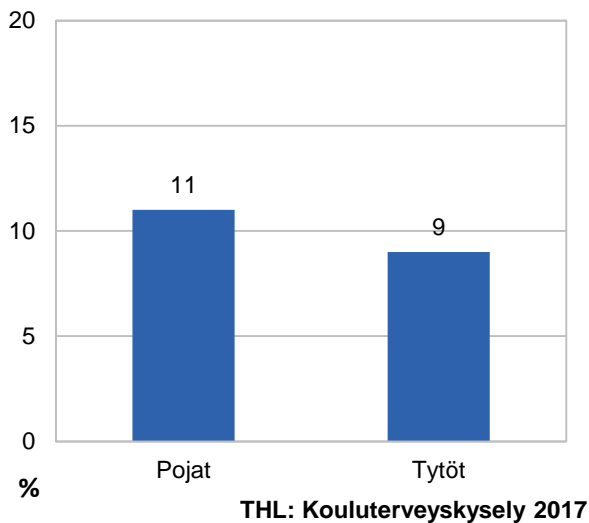
Kyselyyn vastanneista 8. ja 9. luokkalaisista nuorista neljällä prosentilla on vähintään viikoittain luvattomia poissaoloja. Lintsaamisen yleisyys pysyy yhtä suurena (4 %) lukio-opintoihin siirryttäessä. Sen sijaan ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevilla nuorilla lintsaamista esiintyy huomattavasti yleisemmin. Yhdeksällä prosentilla ammattiin opiskelevista on luvattomia poissaoloja viikoittain tai lähes päivittäin. Pojilla ja tytöillä runsasta lintsaamista esiintyy kutakuinkin yhtä paljon. (Kuvio 19.)

THL: Kouluterveyskysely 2017

Kuvio 19. Luvattomia poissaoloja (lintsaamista) vähintään viikoittain (%).

Perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisista pojista 11 prosentilta ja tytöistä yhdeksältä prosentilta puuttuu peruskoulun jälkeinen opintosuunnitelma. (Kuvio 20.) Opintosuunnitelmien puuttuminen on huomattavasti yleisempää perusopetuksen 8. luokkaa käyvillä (17 %) kuin viimeistä, 9. luokkaa käyvillä (2 %) nuorilla. Yhdeksättä luokkaa käyvistä nuorista opintosuunnitelmat puuttuvat hieman yleisemmin pojilta (3 %) kuin tytöiltä (2 %).

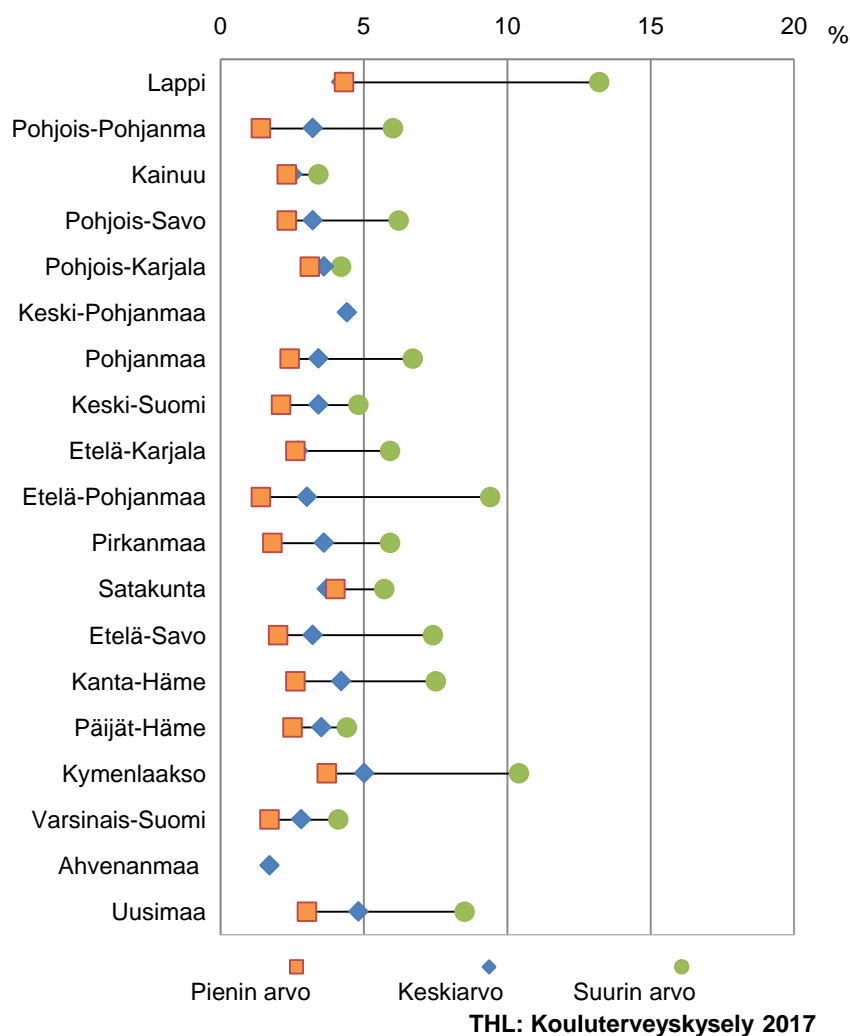

THL: Kouluterveyskysely 2017

Kuvio 20. Ei opintosuunnitelmia peruskoulun jälkeen (%) perusopetuksen 8. ja 9. luokkalaiset.

Luvattomasti koulusta poissaolleiden nuorten määrässä vaihtelua maakunnittain ja maakuntien sisällä

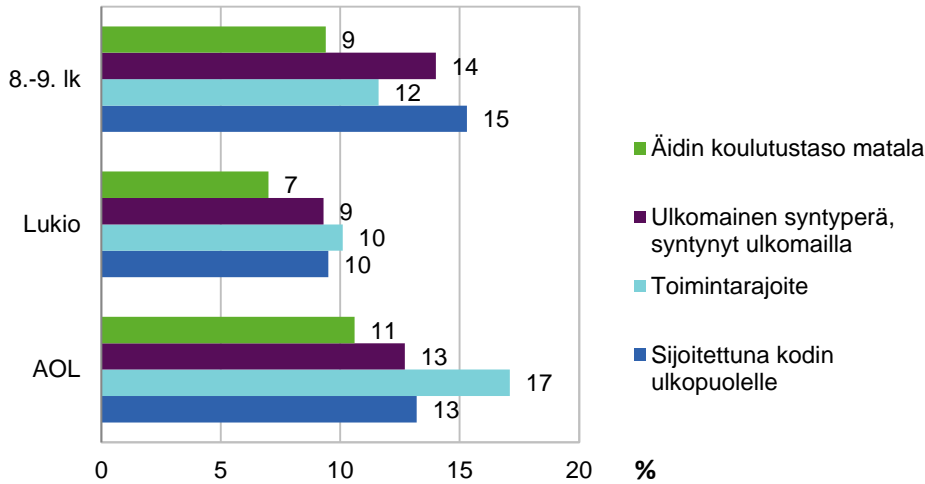
Viikoittain lintsaavien nuorten osuus vaihtelee jonkin verran maakunnittain. Maan keskiarvoa (4 %) enemmän lintsaavia nuoria on Kymenlaaksossa ja Uudellamaalla (5 %). Maan keskiarvoa vähemmän lintsaavia nuoria on Ahvenanmaalla, Etelä-Karjalassa, Etelä-Pohjanmaalla, Etelä-Savossa, Kainuussa, Keski-Suomessa, Pohjanmaalla, Pohjois-Pohjanmaalla, Pohjois-Savossa ja Varsinais-Suomessa (2-3 %). Erot maakuntien sisällä ovat osassa maakuntia huomattavat. Etelä-Pohjanmaalla, Kymenlaaksossa, Lapissa ja Uudellamaalla on kunta tai kuntia, joissa yli kahdeksalla prosentilla nuorista on luvattomia koulupoissaoloja viikoittain. (Kuvio 21.)

Kuvio 21. Luvattomia poissaoloja (lintsaamista) vähintään viikoittain (%), perusopetuksen 8. ja 9. luokkalaiset maakunnittain 2017.

Kodin ulkopuolelle sijoitetuilla, toimintarajoitteisilla ja ulkomaalaistaustaisilla enemmän luvattomia poissaoloja

Koulusta lintsaaminen on keskimääräistä nuoria yleisempää niiden nuorten keskuudessa, jotka ovat ulkomaalaistaustaisia, jotka on sijoitettu kodin ulkopuolelle tai joilla on jokin kognitiivinen tai fyysinen toimintarajoite. Suurin ero kaikkien nuorten keskiarvoon on perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisilla, kodin ulkopuolelle sijoitetuilla nuorilla (4 % vs. 15 %) ja ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevilla, toimintarajoitteisilla nuorilla (9 % vs. 17 %). (Kuvio 22.)

THL: Kouluterveyskysely 2017

Kuvio 22. Luvattomia poissaoloja (lintsaamista) vähintään viikoittain (%) taustaryhmittäin 2017.

Luvattomat koulupoissaolot yhteydessä moniin hyvinvoinnin osa-alueisiin

Luvattomasti koulusta poissaolleilla oppilailla on huomattavasti muita nuoria yleisemmin hyvinvoinnin pulmia. Noin puolella viikoittain lintsaavista nuorista on päivittäistä oireilua, humalahakuista juomista, elämään tyytymättömyyttä ja ahdistuneisuusoireilua. Kuusi kymmenestä lintsaavasta nuoresta kokee uupumusasteista väsymystä koulunkäynnissä. Myös yksinäisyys on yleisempää lintsaavien nuorten joukossa. Huomattavan suuri osa lintsaavista nuorista on kokenut vanhempiensa henkistä ja fyysistä väkivaltaa. (Taulukko 7.)

Taulukko 7. Luvattomien koulupoissaolojen yhteys hyvinvointiin perusopetuksen 8. ja 9. luokkalaisilla 2017.

	Luvattomia poissaoloja vähintään viikoittain (%)	Muut (%)	Vastanneiden lkm
Vahva elämänhallinta	38	64	66 505
Vähintään kaksi päivittäistä oiretta	47	13	70 166
Kokenut vanhempien henkistä väkivaltaa viimeisen vuoden aikana	49	25	68 494
Kokenut vanhempien fyysistä väkivaltaa viimeisen vuoden aikana	25	6	68 431
Ylipaino	30	19	67 304
Tosi humalassa vähintään kerran kuukaudessa	45	9	70 460
Tyytyväinen elämäänsä	48	76	68 260
Tuntee itsensä yksinäiseksi	27	9	71 481
Kohtalainen tai vaikea ahdistuneisuus	41	11	70 094
Uupumusasteinen väsymys koulunkäynnissä	58	24	71 915

THL: Kouluterveyskysely 2017

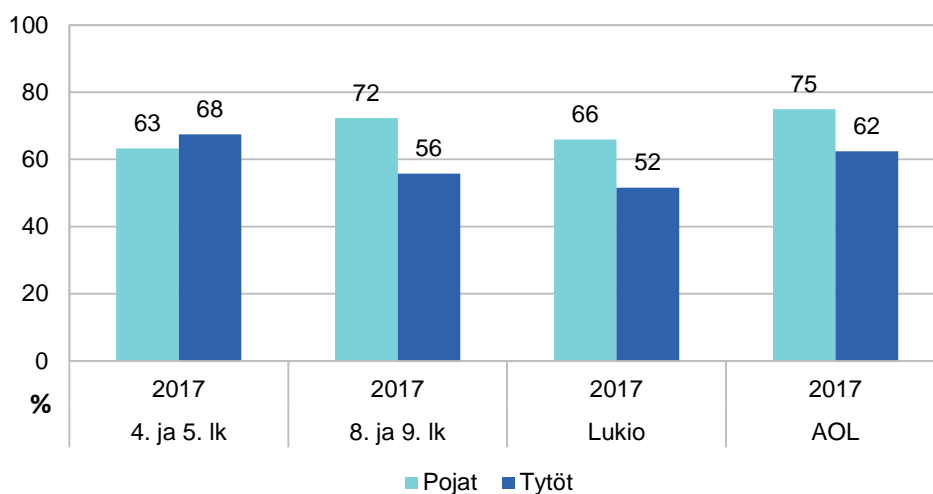
3.6 Kiinnittyminen kouluun

Koulu yhteisössä koettuun hyväksyntään ja arvostukseen liittyy vahva joukkoon kuulumisen kokemus. Tämän voidaan ajatella kuvaavaan emotionaalista koulutyöhön kiinnittymistä sekä laajemmin osallisuuden tunnetta johonkin itselle tärkeään yhteisöön kuulumisesta. (Vuorenmaa 2015.) Koulu- ja luokkayhteisö ovat lapselle ja nuorelle tärkeitä lähiyhteisöjä, joissa vietetään merkittävä osa arjesta. Koulu- ja luokkayhteisöön kiinnittymisellä ja siihen liittyvällä yhteenkuuluvuuden tunteella on suuri merkitys lasten ja nuorten terveydelle ja hyvinvoinnille sekä mahdollisuuksille oppia omien kykyjensä mukaisesti. Kokemus koulu- ja luokkayhteisöön kuulumisesta kytkeytyy vahvasti lasten ja nuorten elämänmyönteisyyteen. Joukkoon kuuluminen on lapsille erittäin tärkeää. Suomalaiset pojat kokevat ulkopuolisuutta koulu- ja luokkayhteisöstään hieman tyttöjä enemmän. Yhteisöistä vieraantuneiden määrä on kasvussa useissa OECD-maissa. Koulu- ja luokkayhteisöön kiinnittymättömyys, vieraantuneisuus ja ulkopuolisuuden kokemus heijastuvat lapsen myöhempään elämään. (Välijärvi 2015.)

Luokkayhteisöön kiinnittymistä selvitettiin kysymällä lapselta ja nuorelta kokeeko hän olevansa tärkeä osa luokkayhteisöä. Vastausvaihtoehdot olivat: 1) täysin samaa mieltä, 2) samaa mieltä, 3) en samaa enkä eri mieltä, 4) eri mieltä, 5) täysin eri mieltä. Tarkastelussa ovat ne vastaajat, jotka ovat ilmoittaneet vaihtoehdon 1 tai 2.

Lapset ja nuoret kokevat usein jäävänsä luokkayhteisön ulkopuolelle

Oppilaat ja opiskelijat kokevat melko paljon irrallisuutta. Perusopetuksen 4. ja 5.-luokkalaisista 65 prosenttia kokee olevansa tärkeä osa luokkayhteisöä. Luokkayhteisöön kiinnittymisessä on eroja eri kouluasteiden välillä. Perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyvistä nuorista 64 prosenttia kokee olevansa tärkeä osa luokkayhteisöä. Ammatillisissa oppilaitoksissa (69 %) omaan opiskeluryhmään kiinnitytään enemmän kuin lukioissa (58 %). Luokkayhteisöön kuuluminen näyttäisi etenkin pojilla vahvistuvan yläluokille siirryttäessä. Sen sijaan 8. ja 9.-luokkalaiset tyttöjen luokkayhteisöön kiinnittymisen yleisyys laskee voimakkaasti yläluokilla: tytöistä enää 56 prosenttia kokee olevansa tärkeä osa luokkayhteisöä. Erot poikien ja tyttöjen luokkayhteisöön kiinnittymisessä säilyvät suurina myös toiselle asteelle siirryttäessä: pojat kokevat olevansa tärkeä osa luokkayhteisöä huomattavasti useammin kuin tytöt. (Kuvio 23.)

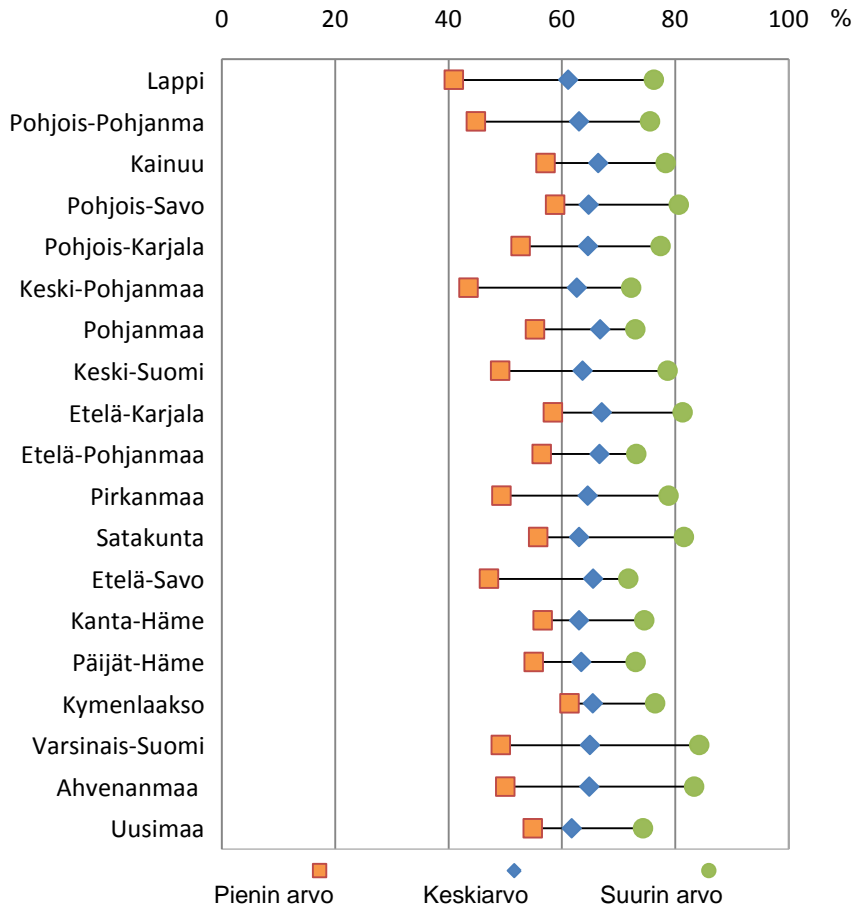

THL: Kouluterveyskysely 2017

Kuvio 23. Kokee olevansa tärkeä osa luokkayhteisöä (%).

Luokkayhteisöön kiinnittymisessä eroja etenkin maakuntien sisällä

Nuorten, jotka kokevat olevansa tärkeä osa luokkayhteisöä, osuus on melko lähellä maan keskiarvoa (64 %) kaikissa maakunnissa (61–67 %). Maakuntien sisällä erot ovat kuitenkin suuret, erityisesti Ahvenanmaalla, Lapissa, Pohjois-Pohjanmaalla ja Varsinais-Suomessa (> 30 prosenttiyksikköä). Etelä-Savossa, Keski-Pohjanmaalla, Keski-Suomessa, Lapissa, Pirkanmaalla, Pohjois-Pohjanmaalla ja Varsinais-Suomessa on kunta tai kuntia, joissa alle puolet oppilaista kokee olevansa tärkeä osa luokkayhteisöä. (Kuvio 24.)

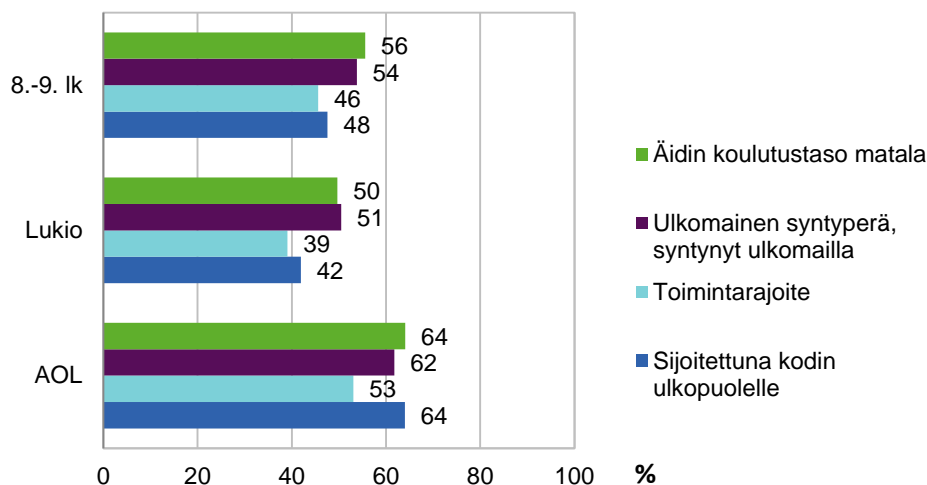

THL: Kouluterveyskysely 2017

Kuvio 24. Kokee olevansa tärkeä osa luokkayhteisöä (%), perusopetuksen 8. ja 9. luokkalaiset maakunnittain 2017.

Luokkayhteisöön kiinnittymisessä eroja – toimintarajoitteiset nuoret kiinnittyvät heikoin

Luokkayhteisöön kiinnittyminen ei toteudu yhdenvertaisesti, vaan nuoren tausta on yhteydessä siihen, kokeeko tämä olevansa tärkeä osa luokkayhteisöä. Toimintarajoitteiset nuoret kiinnittyvät keskimääräistä heikommin luokkayhteisöön niin perusopetuksen 8. ja 9. luokalla (46 % vs. 64 %) kuin lukiossa (39 % vs. 58 %) ja ammatillisessa oppilaitoksessakin (53 % vs. 69 %). Ulkomaalaistaustaiset 8.-9.-luokkalaiset ja lukiolaiset nuoret kokivat myös keskimääräistä harvemmin olevansa tärkeä osa luokkayhteisöä. (Kuvio 25.)

THL: Kouluterveyskysely 2017

Kuvio 25. Kokee olevansa tärkeä osa luokkayhteisöä (%) taustaryhmittäin 2017.

Luokkayhteisöön kiinnittyminen yhteydessä vahvaan elämänhallintaan

Luokkayhteisöön kiinnittyminen on yhteydessä moniin nuoren hyvinvoinnin osa-alueisiin. Noin kahdeksan kymmenestä nuoresta, jotka kokevat olevansa tärkeä osa luokkayhteisöä kokevat myös vahvaa elämänhallintaa ja ovat tyytyväisiä elämäänsä. Luokkayhteisöön kiinnittyneillä nuorilla on muita vähemmän päivittäistä oireilua, yksinäisyyttä, ahdistuneisuusoireilua ja uupumusasteista väsymystä koulunkäynnissä. Sen sijaan luokkayhteisöön kiinnittyneiden nuorten ylipainon, humalahakuisen juomisen tai lintsaimisen yleisyys ei merkittävästi eroa muista nuorista. (Taulukko 8.)

Taulukko 8. Luokkayhteisöön kiinnittymisen yhteys hyvinvointiin perusopetuksen 8. ja 9.luokkalaisilla 2017.

	Kokee olevansa tärkeä osa luokkayhteisöä (%)	Muut (%)	Vastanneiden lkm
Vahva elämänhallinta	78	38	65 928
Vähintään kaksi päivittäistä oiretta	10	22	66 352
Kokenut vanhempien henkistä väkivaltaa viimeisen vuoden aikana	21	34	66 608
Kokenut vanhempien fyysistä väkivaltaa viimeisen vuoden aikana	5	9	66 585
Ylipaino	18	20	63 718
Tosi humalassa vähintään kerran kuukaudessa	9	10	67 436
Tyytyväinen elämäänsä	86	56	67 172
Tuntee itsensä yksinäiseksi	4	19	67 664
Kohtalainen tai vaikea ahdistuneisuus	7	21	66 455
Uupumusasteinen väsymys koulunkäynnissä	20	33	67 600
Luvattomia poissaoloja (lintsaamista) vähintään viikoittain	2	5	67 375

THL: Kouluterveyskysely 2017

3.7 Lasten ja nuorten kokema väkivalta

Väkivaltaa lapseen ja nuoreen kohdistava aikuinen ei tarjoa lapselle ja nuorelle heidän kehitykselleen välttämätöntä turvallista, välittävää ja kannustavaa kasvu ympäristöä. Sekä henkinen että fyysinen väkivalta on riski lapsen kehitykselle ja psyykkiselle ja fyysiselle hyvinvoinnille. Väkivallan seurauksena lapsi tai nuori voi kärsiä mielenterveyden ongelmista kuten posttraumaattisesta stressireaktiosta, masennuksesta ja ahdistuneisuudesta sekä hyökkäävästä käytöksestä. Fyysistä väkivaltaa kokeneilla lapsilla voi olla vaikeitakin fyysisiä vammoja. Väkivallan kokemukset ovat yhteydessä myös haitalliseen käytökseen, kuten alkoholin ja huumeiden käyttöön, suojaamattoman seksin harrastamiseen, useisiin seksikumppaneihin ja vähäiseen fyysiseen aktiivisuuteen. Epäsuoria, vahingoittavista elämäntavoista ja käytöksestä johtuviin seurauksiin kuuluvat seksitaudit, sydän- ja verisuonitaudit, hengityselimistön sairaudet, diabetes sekä syöpäsairaudet. (WHO 2014.)

Pitkään kotona väkivallalle altistettu lapsi traumatisoituu. Selviytyäkseen näistä epänormaaleista tilanteista lapset kehittävät erilaisia selviytymisstrategioita, kuten omaan maailmaan vetäytyminen, kotoa karkaaminen, uppoutuminen harrastuksiin tai koulunkäyntiin. Lapset reagoivat tilanteisiin kuitenkin hyvin eri tavoin riippuen monista tekijöistä. Jotkut lapset näyttävät olevan päällisin puolin oireettomia, mutta yleensä nämä ovat lapsia, jotka eivät näytä pahaa oloaan ulospäin. (Ewalds 2012.)

Seksuaalinen häirintä ja väkivalta loukkaavat lapsen itsemääräämisoikeutta ja altistavat lapsen ikään kuumumattomalle seksuaalisuudelle. (Ikonen & Halme 2018). Seksuaalisen häirinnän tai väkivallan seurauksena lapsi tai nuori voi kokea pelkoa, nöyryytystä, ahdistusta ja masennusta. Häirinnästä saattaa seurata myös fyysisiä oireita ja koulunkäynnin vaikeuksia. Nöyryytyksen ja häpeän tunteiden vuoksi uhrin voi olla vaikea kertoa kokemastaan ja hakea apua. (Gilbert ym. 2009, Satyanarayana ym. 2015.)

Tässä raportissa lasten ja nuorten kokemaa väkivaltaa tarkastellaan fyysisen uhan, vanhempien taholta tapahtuvan fyysisen ja henkisen väkivallan sekä seksuaalisen väkivallan osalta.

Lapsen tai nuoren katsottiin kokeneen vuoden aikana fyysistä uhkaa, mikäli häneltä oli varastettu tai yritetty varastaa jotain käyttämällä väkivaltaa tai uhkaamalla sillä, uhattu fyysisesti vahingoittaa netissä, puhelimesta tai kasvotusten, käyty fyysisesti kimppuun, kuten lyöty, potkittu tai käytetty jotain asetta.

Lapsen ja nuoren kokemusta vanhempien henkisestä väkivallasta arvioitiin kysymällä olivatko vanhemmat kieltäytyneet puhumasta, haukkuneet tai nimitelleet, heittäneet tai potkineet tavaroita tai uhanneet lyömisellä tai piiskaamisella viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana.

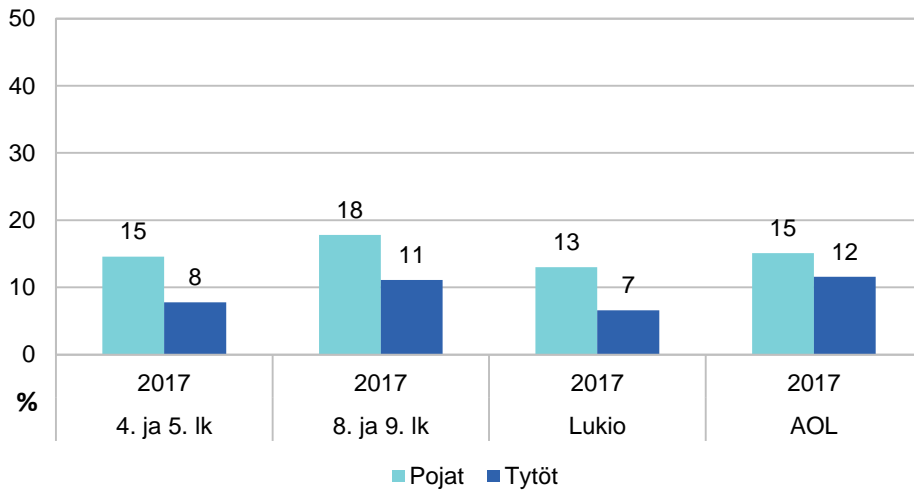
Vanhempien taholta tapahtuvaa fyysistä väkivaltaa selvitettiin kysymällä, olivatko vanhemmat tönineet tai ravistelleet väkivaltaisesti, tukistaneet, antanut luunapin tai lyöneet avokämmenellä, lyöneet nyrkillä tai esineellä tai potkaisseet viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana.

Perusopetuksen 4. ja 5. luokkaa käyviltä lapsilta kysyttiin vuoden aikana tapahtuneesta seksuaalisesta häirinnästä kahdella väittämällä: onko hän kokenut häiritsevää tai epämukavalta tuntuvaa kehon kommentointia tai seksuaalisesti häiritsevää viestittelyä tai videoiden tai kuvien näyttämistä. Perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyviltä nuorilta sekä toisella asteella opiskelevilta kysyttiin, ovatko he kokeneet häiritsevää seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua puhelimesta tai internetissä, koulussa, harrastuksissa, julkisessa tilassa tai yksityisessä tilassa.

Pojat kokevat enemmän fyysistä uhkaa, tyttöihin kohdistuu enemmän vanhempien henkistä väkivaltaa ja seksuaalista häirintää

Fyysinen väkivalta tai sen uhka koskettaa useaa lasta ja nuorta. Perusopetuksen 4. ja 5.-luokkalaisista lapsista kahdeksan prosenttia on kokenut, että häneltä on varastettu tai yritetty varastaa jotain väkivaltaa käyttämällä tai sillä uhkaamalla, häntä on uhattu vahingoittaa tai hänen kimppuunsa on käyty fyysisesti. Fyysisen uhan kokemukset lisääntyvät perusopetuksen yläluokille siirryttäessä – 8. ja 9.-luokkalaisista 14 prosenttia on kokenut fyysistä uhkaa vuoden aikana. Fyysisen uhan kokemuksissa on myös eroja kouluasteiden välil-

lä. Ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevat nuoret (14 %) kokevat fyysistä väkivaltaa tai sen uhkaa yleisemmin kuin lukiolaiset (9 %). Fyysisen uhan ja väkivallan kokemukset ovat yleisempiä pojilla kuin tytöillä kouluasteesta riippumatta. (Kuvio 26.)

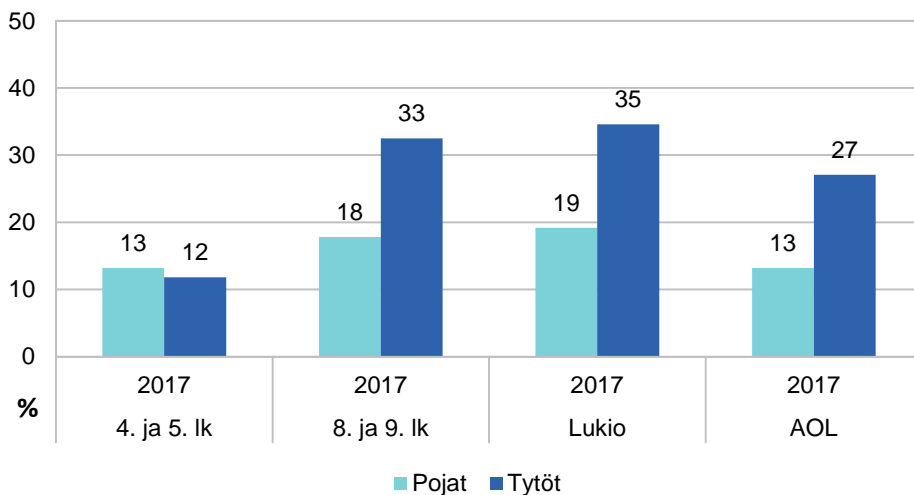

THL: Kouluterveyskysely 2017

Kuvio 26. Kokenut fyysistä uhkaa viimeisen vuoden aikana (%).

Joka neljäs (24 %) perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisista nuoresta ja lukiolaisesta kertoo kokeneensa vanhempiensa taholta henkistä väkivaltaa, kuten puhumattomuutta, haukkumista, esineiden heittämistä tai lyömisellä tai piiskaamisella uhkaamista vuoden aikana. Henkisen väkivallan kokemukset ovat harvinaisempia perusopetuksen alaluokilla. Siitä huolimatta 4. ja 5.-luokkalaisista lapsista useampi kuin joka kymmenes (13 %) lapsi kokee vuoden aikana vanhempien henkistä väkivaltaa. Lukioissa opiskelevat nuoret (28 %) kokevat yleisemmin vanhempien taholta tapahtuvaa henkistä väkivaltaa kuin ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevat (19 %).

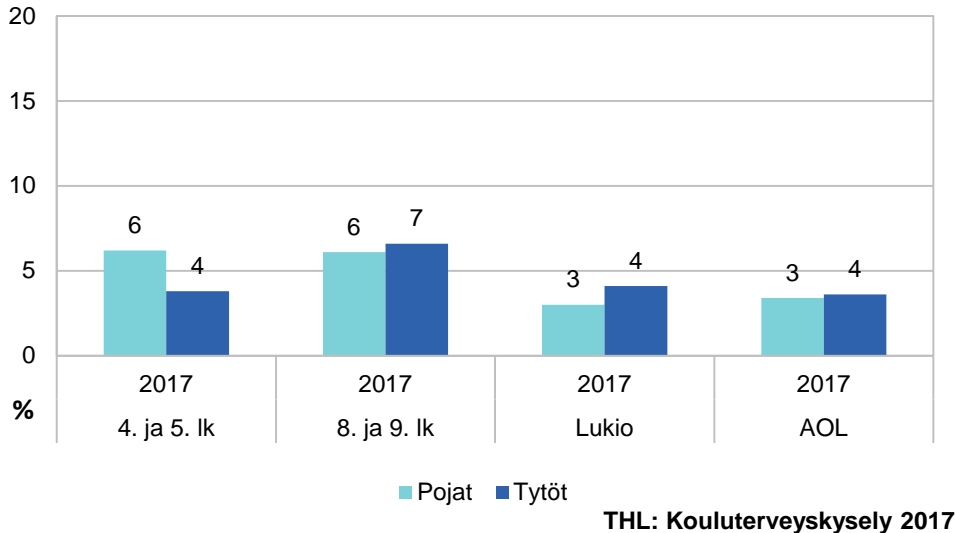
Henkisen väkivallan kokemuksissa on eroja myös sukupuolten välillä. Näyttäisi siltä, että tyttöihin kohdistuva henkinen väkivalta yleistyy voimakkaasti perusopetuksen yläluokille siirryttäessä. Tyttöjen kokema henkinen väkivalta on myös yleisempää toisella asteella poikiin verrattuna. (Kuvio 27.)

THL: Kouluterveyskysely 2017

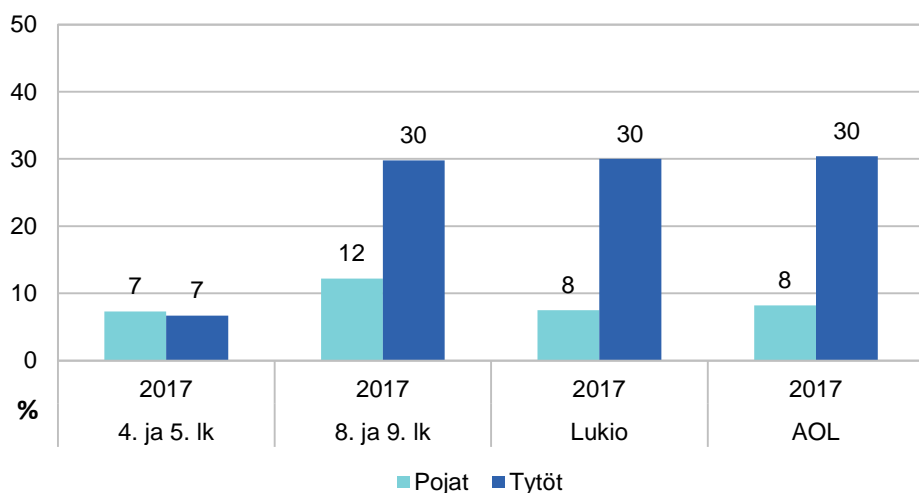
Kuvio 27. Kokenut vanhempien henkistä väkivaltaa viimeisen vuoden aikana (%).

Vanhempien lapsen kohdistama fyysinen väkivalta on henkistä väkivaltaa harvinaisempaa, mutta ei tavatonta. Perusopetuksen 4. ja 5.-luokkalaisista lapsista viisi prosenttia kokee vanhemman lyömistä, ravistelua, tönimistä, tukistamista tai potkimista. Fyysisen väkivalta näyttäisi kohdentuvan yhtälailla poikiin kuin tyttöihin. Perusopetuksen yläluokille ja toiselle asteelle siirryttäessä fyysisen väkivallan yleisyys on neljästä (toinen aste) kuuteen (8. ja 9. luokka) prosenttia. (Kuvio 28.)

Kuvio 28. Kokenut vanhempien fyysisistä väkivaltaa viimeisen vuoden aikana (%).

Perusopetuksen 4. ja 5.-luokkalaisista seitsemän prosenttia kokee vuoden aikana häiritsevää kehon kommentointia tai seksuaalisesti häiritsevää viestittelyä. Seksuaalisen häirinnän kokemukset lisääntyvät huomattavasti perusopetuksen yläluokille siirryttäessä; perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisista 21 prosenttia oli kokenut seksuaalista häirintää. Näyttäisi myös siltä, että ilmiön sukupuolittuminen vahvistuu yläluokille siirryttäessä - tyttöillä seksuaalisen häirinnän kokemukset ovat huomattavasti yleisempiä kuin pojilla. Perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisista pojista yli kymmenes (12 %) ja tytöistä kolmannes (30 %) on viimeisen vuoden aikana kokenut seksuaalista häirintää eli kehoa tai seksuaalisuutta loukkaavaa kiusaamista, nimitteilyä tai arvostelua tai seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua. Seksuaalisen häirinnän kokemusten yleisyydessä ei tapahdu suuria muutoksia toiselle asteelle siirryttäessä. Lukioiden opiskelijoista 21 prosenttia ja ammatillisten oppilaitosten opiskelijoista 18 prosenttia kokee seksuaalista häirintää. Myös toisella asteella opiskelevista nuorista tytöt kokevat poikia huomattavasti yleisemmin seksuaalista häirintää. (Kuvio 29.)

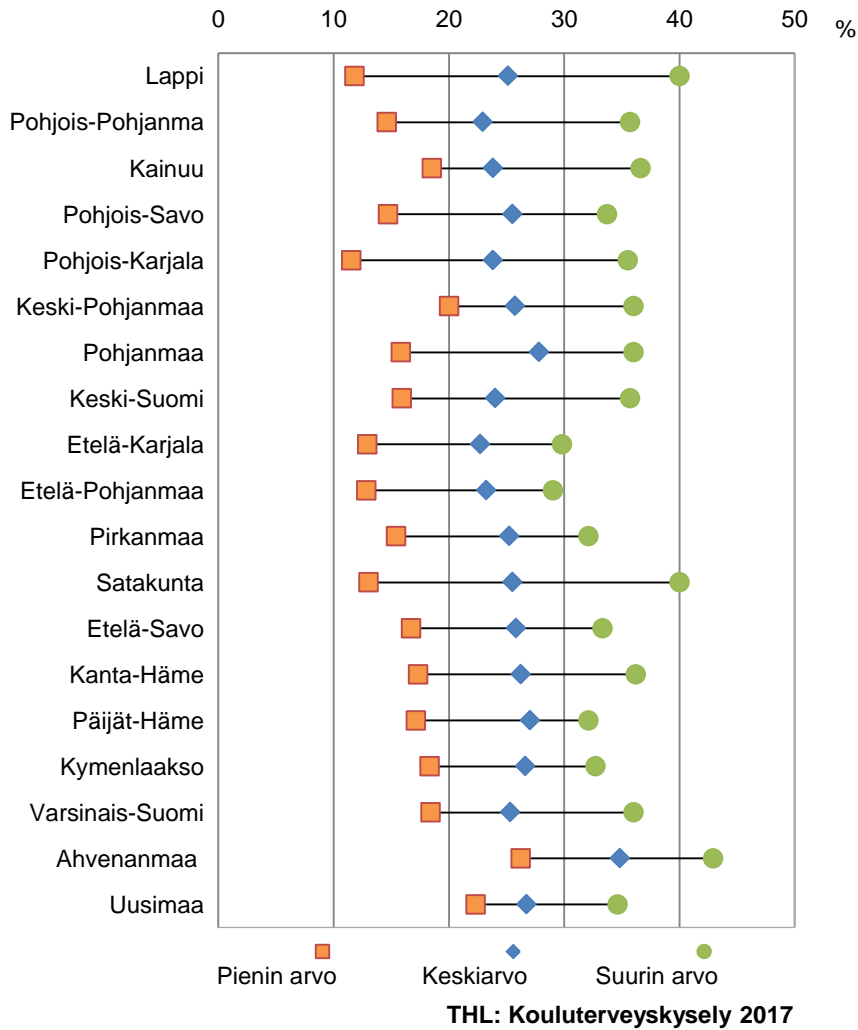

THL: Kouluterveyskysely 2017

Kuvio 29. Kokenut seksuaalista häirintää vuoden aikana (%).

Henkisen väkivallan yleisyydessä vaihtelua maakunnittain ja maakuntien sisällä

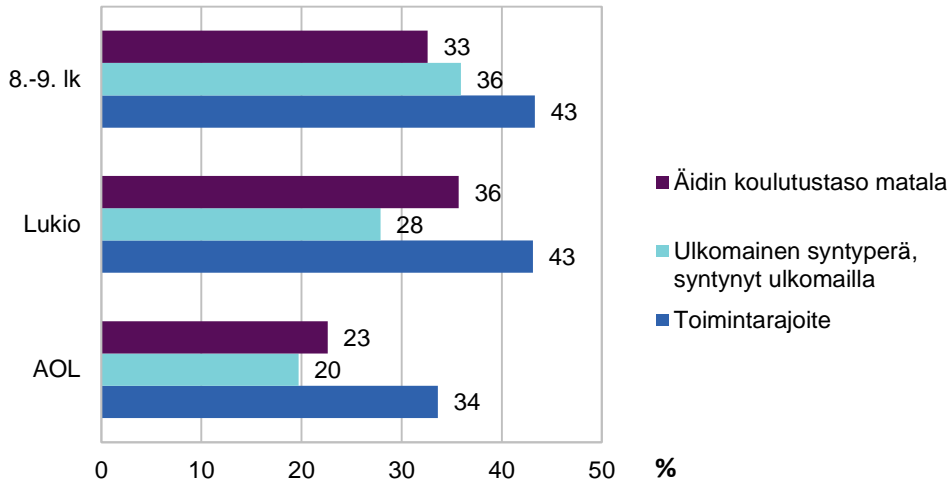
Vanhempien henkistä väkivaltaa kokeneiden nuorten osuus vaihtelee maakunnittain. Maan keskiarvoa (25 %) vähemmän vanhempien henkistä väkivaltaa kokeneita nuoria on Etelä-Karjalassa ja Pohjois-Pohjanmaalla (< 23 %). Erot maakuntien sisällä ovat huomattavat. Ahvenanmaalla, Lapissa ja Satakunnassa on kunta tai kuntia, joissa neljä kymmenestä nuoresta on kokenut vanhempien henkistä väkivaltaa. (Kuvio 30.)

Kuvio 30. Kokenut vanhempien henkistä väkivaltaa viimeisen vuoden aikana (%), perusopetuksen 8. ja 9. luokkalaiset maakunnittain 2017.

Toimintarajoitteiset nuoret kokevat muita useammin vanhempien henkistä väkivaltaa

Kokemus vanhempien henkisestä väkivallasta on huomattavasti yleisempi nuorilla, joilla on jokin fyysinen tai kognitiivinen toimintarajoite. Perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisista ja lukiolaisista toimintarajoitteisista nuorista yli 40 prosenttia raportoi kokeneensa vanhempien henkistä väkivaltaa viimeisen vuoden aikana, kun kaikista vastaavan ikäisistä nuorista näin raportoi 25 prosenttia. Myös äidin matala koulutustaso on yhteydessä kokemukseen vanhempien henkisestä väkivallasta kaikilla tarkastelluilla luokka-asteilla. (Kuvio 31.)

THL: Kouluterveyskysely 2017

Kuvio 31. Kokenut vanhempien henkistä väkivaltaa viimeisen vuoden aikana (%) taustaryhmittäin 2017.

Henkisen väkivallan kokemukset yhteydessä heikentyneeseen hyvinvointiin

Vanhempien henkistä väkivaltaa kokeneilla nuorilla on enemmän päivittäistä oireilua, yksinäisyyttä, ahdistuneisuusoireilua, humalahakuista juomista ja uupumusasteista väsymystä koulunkäynnissä. Henkisen väkivallan kokemuksilla on yhteys myös elämänhallintaan ja elämään tyytyväisyyteen. Huomattavaa on, että yli viidennes niistä nuorista, jotka olivat kokeneet vanhempien henkistä väkivaltaa, oli kokenut myös vanhempien fyysistä väkivaltaa. (Taulukko 9.)

Taulukko 9. Henkisen väkivallan kokemuksen yhteys hyvinvointiin perusopetuksen 8. ja 9. luokkalaisilla 2017.

	Kokenut vanhempien henkistä väkivaltaa viimeisen vuoden aikana (%)	Muut (%)	Vastanneiden lkm
Vahva elämänhallinta	45	70	65 755
Vähintään kaksi päivittäistä oiretta	25	11	67 435
Kokenut vanhempien fyysistä väkivaltaa viimeisen vuoden aikana	23	1	68 712
Ylipaino	20	18	64 679
Tosi humalassa vähintään kerran kuukaudessa	17	7	68 637
Tyytyväinen elämäänsä	57	81	67 193
Tuntee itsensä yksinäiseksi	18	7	68 819
Kohtalainen tai vaikea ahdistuneisuus	25	8	67 574
Uupumusasteinen väsymys koulunkäynnissä	37	21	68 732
Luvattomia poissaoloja (lintsaamista) vähintään viikoittain	7	2	68 494

THL: Kouluterveyskysely 2017

3.8 Vanhempien liiallinen ja haittaa aiheuttava alkoholin käyttö

Suuri joukko lapsia ja nuoria kasvaa perheissä, joissa jommallakummalla tai molemmilla vanhemmilla on vakava päihdeongelma. Suomessa on noin 65 000–70 000 alaikäistä lasta (noin 6 % kaikista alaikäisistä), joiden toisella tai molemmilla vanhemmilla on päihdeongelma. (Holmila ym. 2016.)

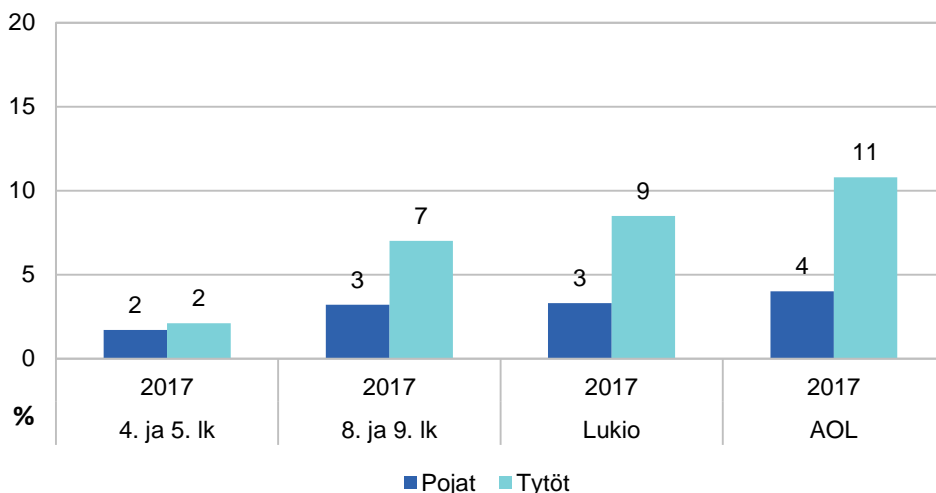
Vanhempien runsas alkoholinkäyttö on lapsen tasapainoisen kasvun ja kehityksen kannalta riski. Vanhemman alkoholinkäytön selvittäminen on tärkeää lapsen terveen kasvun ja kehityksen kannalta. Lapsen kannalta merkitystä on sillä, miten alkoholinkäyttö vaikuttaa vanhemman käytökseen ja perheen elämään. Lievimillään lapselle aiheutuva haitta on huolta tai mielipahaa. Pahimmillaan lapsi on vaarassa joutua fyysisen ja emotionaalisen laiminlyönnin ja muun kaltoinkohtelun kohteeksi. (Holmila ym. 2016.)

Päihdeongelmaisten vanhempien lapset kokevat muita lapsia useammin vanhempien eron, vanhempien mielenterveysongelman ja pitkäaikaista köyhyyttä, jolloin he ovat erityisen haavoittuvassa asemassa. Alkoholiongelmaisten vanhempien lapset pärjäävät muita lapsia huonommin koulussa ja hakeutuvat muita harvemmin jatkokoulutukseen peruskoulun jälkeen. Lapsuus ja nuoruus päihdeongelmaisen vanhemman kanssa on vakava riski lapsen ja nuoren terveydelle ja kehitykselle. Perheissä koetut päihdehaitat ovat yksi niistä mekanismeista, joiden kautta terveyshaitat kasautuvat ja jotka voivat johtaa riskiin periä huono-osaisuutta edellisiltä sukupolvilta. (Holmila ym. 2016.)

Tässä raportissa tarkastellaan niiden lasten ja nuorten osuutta, jotka ovat ilmoittaneet, että joku vanhemmista käyttää nuoren mielestä liikaa alkoholia ja siitä on aiheutunut nuorelle haittaa.

Vanhemman runsas alkoholinkäyttö aiheuttaa haittaa

Vanhempien liiallisesta alkoholin käytöstä aiheutuu haittaa monelle lapselle ja nuorelle. Perusopetuksen 4. ja 5.-luokkalaisista lapsista kaksi prosenttia, perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisista nuorista viisi prosenttia, lukiolaisista kuusi prosenttia ja ammatillisten oppilaitosten opiskelijoista seitsemän prosenttia kokee vanhemman liiallista ja haittaa aiheuttavaa alkoholin käyttöä. Yläluokille ja toiselle asteelle siirryttäessä erityisesti tyttöjen kokemat vanhempien alkoholin käytöstä aiheutuvat haitat yleistyvät. Perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisista tytöistä seitsemän prosenttia, lukiolaistytöistä yhdeksän prosenttia ja ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista tytöistä yli kymmenes kokee vanhemman liiallista ja haitta aiheuttavaa alkoholin käyttöä. Pojista kolmesta neljään prosenttia kokee vanhempien runsaan alkoholinkäytön aiheuttamia haittoja. (Kuvio 32.)

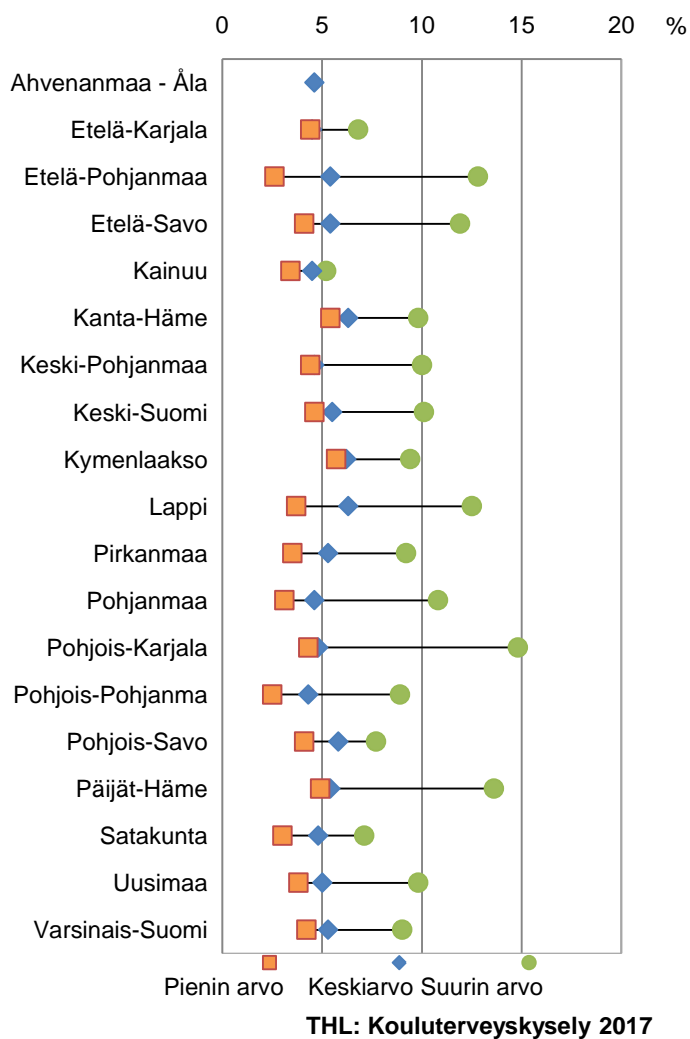

THL: Kouluterveyskysely 2017

Kuvio 32. Vanhemman liiallisesta alkoholinkäytöstä aiheutunut haittaa (%).

Vanhempien liiallisen alkoholin käytön yleisyydessä huomattavia eroja maakuntien sisällä

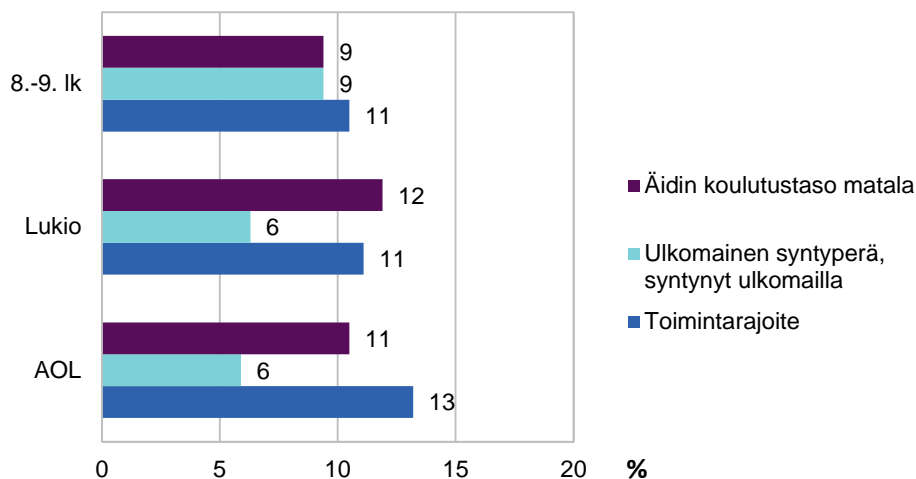
Nuorten, joiden vanhemman liiallinen alkoholin käyttö on aiheuttanut haittaa, osuus on lähellä maan keskiarvoa (5 %) kaikissa maakunnissa (4–6 %). Erot maakuntien sisällä ovat kuitenkin melko suuret, erityisesti Etelä-Pohjanmaalla, Lapissa, Pohjois-Karjalassa ja Päijät-Hämeessä (> 8 prosenttiyksikköä). (Kuvio 33.)

Kuvio 33. Vanhemman liiallisesta alkoholin käytöstä aiheutunut haittaa (%), perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaiset maakunnittain 2017.

Vanhempien liiallisen alkoholin käytön haitat kohdistuvat nuoriin melko tasaisesti

Toimintarajoitteiset nuoret sekä nuoret, joiden äidillä on perusasteen koulutustaso kokevat yleisemmin vanhemman liiallisen alkoholin käytön aiheuttaneen heille haittaa. Erot ovat kuitenkin alle 7 prosenttiyksikköä kaikilla tarkastelluilla luokka-asteilla. (Kuvio 34.)

THL: Kouluterveyskysely 2017

Kuvio 34. Vanhemman liiallinen alkoholinkäyttö aiheuttanut haittaa (%) taustaryhmittäin 2017.

Vanhempien liiallinen, haittaa aiheuttanut alkoholin käyttö yhteydessä nuoren heikentyneeseen hyvinvointiin

Nuoret, jotka kokevat vanhempansa käyttävän liikaa alkoholia ja siitä aiheutuvan haittaa itselleen kokevat myös muita nuoria yleisemmin hyvinvoinnin ongelmia. Vanhempien liiallinen, haittaava alkoholin käyttö on yhteydessä nuoren alentuneeseen elämänhallintaan, päivittäiseen oireiluun, elämään tyytyväisyyteen, yksinäisyyteen, ahdistuneisuusoireiluun ja uupumusasteiseen väsymykseen koulunkäynnissä. Vanhemman liiallista, haittaavaa alkoholin käyttöä kokevat nuoret juovat muita nuoria yleisemmin itsensä humalaan kuukausittain ja heillä on yleisemmin lintsaamista. Huomattavaa on, että noin kuusi kymmenestä nuoresta, jotka kokevat vanhempien liiallista, haittaavaa alkoholinkäyttöä kokevat myös vanhempien henkistä väkivaltaa. Myös vanhempien fyysisen väkivallan kokemukset ovat huomattavasti muita nuoria yleisempiä. (Taulukko 10.)

Taulukko 10. Vanhempien liiallisen, haittaavan alkoholin käytön yhteys hyvinvointiin perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaissa 2017.

	Vanhempien liiallinen alkoholin käyttö aiheuttanut haittaa (%)	Muut (%)	Vastanneiden lkm
Vahva elämänhallinta	40	65	66 600
Vähintään kaksi päivittäistä oiretta	32	13	69 346
Kokenut vanhempien henkistä väkivaltaa viimeisen vuoden aikana	57	24	68 699
Kokenut vanhempien fyysistä väkivaltaa viimeisen vuoden aikana	21	6	68 643
Ylipaino	23	19	66 551
Tosi humalassa vähintään kerran kuukaudessa	20	10	70 886
Tyytyväinen elämäänsä	51	77	68 301
Tuntee itsensä yksinäiseksi	23	9	70 848
Kohtalainen tai vaikea ahdistuneisuus	32	11	69 432
Uupumusasteinen väsymys koulunkäynnissä	41	24	70 754
Luvattomia poissaoloja (lintsaamista) vähintään viikoittain	10	3	70 516

THL: Kouluterveyskysely 2017

3.9 Vanhempien erojen aiheuttamat haitat lapsille

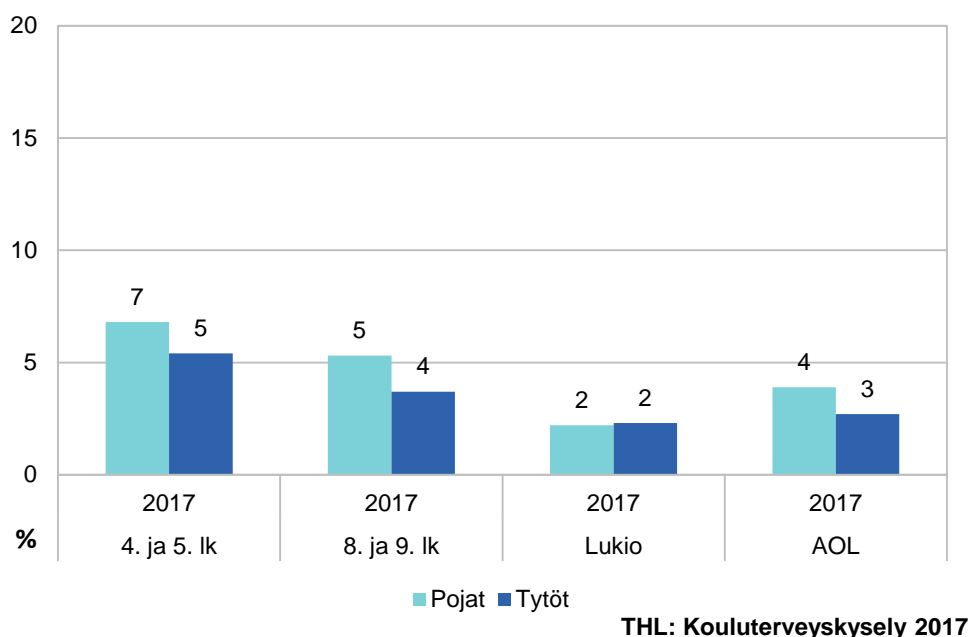
Vanhempien ero on myös lapselle ja nuorelle yksi merkittävä stressiä aiheuttava tekijä. Suurin osa vanhempien eron kokeneista lapsista ja nuorista sopeutuu kuitenkin hyvin eron jälkeiseen tilanteeseen. Vanhempien erojen on todettu aiheuttavan erityistä haittaa lapselle ja nuorelle silloin, jos eroon liittyy vanhempien välistä riitelyä ja vihamielisyyttä. Erityisen stressaavaa lapselle on erossaolo toisesta vanhemmasta. Lapsen ja nuoren välinen suhde voi vaikeutua, kun vanhempi ei ole koko ajan läsnä lapsen ja nuoren arjessa. (Väestöliitto.fi.)

Erouutinen herättää lapsessa ja nuoressa monenlaisia ajatuksia ja tunteita ikävaiheesta riippuen. Lapsi ja nuori voi pelätä yksinäisyyttä ja kokea eristyksiin joutumista. Hän voi kokea, etteivät vanhemmat ole enää saatavilla, joka voi aiheuttaa nopeampia itsenäistymispyrkimyksiä ja huolta ylipäänsä ihmissuhteiden kestävyydestä. Tämä voi heijastua esimerkiksi väsymyksenä ja keskittymisvaikeuksina. On tavallista, että lapsen ja nuoren reaktiot voivat tulla vasta usean vuoden päästä vanhempien erosta. (Mielenterveystalo.fi, Väestöliitto.fi.)

Vanhempien erosta kysyttiin kysymyksellä elämässä tapahtuneista muutoksista kuluvan lukuvuoden aikana. Yhtenä kuudesta elämänmuutoksen väittämästä oli vanhempien ero.

Yksi lapsi ja nuori kahdestakymmenestä kokee vanhempiensa eron lukuvuoden aikana

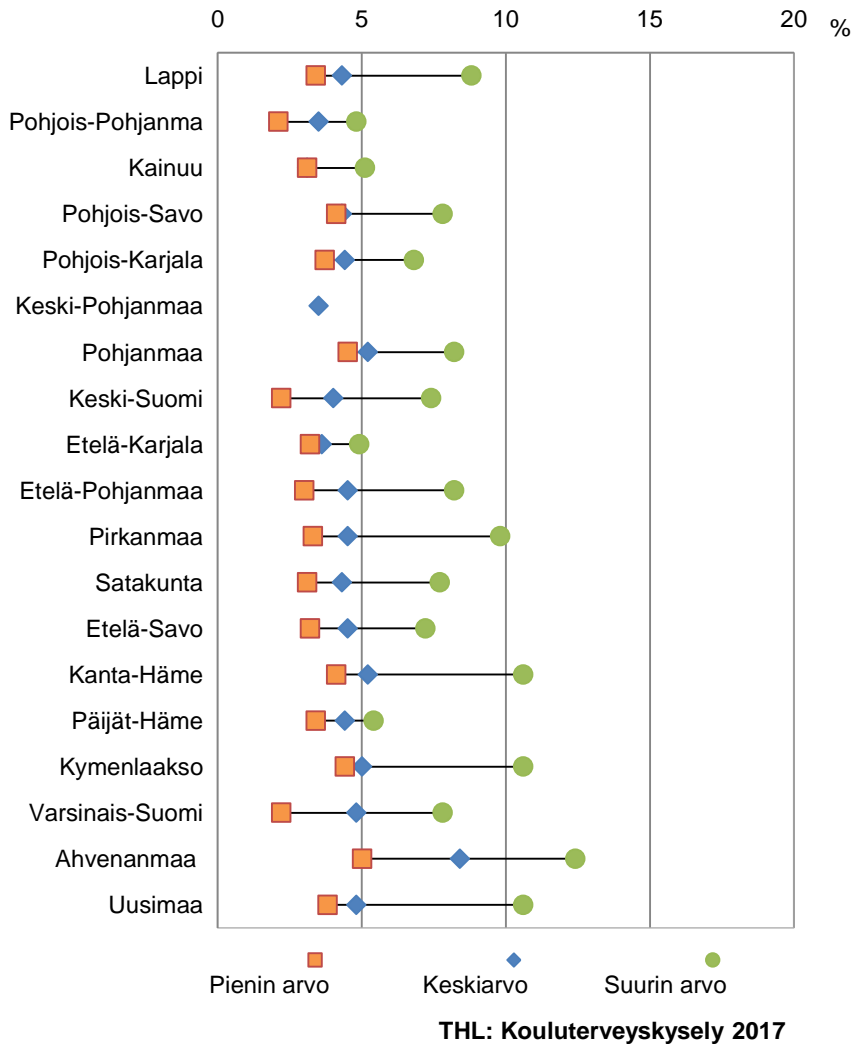
Kouluterveyskyselyyn vastanneista 4. ja 5.-luokkalaisista lapsista kuusi prosenttia on kokenut vanhempien eron lukuvuoden aikana. Vanhempien ero koskettaa viittä prosenttia perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaista nuorista ja kahdesta neljään prosenttia toisen asteen opiskelijoista. (Kuvio 35.)

Kuvio 35. Vanhemmat eronneet lukuvuoden aikana (%).

Erojen yleisyys vaihtelee maakunnittain

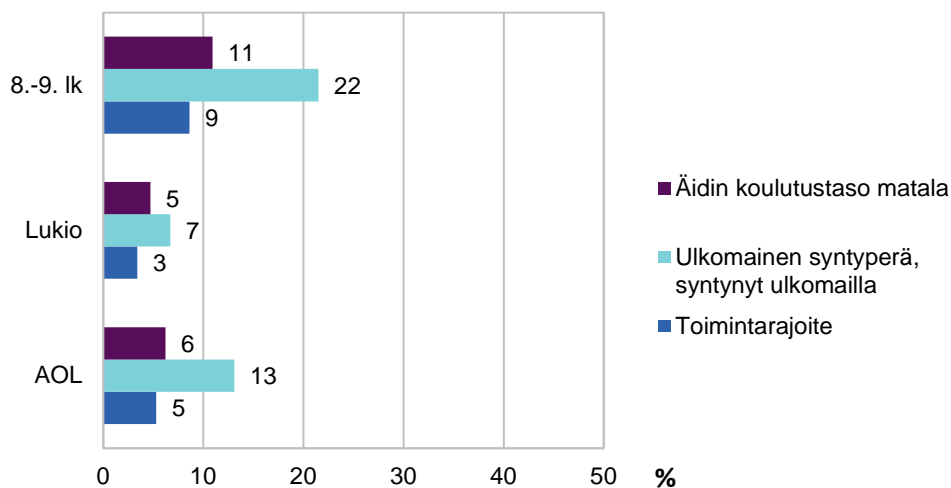
Nuorten, joiden vanhemmat ovat eronneet kuluvan lukuvuoden aikana, osuus vaihtelee maakunnittain. Maan keskiarvoa (5 %) vähemmän eroja tapahtuu Etelä-Karjalassa, Kainuussa, Keski-Pohjanmaalla ja Pohjois-Pohjanmaalla (3-4 %). Eron kokeneiden nuorten määrä vaihtelee maakuntien sisällä, erityisesti Ahvenanmaalla, Kanta-Hämeessä, Kymenlaaksossa, Pirkanmaalla ja Uudellamaalla (> 6 prosenttiyksikköä). (Kuvio 36.)

Kuvio 36. Vanhemmat eronneet lukuvuoden aikana (%) maakunnittain 2017.

Vanhempien eron lukuvuoden aikana kokee useimmin ulkomaalaistaustainen nuori

Ulkomailla syntyneet ulkomaalaistaustaiset nuoret raportoivat keskimääräistä useammin kokeneensa vanhempien avioeron kuluva lukuvuoden aikana. Perusopetuksen 8.-9.-luokkalaisista, ulkomailla syntyneistä nuorista yli viidennes oli kokenut vanhempien eron lukuvuoden aikana, kun muilla nuorilla vastaava osuus on 5 prosenttia. (Kuvio 37.)

THL: Kouluterveyskysely 2017

Kuvio 37. Vanhemmat eronneet lukuvuoden aikana (%) taustaryhmittäin 2017.

Vanhempien ero yhteydessä vanhempien nuoreen kohdistamaan väkivaltaan

Vanhempien kuluvan lukuvuoden aikana tapahtunut ero on yhteydessä nuoren hyvinvointiin. Nuoret, joiden vanhemmat ovat eronneet kuluvan lukuvuoden aikana, tuntevat yleisemmin yksinäisyyttä, ahdistuneisuusoireilua ja uupumusasteista väsymystä koulunkäynnissä. Noin neljännes niistä nuorista, joiden vanhemmat ovat eronneet, joi itsensä humalaa vähintään kerran kuukaudessa. Huomattavaa on, että noin neljä kymmenestä nuoresta koki vanhempien henkistä väkivaltaa ja noin neljännes nuorista vanhempien fyysistä väkivaltaa, jos vanhemmat olivat eronneet kuluvan lukuvuoden aikana. (Taulukko 11.)

Taulukko 11. Vanhempien eron yhteys hyvinvointiin perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisilla.

	Vanhemmat eronneet lukuvuoden aikana (%)	Muut (%)	Vastanneiden lkm
Vahva elämänhallinta	58	64	65 546
Vähintään kaksi päivittäistä oiretta	24	14	65 920
Kokenut vanhempien henkistä väkivaltaa viimeisen vuoden aikana	41	25	66 254
Kokenut vanhempien fyysistä väkivaltaa viimeisen vuoden aikana	24	5	66 225
Ylipaino	25	18	63 251
Tosi humalassa vähintään kerran kuukaudessa	26	9	67 007
Tyytyväinen elämäänsä	64	76	66 812
Tuntee itsensä yksinäiseksi	17	9	67 231
Kohtalainen tai vaikea ahdistuneisuus	22	12	66 033
Uupumusasteinen väsymys koulunkäynnissä	33	24	67 150
Luvattomia poissaoloja (lintsaamista) vähintään viikoittain	12	3	66 937

THL: Kouluterveyskysely 2017

3.10 Osallisuus palveluissa

Vaikka oppilaiden ja vanhempien osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuudet ovat viime vuosina parantuneet, niiden toteutumisessa on edelleen puutteita. Oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) tavoitteena on vahvistaa oppilaiden ja heidän vanhempiensa osallisuutta opiskeluhuollossa. Kuntaliiton kyselyn mukaan yli puolessa kunnista arvioitiin, että lain myötä oppilaiden osallisuus ja vaikutusmahdollisuudet paranevat kouluissa samoin kuin vanhempien ja huoltajien osallisuus (Kuntaliitto 2014).

Oppilaiden sosiaaliset suhteet, itsensä toteuttaminen ja osallistuminen kouluympäristön toimintoihin ovat koulu yhteisön hyvinvointiin keskeisesti vaikuttavia tekijöitä. Mahdollisuus olla osallisena ja mukana itselleen merkittävässä yhteisöissä, koulu ympäristön suunnittelussa tai tapahtumien järjestelyssä ovat monelle nuorelle merkittäviä identiteetin kehittymisen kannalta. Suurin osa nuorista haluaa vaikuttaa koulu ympäristön asioihin. (Peltola & Moisio 2017.)

Lapsilla ja nuorilla on runsaasti kokemuksia mielipiteidensä huomioon, osallisuuden ja vaikuttamis mahdollisuuksien puutteellisuudesta. Osallisuuden toteutuminen vaatii ammatillista osaamista, lasten ja nuorten tiedon arvostamista, vaihtoehtoisten toiminnan ja kommunikaation muotojen tunnistamista, hyväksymistä ja mahdollistamista sekä toimijuuden rakenteellisten esteiden tiedostamista ja purkamista. (Peltola & Moisio 2017.)

Osallisuus edellyttää, että voi ilmaista mielipiteensä, on mahdollisuus valita ja saada tietoa sekä vaikuttaa ikäkautensa mukaisella tavalla toimintaan. (Yleissopimus lapsen oikeuksista 1989.) Oppilaiden osallisuuden tukeminen edellyttää yhteisöllistä toimintakulttuuria, jossa painotetaan turvallista luokka- ja koulu yhteisöä sekä oppilaiden mielipiteiden kuulemistä. Käytössä on paljon osallisuutta tukevia toimintatapoja, kuten erilaiset vertaistoiminnan muodot ja palautteen kysyminen. (Perälä ym. 2015.) Lasten ja nuorten hyvä palvelukokemus edellyttää kokemusta kuulluksi tulemisesta, aidon toimijuuden tunnustamisesta, vaikutusmahdollisuuksista sekä luottamuksesta (Peltola & Moisio 2017).

Nuorille tarjottavien palveluiden lähtökohtana tulisi olla palveluiden helppo saavutettavuus. Palveluiden saatavuutta voidaan arvioida tarkastelemalla tyydyttymätöntä palvelutarvetta, jolloin arvioitu palvelutarve suhteutetaan toteutuneeseen palveluiden käyttöön (Manderbacka ym. 2012).

Tässä raportissa lapsen ja nuoren osallisuutta arvioidaan neljän indikaattorin avulla. Ensinnä arvioidaan lasten ja nuorten kokemuksia vaikutusmahdollisuuksistaan koulussa. Indikaattori tuottaa tietoa niiden nuorten osuudesta, jolla on ollut hyvät mahdollisuudet vaikuttaa asioihin koulussa tai oppilaitoksessa lukuvuoden aikana. Tarkastelu perustuu kysymykseen: "Millainen mahdollisuus sinulla on ollut vaikuttaa seuraaviin asioihin koulussasi tai oppilaitoksessasi tämän lukuvuoden aikana?" Vastausvaihtoehdot: 1) erittäin hyvä (3 pistettä), 2) melko hyvä (2 pistettä), 3) ei hyvä eikä huono (1 piste), 4) melko huono (0 pistettä), 5) erittäin huono (0 pistettä). Summamuuttuja muodostuu 7 osiosta: 1) oppituntien järjestelyihin vaikuttaminen (esim. työskentelytavat), 2) koulutyön tai opiskelun suunnittelu (mm. oppituntien sijoittelu, koulupäivän alkamisajankohta, koejärjestelyt), 3) välituntien tai taukojen suunnittelu tai toteutus, 4) koulun tai oppilaitoksen yhteisten sääntöjen laatiminen, 5) koulutilojen tai oppilaitoksen tilojen suunnittelu tai siistiminen, 6) kouluruokailu (mm. ruokalistat, tilojen viihtyvyys), 7) koulun tai oppilaitoksen teemapäivien, juhlien, retkien ja leirikoulun järjestäminen. Tarkastelussa ovat ne vastaajat, jotka ovat saaneet yhteensä vähintään 14 pistettä.

Toiseksi perusopetuksen 4. ja 5. luokkaa käyville lapsilta kysyttiin onko heillä koulussa joku aikuinen, jonka kanssa he voivat tarvittaessa keskustella mieltä painavista asioista. Tarkastelussa ovat ne lapset, jotka vastasivat myöntävästi kysymykseen. Nuorilta kysyttiin, onko heillä joku, jonka kanssa he voivat tarvittaessa keskustella mieltä painavista asioista ja jatkokysymyksenä pyydettiin nimeämään ne tahot, joiden kanssa nuori kokee pystyvänsä keskustelemaan. Nuorten osalta tarkastelussa ovat ne, jotka nimesivät koulun aikuisen tai muun ammattihenkilön tahoksi, jonka kanssa he voivat keskustella asioista.

Kolmanneksi arvioidaan niiden nuorten osuutta, jotka ovat kokeneet, että lukuvuoden aikana tehty terveystarkastus on toteutunut laadukkaasti. Terveystarkastus voi olla laaja tai määräaikainen. Indikaattori perustuu kysymykseen: "Miten seuraavat asiat toteutuivat tämän lukuvuoden aikana tehdyssä terveystarkas-

tuksessa?" Vastausvaihtoehdot: 1) täysin samaa mieltä, 2) samaa mieltä, 3) ei samaa eikä eri mieltä, 4) eri mieltä ja 5) täysin eri mieltä. Summaindikaattori muodostuu neljästä osiosta: 1) puhuttiin minulle tärkeistä asioista, 2) mielipidettäni kuunneltiin, 3) puhuttiin kotiasioistani ja 4) uskalsin kertoa asioistani rehellisesti. Tarkastelussa ovat ne vastaajat, jotka ovat ilmoittaneet kaikkiin osioihin vaihtoehdon 1 tai 2, ja jotka ovat käyneet lukuvuoden aikana tehdyssä terveystarkastuksessa kouluterveydenhoitajalla tai koululääkärillä.

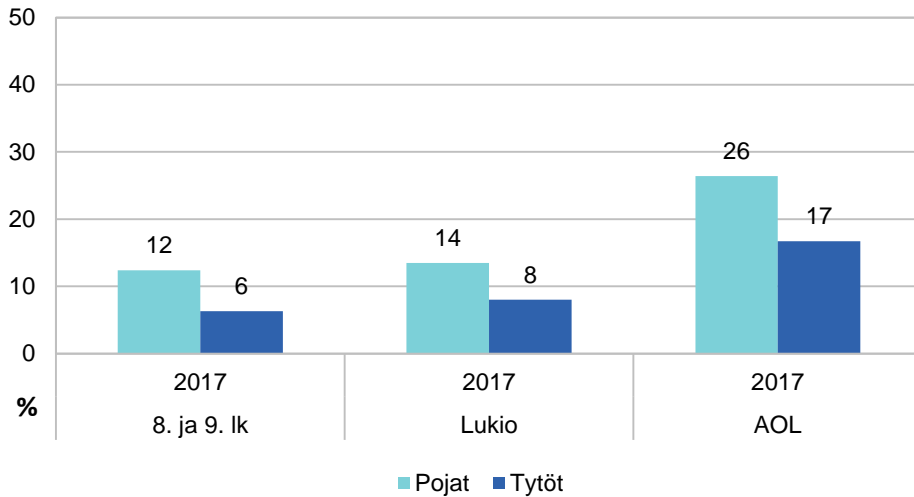
Neljänneksi arvioidaan palvelujen saatavuutta tyydyttymättömän palvelutarpeen avulla. Tyydyttymättömällä palvelutarpeella tarkoitetaan nuorten kokemusta siitä, etteivät nuoret ole saaneet apua ja tukea tarpeestaan huolimatta. Indikaattori tuottaa tietoa niiden nuorten osuudesta, jotka kokevat että he eivät ole saaneet tukea ja apua hyvinvointiinsa eri ammattilaisilta lukuvuoden aikana, vaikka olisivat tarvinneet. Perustuu kysymykseen: "Oletko saanut tukea ja apua hyvinvointiisi seuraavilta koulun aikuisilta tämän lukuvuoden aikana?" Vastausvaihtoehdot: 1) kyllä, paljon, 2) kyllä, jonkin verran, 3) en, mutta olisin tarvinnut, 4) en ole tarvinnut apua. Tarkastelussa ovat ne nuoret, jotka eivät ole saaneet tukea, vaikka olisivat sitä tarvinneet. Nuorten osuus (%) on laskettu apua tarvinneista, joten vaihtoehtoon 4 vastanneet eivät ole mukana tarkastelussa. Ammattiryhmistä tarkastellaan koulun terveydenhoitajaa, lääkäriä, psykologia ja kuraattoria.²

Hyvät vaikutusmahdollisuudet toteutuvat parhaiten ammatillisissa oppilaitoksissa – pojat kokevat enemmän osallisuutta palveluissa

Perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisista yhdeksän prosenttia kokee voivansa vaikuttaa hyvin oppituntien järjestelyihin, koulutyön ja välituntien suunnitteluun, yhteisten sääntöjen laatimiseen, tilojen suunnitteluun, kouluruokailuun tai koulun yhteisten tapahtumien järjestämiseen. Kokemus vaikutusmahdollisuuksista lisääntyy hieman toiselle asteelle siirryttäessä. Ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevat nuoret (22 %) kokevat voivansa vaikuttaa em. asioihin paremmin kuin lukiolaiset (10 %). Yleisesti ottaen pojat kokevat vaikutusmahdollisuutensa paremmaksi kuin tytöt kaikilla kouluasteilla. (Kuvio 38.)

² 7 §: Psykologi- ja kuraattoripalveluilla tarkoitetaan opiskeluhoillon psykologin ja kuraattorin antamaa opiskelun ja koulunkäynnin tukea ja ohjausta, joilla: 1) edistetään koulu- ja opiskeluyhteisön hyvinvointia sekä yhteistyötä opiskelijoiden perheiden ja muiden läheisten kanssa; 2) tuetaan opiskelijoiden oppimista ja hyvinvointia sekä sosiaalisia ja psyykkisiä valmiuksia.

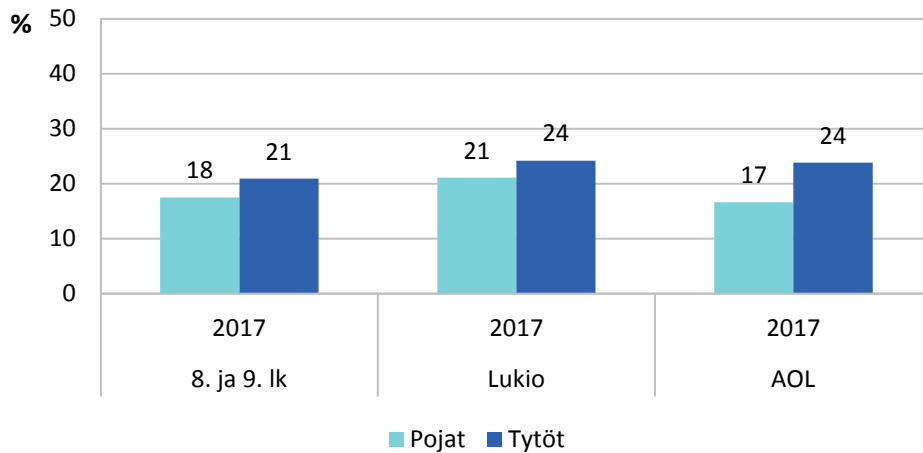
8 §: Terveystuolain mukaisilla koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palveluilla 1) edistetään ja seurataan oppilaitosyhteisön hyvinvointia sekä opiskelu ympäristön terveellisyttä ja turvallisuutta; 2) edistetään ja seurataan opiskelijoiden tervettä kasvua ja kehitystä, hyvinvointia ja opiskelukykyä; 3) tunnistetaan opiskelijoiden varhaisen tuen tarpeet ja järjestetään tarvittava tuki sekä ohjataan hoitoon ja tutkimuksiin. Lisäksi kouluterveydenhuollossa tuetaan vanhempien ja huoltajien hyvinvointia ja kasvatustyötä.

THL: Kouluterveyskysely 2017

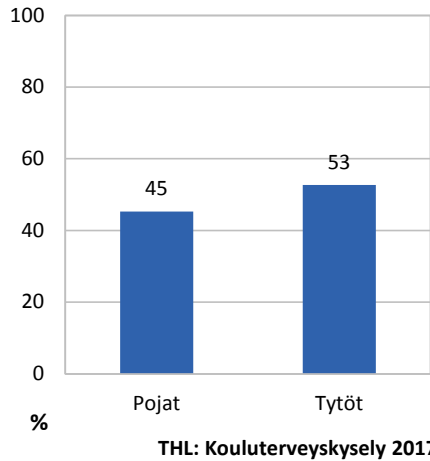
Kuvio 38. Hyvät vaikutusmahdollisuudet koulussa (%).

Perusopetuksen 4. ja 5. luokkaa käyvistä lapsista noin puolet (49 %) kokee, että heillä on mahdollisuus keskustella mieltä painavista asioista koulun aikuisen kanssa (Kuvio 39). Perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyvistä nuorista noin joka viides (19 %) nimesi koulun aikuisen tai muun ammattihenkilön tahoksi, jonka kanssa he voivat keskustella mieltä painavista asioista. Osuus ei muuttunut merkittävästi lukiota käyvien (23 %) tai ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevien (20 %) nuorten joukossa. Ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista tytöistä suurempi osa kuin pojista koki, että heillä on mahdollisuus keskustella mieltä painavista asioista koulun aikuisen tai muun ammattihenkilön kanssa. (Kuvio 40.)

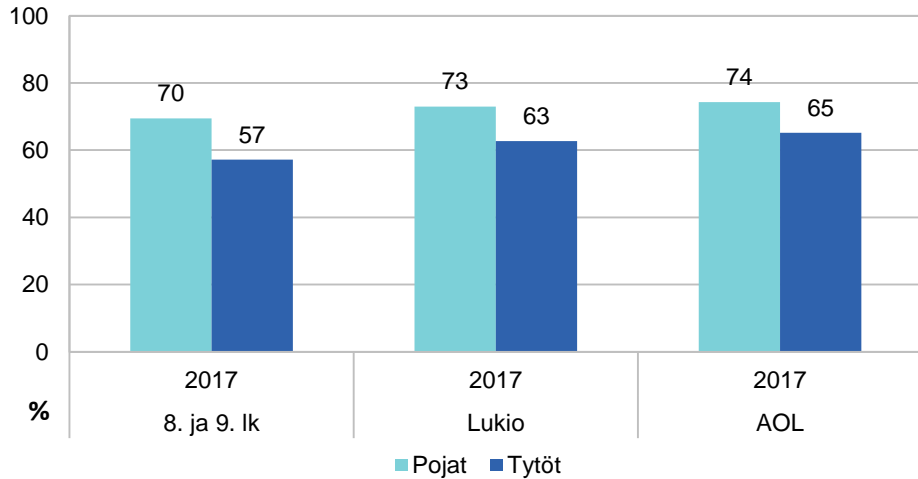
THL: Kouluterveyskysely 2017

Kuvio 39. Mahdollisuus keskustella koulun aikuisen tai muun ammattihenkilön kanssa mieltä painavista asioista, %.

Kuvio 40. Lapsella koulussa joku aikuinen, jonka kanssa voi keskustella mieltä painavista asioista, perusopetuksen 4. ja 5.-luokkalaiset, %.

Perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyvistä nuorista 63 prosenttia, lukiolaisista 67 prosenttia ja ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista nuorista 70 prosenttia kokee, että terveystarkastus toteutuu heillä laadukkaasti. Pojat kokevat myös tyttöjä yleisemmin, että terveystarkastuksessa puhutaan hänelle tärkeistä asioista, hänen mielipidettään kuunnellaan, puhutaan nuoren kotiasioista ja nuori uskaltaa kertoa asioistaan rehellisesti. Yli 70 prosenttia pojista kokee terveystarkastuksen toteutuneen kohdallaan laadukkaasti. Vastaavasti tyttöistä vain 57–65 prosenttia kouluasteesta riippuen kokee terveystarkastuksen toteutuneen laadukkaasti. Tyttöjen kokemus terveystarkastuksen laadukkaasta toteutumisesta lisääntyy hieman toiselle asteelle siirryttäessä. (Kuvio 41.)

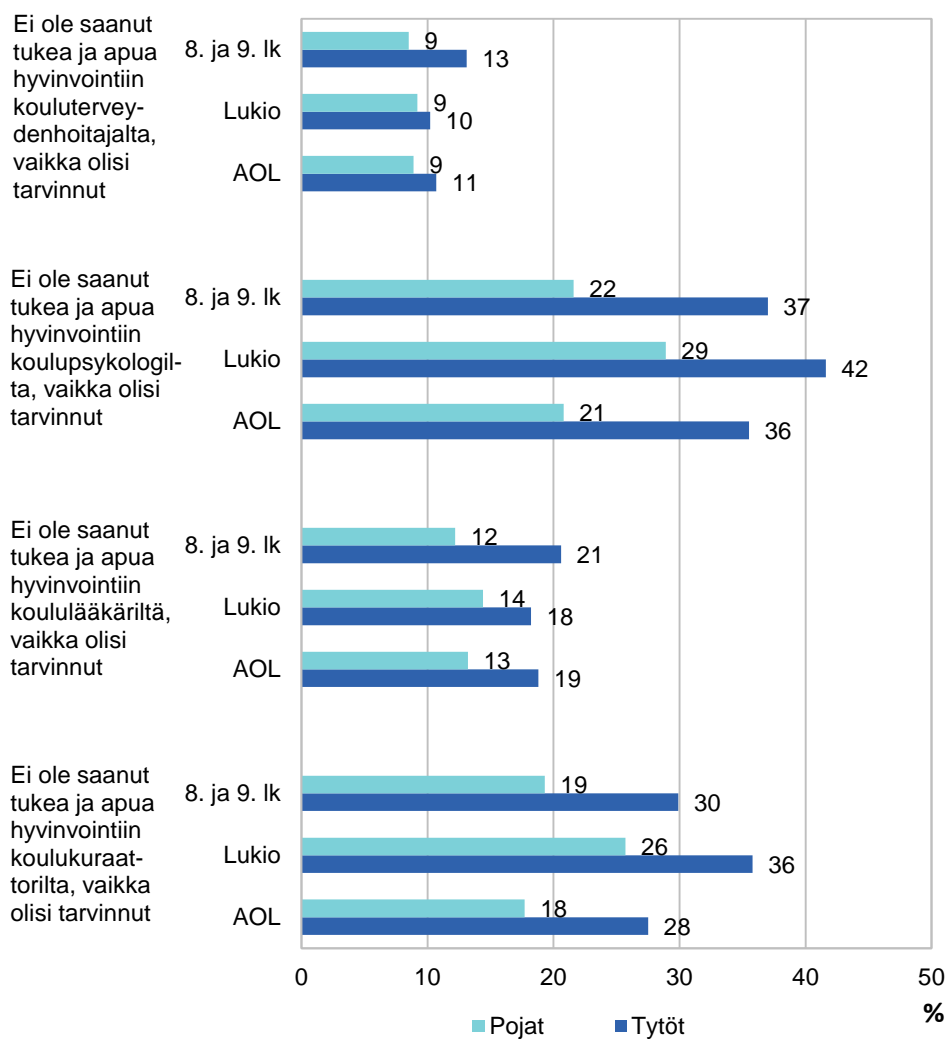
Kuvio 41. Terveystarkastus toteutuu nuorella laadukkaasti (%).

Suurin osa palveluja käyttäneistä nuorista kokee opiskeluhuollon palveluista saamansa tuen ja avun riittävänä. Eniten tukea ja apua on saatu kouluterveydenhoitajalta. Perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisista 11 prosenttia, lukiolaisista 10 prosenttia ja ammatillisten oppilaitosten opiskelijoista 10 prosenttia ei ole saanut tukea ja apua kouluterveydenhoitajalta, vaikka olisi tarvinnut. Perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisista, lukiolaisista ja ammatillisten oppilaitosten opiskelijoista ilman tukea ja apua jääneitä koulupsykologilta on 31, 38 ja 28 prosenttia, koululääkäriltä 17, 17 ja 16 prosenttia ja koulukuraattorilta 25, 33 ja 22 prosenttia, luokka-asteet mainintajärjestyksessä.

Tyydyttämätöntä tuen tarvetta esiintyy enemmän tytöillä kuin pojilla kouluasteesta ja palvelusta riippumatta. Tukea olisi tarvittu enemmän psykologilta ja kuraattorilta. Nuorista 7–12 prosenttia kouluasteesta riippuen on vuoden aikana käynyt tai yrittänyt käydä koulukuraattorin vastaanotolla. Tukea tarvinneista tytöistä noin kolmannes ja pojista hieman yli viidennes kokee, että ei ole saanut tukea ja apua hyvinvointiin koulukuraattorilta, vaikka olisi tarvinnut.

Koulupsykologilla on vuoden aikana käynyt tai yrittänyt päästä vastaanotolle 8–10 prosenttia nuorista kouluasteesta riippuen. Psykologin tukea tarvinneista tytöistä 36–42 prosenttia ja pojista 21–29 prosenttia ei ole saanut tarvitsemaansa tukea koulupsykologilta.

Lukiolaisilla esiintyy hieman enemmän koulukuraattori- ja psykologipalveluihin liittyvää tyydyttämätöntä tuen tarvetta verrattuna ammatillisissa oppilaitoksissa opiskeleviin ja perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisiin. Tuloksia tulkittaessa on syytä huomioida, että kuviossa 42 estetyt luvut ovat prosentteja niistä oppilaista, jotka ovat kokeneet tarvitsevansa palvelua, eivät koko opiskelijamäärästä. (Kuvio 42.)

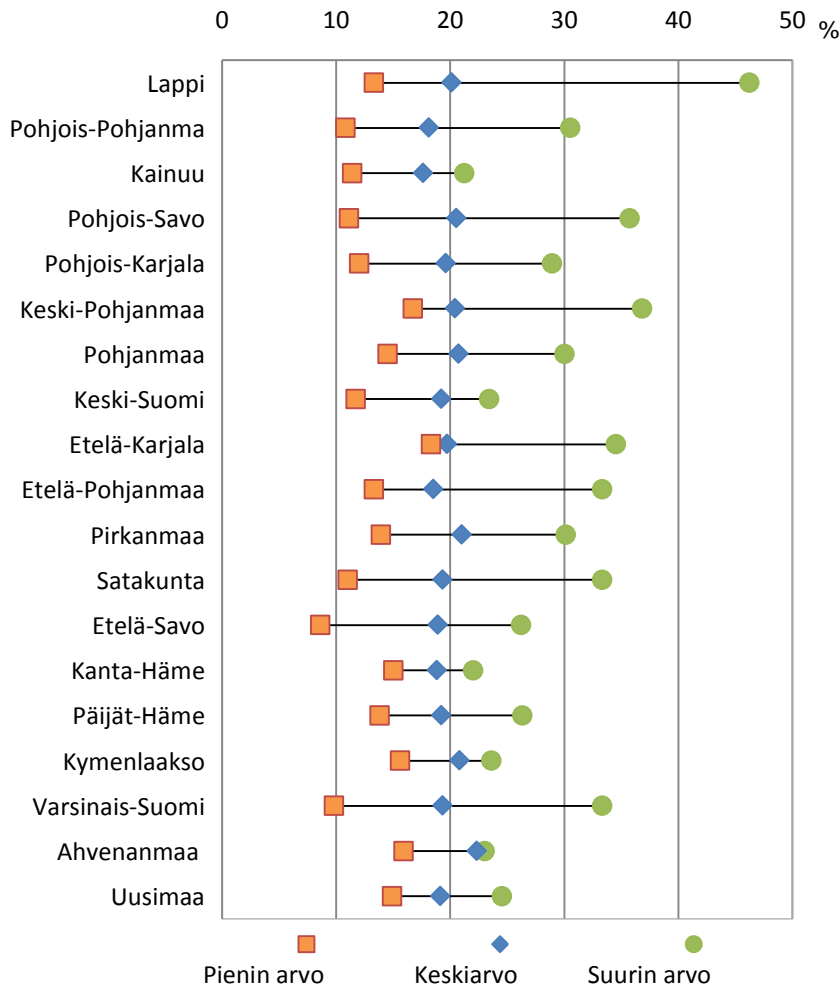

THL: Kouluterveyskysely 2017

Kuvio 42. Tyydyttämätön tuen tarve (%).

Keskustelumahdollisuuksissa ja tuetta ja avutta jäämisessä eroja maakuntien sisällä

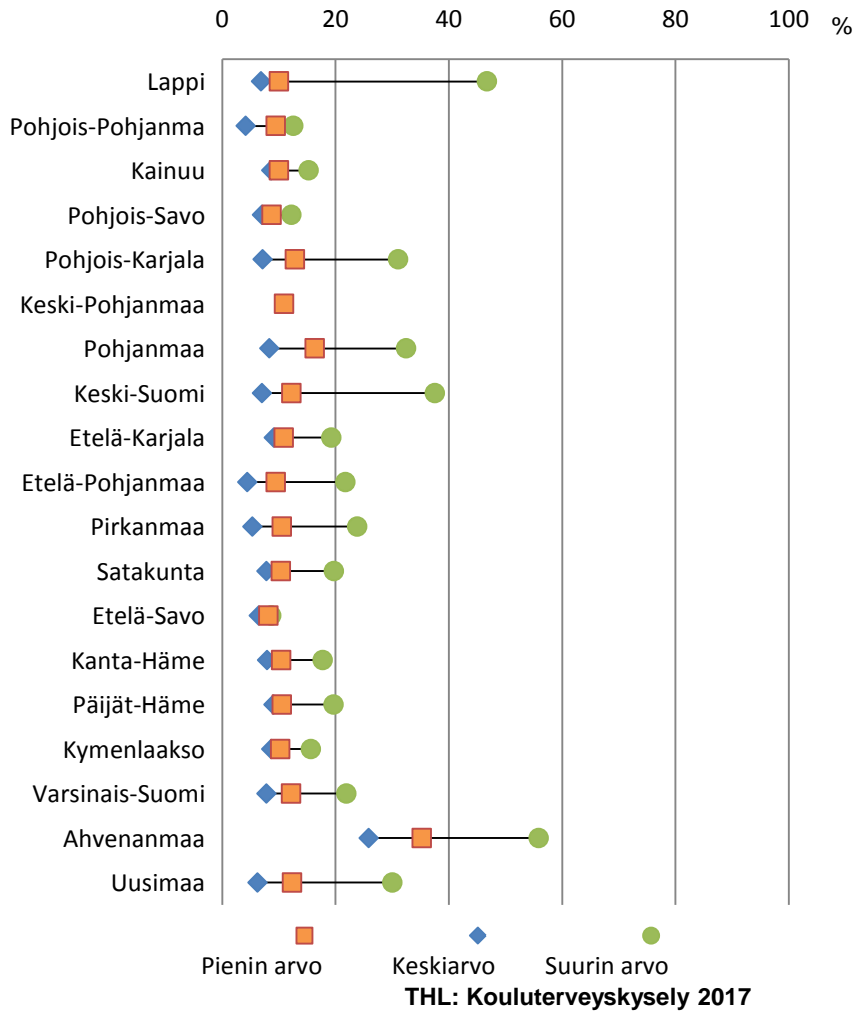
Nuorten, joilla on mahdollisuus keskustella koulun aikuisen tai muun ammattihenkilön kanssa, osuus on melko lähellä maan keskiarvoa (19 %) kaikissa maakunnissa (18–22 %). Erot maakuntien sisällä ovat kuitenkin suuret. Etelä-Karjalassa, Etelä-Pohjanmaalla, Keski-Pohjanmaalla, Lapissa, Pirkanmaalla, Pohjanmaalla, Pohjois-Pohjanmaalla, Pohjois-Savossa, Satakunnassa ja Varsinais-Suomessa on kunta tai kuntia, joissa yli 30 prosentilla nuorista on mahdollisuus keskustella koulun aikuisen tai muun ammattihenkilön kanssa mieltä painavista asioista. (Kuvio 43.)

THL: Kouluterveyskysely 2017

Kuvio 43. Mahdollisuus keskustella koulun aikuisen tai muun ammattihenkilön kanssa, perusopetuksen 8. ja 9. luokkalaiset maakunnittain 2017.

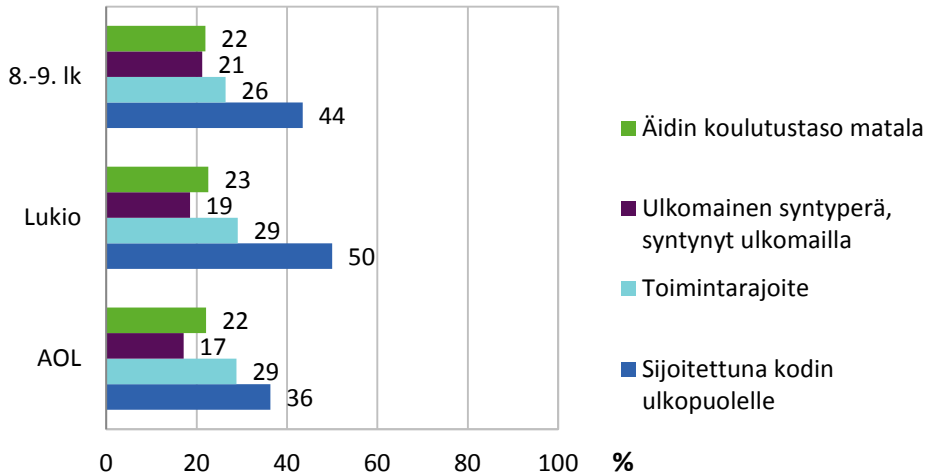
Tuetta ja avutta kouluterveydenhoitajalta jääneiden nuorten osuus vaihteli jonkin verran maakunnittain. Koko maan keskiarvoa (11 %) vähemmän tuetta ja avutta jääneitä nuoria oli Etelä-Savossa, Pohjois-Savossa, Etelä-Pohjanmaalla, Pohjois-Pohjanmaalla, Lapissa, Kainuussa, Satakunnassa, Kanta-Hämeessä ja Kymenlaaksossa. Erot maakuntien sisällä olivat suuret, erityisesti Lapissa, Keski-Suomessa, Pohjanmaalla, Pohjois-Karjalassa ja Uudellamaalla (> 20 prosenttiyksikköä). (Kuvio 44.)

Kuvio 44. Ei ole saanut tukea ja apua hyvinvointiin kouluterveydenhoitajalta, vaikka olisi tarvinnut (%) maakunnittain 2017.

Nuorten kokemus osallisuudesta palveluissa vaihtelee taustan mukaan

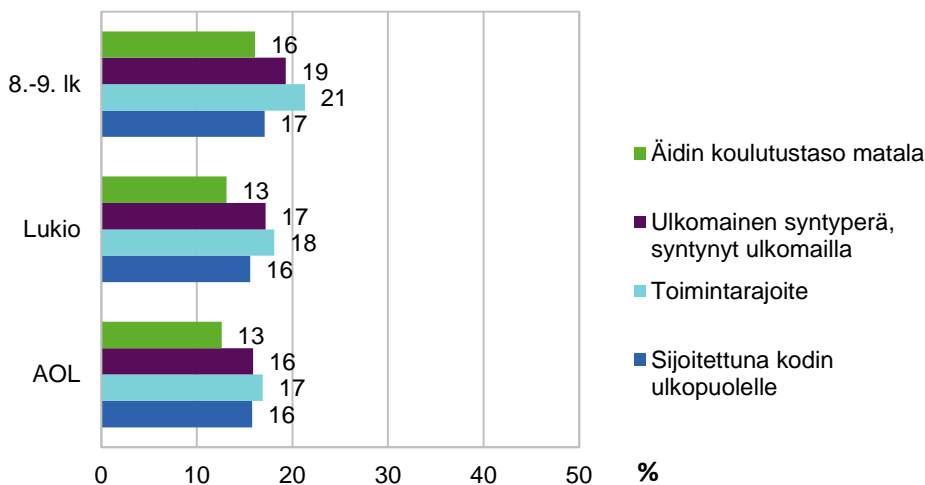
Nuoret, joiden äidin koulutustaso on matala tai jotka ovat syntyneet ulkomailla kokevat mahdollisuutensa keskustella mieltä painavista asioista koulun aikuisen kanssa melko samanlaisiksi kuin kaikki nuoret yhteensä. Sen sijaan nuoret, joilla on toimintarajoite tai jotka on sijoitettu kodin ulkopuolelle kokevat keskimääräistä useammin pystyvänsä keskustelemaan asioistaan koulun aikuisen kanssa. Kodin ulkopuolelle sijoitetuista lukiolaisista peräti puolet vastasi näin, kun kaikkien lukiolaisten keskiarvo on 23 prosenttia. (Kuvio 45.)

THL: Kouluterveyskysely 2017

Kuvio 45. Mahdollisuus keskustella koulun aikuisen tai muun ammattihenkilön kanssa mieltä painavista asioista (%) taustaryhmittäin 2017.

Nuoren tausta on yhteydessä siihen, onko tämä saanut kaipaamaansa apua kouluterveydenhoitajalta. Toimintarajoitteisissa, ulkomailla syntyneissä ja kodin ulkopuolelle sijoitetuissa nuorissa oli hieman kaikkien nuorten keskiarvoa (10 %) enemmän niitä, jotka eivät olleet saaneet tukea ja apua hyvinvointiinsa kouluterveydenhoitajalta, vaikka olisivat sitä tarvinneet. (Kuvio 46.)

THL: Kouluterveyskysely 2017

Kuvio 46. Ei ole saanut tukea ja apua hyvinvointiin kouluterveydenhoitajalta, vaikka olisi tarvinnut (%) taustaryhmittäin 2017.

Osallisuus yhteydessä nuoren hyvinvointiin

Niiden nuorten, joilla on mahdollisuus keskustella koulun aikuisen tai muun ammattihenkilön kanssa mieltä painavista asioista, hyvinvointi ei merkittävästi eroa niistä nuorista, jotka eivät tällaista mahdollisuutta koe. Nuorilla, jotka kokivat keskustelumahdollisuuden olevan, oli muita nuoria hiukan enemmän hyvinvointia heikentäviä tekijöitä, kuten ahdistuneisuusoireilua, uupumusasteista väsymystä koulunkäynnissä, yksinäisyyttä, päivittäistä oireilua tai väkivaltakokemuksia. Tulosten perusteella vaikuttaisi siltä, että keskustelu-

mahdollisuuden tarjoaminen on tavoittanut muita nuoria paremmin ne nuoret, joilla on hyvinvointia heikentäviä tekijöitä ja siten erityinen tarve avulle ja tuelle. (Taulukko 12.)

Taulukko 12. Keskustelumahdollisuuden yhteys hyvinvointiin perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisilla.

	Mahdollisuus keskustella koulun aikuisen tai muun ammattihenkilön kanssa mieltä painavista asioista (%)	Muut (%)	Vastanneiden lkm
Vahva elämänhallinta	62	67	56 095
Vähintään kaksi päivittäistä oiretta	19	12	56 590
Kokenut vanhempien henkistä väkivaltaa viimeisen vuoden aikana	29	24	56 967
Kokenut vanhempien fyysistä väkivaltaa viimeisen vuoden aikana	8	5	56 958
Ylipaino	20	17	54 403
Tosi humalassa vähintään kerran kuukaudessa	9	9	57 587
Tyytyväinen elämäänsä	71	79	57 085
Tuntee itsensä yksinäiseksi	12	7	57 714
Kohtalainen tai vaikea ahdistuneisuus	19	9	56 717
Uupumusasteinen väsymys koulunkäynnissä	27	23	57 632
Luvattomia poissaoloja (lintsamista) vähintään viikoittain	4	2	57 434

THL: Kouluterveyskysely 2017

Hyvinvoinnin ongelmia kokevilla nuorilla on muita yleisemmin kokemuksia siitä, että he eivät ole saaneet tukea ja apua hyvinvointiinsa kouluterveydenhoitajalta vaikka olisivat sitä tarvinneet. Noin puolella vanhempien henkistä väkivaltaa kokeneista tai koulu-uupumusta kokeneista nuorista on kokemus tuetta ja avutta jäämisestä kouluterveydenhoitajalta. Myös päivittäinen oireilu, ahdistuneisuusoireilu, yksinäisyys ja humalajuominen ovat merkittävästi yhteydessä kokemukseen tuetta ja avutta jäämisestä. Nuoret, jotka ovat tyytyväisiä elämäänsä tai joilla on vahva elämänhallinta kokevat huomattavasti muita nuoria vähemmän tuetta ja avutta jäämistä. (Taulukko 13.)

Taulukko 13. Tuetta kouluterveydenhoitajalta jäämisen yhteys hyvinvointiin perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisilla.

	Ei ole saanut tukea ja apua hyvinvointiin kouluterveydenhoitajalta, vaikka olisi tarvinnut (%)	Muut (%)	Vastanneiden lkm
Vahva elämänhallinta	28	63	23 396
Vähintään kaksi päivittäistä oiretta	38	17	23 703
Kokenut vanhempien henkistä väkivaltaa viimeisen vuoden aikana	49	30	23 864
Kokenut vanhempien fyysistä väkivaltaa viimeisen vuoden aikana	18	8	23 824
Ylipaino	22	21	22 861
Tosi humalassa vähintään kerran kuukaudessa	21	11	24 076
Tyytyväinen elämäänsä	39	74	23 809
Tuntee itsensä yksinäiseksi	32	10	24 151
Kohtalainen tai vaikea ahdistuneisuus	43	15	23 657
Uupumusasteinen väsymys koulunkäynnissä	48	27	24 115
Luvattomia poissaoloja (linsaamista) vähintään viikoittain	10	4	24 052

THL: Kouluterveyskysely 2017

4 YHTEENVETO

Hyvinvointi, osallisuus ja vapaa-aika

Kouluterveyskyselyn tulosten valossa kokemus **yksinäisyydestä** koskettaa lapsia ja nuoria eri tavoin. Perusopetuksen 4. ja 5.-luokkalaista vain kolme prosenttia tuntee itsensä usein yksinäiseksi. Yksinäisyyden kokemukset ovat kuitenkin yleisempiä perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisten, lukiolaisten ja ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoiden keskuudessa. Myös ero sukupuolten välillä kasvaa, sillä yksinäiseksi itsensä tuntevien tyttöjen osuus kasvaa poikia voimakkaammin. Sukupuolten välillä on eroa myös siinä, onko nuorella yhtään läheistä ystävää. Vaikka pojat tuntevat harvemmin itsensä yksinäiseksi, on perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisten, lukiossa ja ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevissa pojissa noin viisi prosenttiyksikköä tyttöjä enemmän niitä, joilla ei ole yhtään läheistä ystävää. Niiden nuorten osuus, joilla ei ole yhtään läheistä ystävää, on kuitenkin viime vuosina vähentynyt hieman.

Pojissa on tyttöjä huomattavasti enemmän niitä, joilla **ei ole yhtään läheistä ystävää**. Sukupuolten välillä ei ole eroa perusopetuksen 4. ja 5.-luokkalaisten vastauksissa, sen sijaan niin perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisten kuin lukiossa ja ammatillisessa oppilaitoksessakin opiskelevissa pojissa on tyttöjä enemmän niitä, joilla ei ole yhtään läheistä ystävää. Ero sukupuolten välillä on kuitenkin kaventunut hieman.

Maakuntien vertailu osoittaa, että Etelä- ja Keski-Pohjanmaalla ja Varsinais-Suomessa asuvat nuoret kokevat yksinäisyyttä hieman keskimääräistä vähemmän. Maakuntien sisäiset erot ovat kuitenkin suuria monessa maakunnassa. Tarkastelu taustaryhmien mukaan osoittaa, että toimintarajoitteiset nuoret kokevat itsensä huomattavasti muita nuoria useammin yksinäiseksi. Myös sijoitetuilla, ulkomailla syntyneillä sekä niillä nuorilla, joiden äidin koulutustaso on matala, on muita nuoria suurempi todennäköisyys tuntea yksinäisyyttä. Yksinäisyyden kokemus heijastuu lukuisiin muihin hyvinvoinnin osa-alueisiin. Yksinäiset nuoret kärsivät muita useammin päivittäisestä oireilusta ja ovat huomattavasti muita harvemmin tyytyväisiä elämänsä. Yksinäisyys näkyy myös nuoren elintavoissa ja koulunkäynnissä sekä ahdistuneisuusoireilussa.

Suurin osa lapsista ja nuorista harrastaa jotakin. Yleisintä **viikoittainen harrastaminen** on lukiolaisten keskuudessa. Nuorten viikoittainen harrastaminen on laskenut hivenen vuosien 2015 ja 2017 välillä, mutta perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaista, lukiolaista ja ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoista yli 80 prosenttia harrastaa yhä jotakin vähintään kerran viikossa. 8. ja 9.-luokkalaisten harrastamisaktiivisuudessa ei ole suuria maakuntien välisiä eroja. Maakunnan sisäiset erot ovat suurimpia Keski-Suomessa. Harrastamisaktiivisuus ei jakaudu tasaisesti, vaan nuoren tausta on yhteydessä viikoittaiseen harrastamiseen erityisesti 8. ja 9.-luokkalaisten nuorilla. Nuoret, jotka ovat syntyneet ulkomailla, ovat toimintarajoitteisia tai sijoitettuna kodin ulkopuolelle ja joiden äidillä on korkeintaan perusasteen koulutustaso harrastavat muita nuoria vähemmän.

Viikoittaisella harrastamisella on positiivinen yhteys moneen nuoren hyvinvoinnin osa-alueeseen. Harrastaminen on yhteydessä parempaan elämään tyytyväisyyteen ja vahvempaan elämänhallintaan. Viikoittain harrastavilla nuorilla on myös muita paremmat elintavat: he ovat harvemmin ylipainoisia ja heillä esiintyy vähemmän humalahakuista juomista.

Lasten ja nuorten yksinäisyyteen tulee puuttua ajoissa. Lapsuuden yksinäisyydestä selviämiseen tarvitaan aikuisten apua. Vanhempien, opettajien sekä muiden lasten ja nuorten kanssa toimivien aikuisten tulisi nähdä lasten ja nuorten yksinäisyys, puuttua siihen ja saada heidät mukaan harrastusten ja ryhmätöiden pariin. Yksinäisyyttä voidaan vähentää vahvistamalla yksinäisen lapsen ja nuoren sosiaalisia ja sosiokognitiivisia taitoja, lisäämällä yksinäisen sosiaalisten kontaktien mahdollisuuksia sekä vaikuttamalla muiden asenteisiin, yksinäisten huomioon ottamiseen ja vastavuoroisuuteen.

Opetussuunnitelmien perusteet ja oppilas- ja opiskelijahuoltolaki edellyttävät yhteisöllisyyden lisäämistä kouluissa ja oppilaitoksissa. Kouluissa ja oppilaitoksissa on otettu käyttöön monia menetelmiä, joiden avulla lapsille ja nuorille opetetaan tunne- ja vuorovaikutustaitoja, jotka ovat tarpeellisia ystävyys-suhteissa

ja ryhmässä toimimisessa. Yksinäisyyttä voidaankin torjua myös tukemalla koulujen kerhotoimintaa, aamu- ja iltapäiväkerhoja sekä pieniä koululuokkia. (OPH 2014.)

Kouluterveyskyselyn tulosten valossa yhdenvertaisuus ei toteudu nuorten mahdollisuuksissa harrastaa. Opetus- ja kulttuuriministeri Sanni Grahn-Laasonen asetti loppuvuodesta 2016 työryhmän ”Jokaiselle lapselle ja nuorelle mahdollisuus harrastaa”, jonka tehtävänä oli valmistella ehdotus, jonka avulla jokaiselle lapselle ja nuorelle taattaisiin mahdollisuus ainakin yhteen harrastukseen. Työryhmän toimikausi päättyi helmikuussa 2017. (OKM 2017.)

Työryhmän ehdotukset lasten ja nuorten harrastamismahdollisuuksien lisäämiseksi olivat lasten ja nuorten osallisuuden lisääminen harrastustoiminnan suunnittelussa, harrastustoiminnan järjestäjien ja koulujen välisen yhteistyön vahvistaminen, harrastamisen osaamiskeskuksen perustaminen ja harrastustoiminnan saavutettavuuden parantaminen uusien innovaatioiden avulla. (OKM 2017.) Lasten ja nuorten osallisuutta ja kuulemistä lisättäisiin sillä, että harrastusten rahoittajat, vastuuorganisaatiot ja ohjaajat kuulisivat aiempaa paremmin lasten ja nuorten toiveita harrastuksen sisältöön, määrään ja päivässä ajoittumiseen liittyen. Valtion ja kuntatason avustustenjakoa tulisi käyttää lasten ja nuorten kuulemiseen aiempaa paremmin. (OKM 2017.)

Työryhmä korostaa koulun roolia lasten ja nuorten harrastamisessa. Koulu tarjoaa tutun ympäristön lyhyen matkan päässä ja näin sen tilojen käyttöä harrastustoimintaan tulisi käyttää aiempaa enemmän. Työryhmä näkeekin, että koulun tulisi toimia alustana, jossa eri toimijat yhteistyössä kehittävät monipuolisesti harrastustoimintaa lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi. Työryhmä katsoo lisäksi, että koululla on mahdollisuus edistää lasten ja nuorten harrastamista myös esimerkiksi niin, että opettajat kannustavat oppilaita harrastamiseen ja tuovat esiin näiden vahvuuksia. (OKM 2017.)

Lasten ja nuorten yhdenvertaisia harrastamismahdollisuuksia tulisi työryhmän ehdotuksen mukaan tukea OKM:n ja ministeriön alaisten laitosten avustuksilla niin, että vähävaraisten perheiden lapsille voitaisiin tarjota vapautusta osallistumismaksusta tai alhaisempaa hintaa. Yhdenvertaisuutta tulisi lisätä kunnan ja koulujen taholta myös sillä, että koulukuljetusoppilaiden mahdollisuudet harrastaa tehtäisiin mahdollisimman hyviksi. (OKM 2017.)

Perhe ja elinolot

Perheiden monimuotoisuus on lisääntynyt, ja tämä näkyy kaikkialla lasten ja nuorten arjessa; kouluissa ja vapaa-ajan toiminnoissa. Perheiden hyvinvointiin on syytä panostaa.

Kouluterveyskyselyn tulosten mukaan **vanhemman ja nuoren väliset keskusteluvaikeudet** lisääntyvät yläluokille siirryttäessä ja pysyvät samansuuruisina toiselle asteelle siirryttäessä. Tytöt kokevat keskusteluvaikeuksia poikia useammin. Seitsemän prosenttia kokee, ettei pysty juuri koskaan keskustelemaan omista asioistaan vanhempiensa kanssa. Tarkasteltaessa tuloksia alueittain erot eri kuntien välillä ovat suuria.

Huomioitavaa on, että keskusteluvaikeuksia vanhemman ja nuoren välillä esiintyy enemmän ulkomaalaistaustaisilla ja toimintarajoitteisilla nuorilla sekä nuorilla, joiden äidin koulutustaso on matala. Esimerkiksi 8. ja 9.-luokkalaisista ulkomailla syntyneistä ulkomaalaistaustaisista tai toimintarajoitteisista nuorista jopa viidennes ei pysty keskustelemaan vanhempiensa kanssa juuri koskaan omista asioistaan.

Tarkastellessa vanhemman ja nuoren väliset keskusteluvaikeuksien yhteyttä hyvinvointiin tulokset osoittavat näillä nuorilla esiintyvän huomattavasti muita nuoria enemmän päivittäistä oireilua, ylipainoa, humalahakuista juomista, yksinäisyyttä, uupumusasteista väsymystä, ahdistuneisuutta ja koulusta lintsäämistä. Vanhemman ja nuoren väliset keskusteluvaikeudet ovat yhteydessä myös vanhempien taholta koettuun henkiseen ja fyysiseen väkivaltaan.

Kouluterveyskyselyyn vuonna 2017 vastanneista 4. ja 5.-luokkalaisista lapsista 6 % on kokenut **vanhempiensa eron** vuoden aikana. Ulkomaalaistaustaiset ja kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret raportoivat muita useammin kokeneensa vanhempien avioeron kuluva lukuvuoden aikana. Perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisista, ulkomailla syntyneistä nuorista yli viidennes oli kokenut vanhempien eron lukuvuoden ai-

kana. Nuoret, joiden vanhemmat ovat eronneet kuluvan lukuvuoden aikana, tuntevat yleisemmin yksinäisyyttä, ahdistuneisuusoireilua ja uupumusasteista väsymystä koulunkäynnissä. Noin neljännes niistä nuorista, joiden vanhemmat ovat eronneet, joi itsensä humalaan vähintään kerran kuukaudessa. Huomattavaa on, että noin neljä kymmenestä nuoresta koki vanhempien henkistä väkivaltaa ja noin neljännes nuorista vanhempien fyysistä väkivaltaa, jos vanhemmat olivat eronneet kuluvan lukuvuoden aikana.

Nuoret toivovat avointa vuorovaikutusta vanhempiensa kanssa. Ne nuoret, jotka ovat saaneet vanhemmiltaan myönteistä palautetta tai puhuneet vanhempiensa kanssa iloistaan ja suruistaan, ovat elämäänsä ja sen eri osa-alueisiin selvästi tyytyväisempiä kuin vähemmän keskustelemissa perheissä kasvaneet. Hyväksytyksi ja arvostetuksi tuleminen tunne, samoin vanhempien kanssa vietetty aika, oli nuorille erityisen tärkeää. (Wargh ym. 2015.) Nuorilla, joilla on hyvä suhde vanhempiinsa, esiintyy vähemmän mielenterveyden ja hyvinvoinnin haasteita. Hyvät keskusteluyhteydet vanhempiin, arjen ennustettavuus ja kiinnostus nuoren asioihin ovat esimerkkejä lasta ja nuorta suojaavista tekijöistä. Vanhemmuuden tuki on lapsen ja nuoren hyvinvoinnin varhaista tukemista ja eriarvoisuuden vähentämistä. (STM 2016.)

Vanhempien erojen aiheuttamat haitat lapsille. Eron jälkeiseen vanhemmuuden tukeen tulee kiinnittää erityistä huomiota. Eroperheet tarvitsevat kokonaisvaltaista apua ja tukea hyvinvointiin. Erouutinen herättää lapsessa ja nuoressa monenlaisia ajatuksia ja tunteita ikävaiheesta riippuen. Vanhempien ero on lapselle ja nuorelle yksi merkittävä stressiä aiheuttava tekijä. Lapsi ja nuori voi pelätä yksinäisyyttä, perheen köyhtymistä, muuttamista ja kokea eristykseen joutumista. Vanhemmat tarvitsevat apua yhteisvanhemmuustaitojen oppimisessa ja lapset tukea suhteen säilymiseksi kaikkiin vanhempiin ja isovanhempiin mahdollisuuksien mukaan. Vanhempien erotessa tilanne saattaa näkyä myös lapseen ja nuoreen kohdistettuna väkivaltana, joka voi olla seurausta vanhempien kuormituksesta, jaksamattomuudesta ja osaamattomuudesta ja neuvottomuudesta sekä eroon liittyvästä häpeästä ja syyllisyydestä. Erotilanteissa on tärkeää pyrkiä kohti sovinnollista eroa muun muassa vanhemmuussuunnitelman avulla, jota kehitetään LAPE-muutosohjelmassa kansainvälisten mallien pohjalta. (<http://stm.fi/vanhemmuussuunnitelma>).

Eropalveluiden kokonaisuutta kehitetään LAPE-muutosohjelmassa kaikkien maakuntien alueella ja kehittämistyön tavoitteena on sovinnollisuuden lisääntyminen erotilanteissa, toimiva yhteistyövanhemmuus sekä vanhempien säilyminen lapsen elämässä erosta huolimatta. Myös parisuhteen tuen vahvistamista kehitetään osana perhekeskustoimintamallia. Lisäksi lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa lainsäädäntöä ollaan uudistamassa. Tavoitteena on edistää lapsen edun toteutumista ja vahvistaa lapsen osallisuutta häntä koskevien asioiden käsittelyssä. (OM 2017).

Kasvu ympäristön turvallisuus

Koulukiusaaminen on vähentynyt viimeisen kymmenen vuoden aikana. Etenkin pojat kokevat aikaisempaa vähemmän koulukiusaamista. Toisen asteen koulutuksessa ero lukiota ja ammatillista oppilaitosta käyvien nuorten välillä on huomattava. Etenkin perusopetuksen 8. ja 9. luokilla ja lukioissa noin kolmannes nuorista kokee, että kiusaaminen on jatkunut tai pahentunut koulun aikuiselle kertomisen jälkeen. Ulko-maalaistaustaiset, sijoitetut tai toimintarajoitteita omaavat nuoret sekä nuoret, joiden äidillä on matala koulutustaso kokevat muita nuoria huomattavasti enemmän koulukiusaamista. **Syrjivä kiusaaminen** on huomattavan yleistä etenkin perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyvien nuorten keskuudessa. Koulukiusaaminen heikentää nuoren hyvinvointia, elämään tyytyväisyyttä ja elämänhallinnan tunnetta. Myös erilaiset koulunkäynnin ongelmat, kuten koulu-uupumus ja luvattomat poissaolot ovat koulukiusattujen nuorten keskuudessa huomattavan yleisiä. Koulukiusatuksi joutuneet nuoret kokevat muita nuoria huomattavasti yleisemmin myös vanhempien tekemää henkistä ja fyysistä väkivaltaa.

Noin joka kymmenes nuori on **kokenut väkivaltaa** tai sen uhkaa viimeisen vuoden aikana, pojat tyttöjä yleisemmin. Lasten ja nuorten kokema **vanhempien fyysinen väkivalta** on verrattain harvinaista, mutta henkistä väkivaltaa kokee joka neljä nuori, tytöt poikia yleisemmin. **Vanhempien henkisen väkivallan** kokemusten yleisyys vaihtelee maakunnittain ja etenkin maakuntien sisällä. Ahvenanmaalla, Lapissa ja

Satakunnassa on kunta tai kuntia, joissa neljä kymmenestä nuoresta on kokenut vanhempien henkistä väkivaltaa. Myös etenkin toimintarajoitteita omaavat nuoret kokevat huomattavan paljon vanhempien henkistä väkivaltaa. **Seksuaalinen häirintä** on sukupuolittunut vahvasti nuorilla ja joka kolmas nuori tyttö kokee seksuaalista häirintää viimeisen vuoden aikana.

Noin yksi nuori kahdestakymmenestä kokee, että hänen **vanhempansa käyttävät liikaa alkoholia** ja vanhemman alkoholin käytöstä on aiheutunut heille haittaa. Tytöt kokevat vanhempien liiallista, haittaavaa alkoholin käyttöä enemmän kuin pojat. Liiallisen, haittaavan alkoholin käytön yleisyydessä ei ole suuria eroa maakuntien välillä, mutta maakuntien sisällä erot ovat huomattavat. Vanhempien liiallinen, haittaava alkoholin käyttö on yhteydessä nuoren heikentyneeseen hyvinvointiin. Nuoret, joiden vanhemmat käyttävät liikaa alkoholia kokevat muita nuoria enemmän vanhempien fyysistä ja henkistä väkivaltaa ja juovat myös itse muita nuoria yleisemmin itsensä tosi humalaan vähintään kerran kuukaudessa.

Kiusaaminen. Kiusaaminen vaarantaa vakavasti lapsen ja nuoren fyysisen ja henkisen hyvinvoinnin ja sillä voi olla myös pitkäaikaisia terveysvaikutuksia. Opetus- ja kulttuuriministeriön asettama kiusaamisen ehkäisytyöryhmä on loppuraportissaan esittänyt 24 keittämisehdotusta kiusaamisen ehkäisemiseksi ja työrauhan edistämiseksi. Kehittämistoimenpiteinä työryhmä esittää kiusaamisen ehkäisemisen, hyvinvointia ja työrauhaa lisäävien menetelmien arviointitoimielimen perustamista, kiusaamista ehkäisevän kehittämis- ja tutkimushankkeen käynnistämistä varhaiskasvatukseen ja opettajien ja rehtoreiden työrauhaa turvaavien keinojen käyttöä ja vaikuttavuutta kartoittavan tutkimuksen käynnistämistä perusopetukseen ja toiselle asteelle.

Toimintakulttuurin osalta työryhmä esittää kiusaamisen ehkäisemisen pedagogisen osaamisen määrittämistä henkilöstön ja johdon täydennyskoulutuksen painopistealueeksi, henkilöstön valmiuksien ja opiskeluhuollon kehittämistä ja vahvistamista, tieto- ja viestintäteknisen osaamisen vahvistamista opetussuunnitelman perusteiden ja tietosuoja-asetuksen mukaisesti, opiskelijan työskentely- ja vuorovaikutustaitojen huomioimista henkilökohtaisessa osaamisen kehittämissuunnitelmassa ammatillisissa oppilaitoksissa, tasa-arvo- ja ihmisoikeuskasvatukseen toteutumisen varmistamista, koulunkäyntikyvyn arvioinnin monialaisuuden ja kattavuuden vahvistamista, oppilaiden, opiskelijoiden ja huoltajien osallisuuden lisäämistä sekä kiusaamista ehkäisevien toimintamallien aktiivista levittämistä ja hyödyntämistä ja tietopohjan vahvistamista. Lisäksi esitetään varhaiskasvatuslain, oppilas- ja opiskelijahuoltolain, perusopetuslain ja -asetuksen, lukiolain, ammatillisesta koulutuksesta annetun lain ja opetustoimen lainsäädännön täsmentämistä.

Varhaiskasvatusympäristöjen turvallisuuden ja varhaiskasvatusyhteisön hyvinvoinnin edistämisen ja seurannan säännöllisen toteuttamisen selvittäminen sekä tutkittuun tietoon perustuvan selvityksen tekeminen työrauhaa edistävästä keinoista sisältyvät myös työryhmän esittämiin kehittämistoimenpiteisiin. (OKM 2018.) LAPE-muutosohjelmassa lasten ja nuorten palveluita ja toimintaympäristöjä kehitetään saumattomiksi. Osana palvelujärjestelmän uudistamista luodaan myös mahdollisuuksia kehittää alueellisia toimintatapoja sosiaali- ja terveydenhuollon ja opetustoimen palveluiden yhteistyön kehittämiseksi. Tämä on erityisen tärkeää, jotta kiusaamisen ehkäisemisen ohella myös kiusaamisen kohteeksi joutuneille tarjotaan oikea-aikaista ja tehokasta apua ja tukea, ensisijaisesti opiskeluhuollon kautta.

Väkivalta. Ammatillisissa käytännöissä tulisi pystyä huomioimaan väkivallan vaikutukset lapseen ja nuoreen sekä huomaamaan lapsen ja nuoren yksilöllinen avun tarve. Lasten ja nuorten kokemaa väkivaltaa ja kaltoinkohtelua ei kuitenkaan aina tunnusteta helposti.

Lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisytöön tulee sisältyä kuntien hyvinvointistrategioihin ja turvallisuussuunnitelmiin omana toimintaohjelmana. Kunnan johdon velvollisuus on luoda toimintaohjelman pohjalta palvelurakenteet ja toimintatavat lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisyä ja avun tarjoamista varten. Kaikissa sosiaali- ja terveydenhuollon peruspalveluissa on huolehdittava siitä, että väkivallan uhrin saavat nopeasti kriisiavun. Jokaisessa kunnassa tulee olla väkivallan ehkäisytöön koordinaattori, joka huolehtii poikkiallisen ja moniammatillisen työn toimivuudesta. Lisäksi monet järjestöt tarjoavat neuvontaa, oikeudellista apua, keskusteluapua, pitkäaikaista terapiaa ja tukea sekä vertaistukea keskusteluryhmissä.

Ammattilaisilla tulee olla tietoa ja taitoa tunnistaa ja puuttua väkivaltaan sekä ehkäistä väkivallan syntymistä. Jokaisella ammattilaisella on mahdollisuus toimia ja auttaa. Väkivallan puheeksi ottaminen on jo

itsessään interventio. Väkivallasta puhuminen ei aina ole helppoa ammattilaisille. Voi syntyä pelko, että joutuu itse väkivallan kohteeksi tai että lapsi tai nuori suuttuu ja luottamus kärsii. Nämä pelot ovat kuitenkin osoittautuneet turhiksi. Monissa tutkimuksissa on osoitettu lasten ja aikuisten olleen pettyneitä siihen, ettei kukaan ole kysynyt heiltä väkivallan kokemuksista. (Ojuri 2004, STM 2010.) Kouluttautuminen väkivallan tunnistamiseen ja vaikutuksiin on edellytys ammatillisen kohtaamisen taidon kehittymiseen. Ammatilaisen ei tule työssään hyväksyä väkivaltaa, mutta ei myöskään syyllistää ketään, vaan ottaa oppilaan kertomus vakavasti ja ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin. (Ewalds 2015.) Kansallisen lasten ja nuorten turvallisuuden edistämisen ohjelman tavoite- ja toimenpidesuunnitelmassa esitetäänkin lasten parissa työskentelevien ammattilaisten ymmärrystä kuristusväkivallasta ilmiönä. Ammattilaisten perus- ja täydennyskoulutukseen tulee sisältyä kannustavan kasvatuksen näkökulma ja turvallisuusosaamista vahvistavaa koulutusta. (THL 2018.) THL on julkaissut Luo luottamusta, suojele lasta -oppaan ja verkkokoulutuksen lapsen tuen ja avun saantia turvaavasta yhteistyöstä ja tietojenvaihdosta osana LAPE- muutosohjelmaa.

Työntekijällä tulee olla mahdollisuus konsultaatioon ja muuhun tarvittavaan tukeen kuten työnohjaukseen. Valtakunnallisten suositusten (Tunnista, turvaa ja toimi, 2008) mukaan kunnassa on oltava selkeä palvelumalli lähisuhde- ja perheväkivaltatilanteita varten. Palvelumallista on käytävä ilmi, miten toimitaan ja kuka vastaa eri avun ja tuen tarjoamisesta. Jokaisella toimintayksiköllä on oltava yksikkökohtainen toimintamalli, kun epäillään lapsen altistuneen väkivallalle tai epäillään lapsen kohdistuvaa väkivaltaa, seksuaalista hyväksikäyttöä tai kaltoinkohtelua. (Ewalds 2015.) MARAK-Toimintamalli tarjoaa strukturoidun toimintamallin lähisuhdeväkivaltaa tai sen uhkaa kokeneille henkilöille ja perheille. (THL 2018.) Valtion kustantamana tarjotaan turvakotipalvelut ja lähisuhdeväkivaltaa tai sen uhkaa kokeneille, läheisille ja ammattilaisille tarkoitetun auttavan puhelimen (Nollalinja).

Neuvolapalveluissa, varhaiskasvatuksessa ja opiskeluhuollossa tulee tunnistaa ja selvittää perheiden riskitekijöitä kuritusväkivallan käyttöön. Perheiden avun piiriin ohjaaminen tulee tapahtua käyttäen tutkimusnäyttöön perustuvia toimintamalleja ja työvälineitä. Myös tietopohjaa lasten ja nuorten kokemasta väkivallasta tulee vahvistaa. Tähän tarpeeseen on vastattu LAPE-muutosohjelmassa, jonka puitteissa kehitetään väkivaltaa kartoittavia kysymyksiä Kouluterveyskyselyyn sekä on käynnistetty Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut (LTH) -tiedonkeruu, jossa kysytään myös väkivallasta. Jatkossa tulee varmistaa säännöllisen seurantatiedon kertyminen. (WHO 2012).

Koko perheen ongelmien varhainen huomaaminen ja niihin puuttuminen on tärkeää. **Päihdehuollon** asiakkaina tulevalta aikuiselta tulisi kysyä hänen lastensa tilanteesta ja etsiä keinoja tukea koko perhettä. Ajoissa annettu tuki ja apu perheille, joilla on päihdeongelmia, edesauttaa lasten oikeuksien toteutumista näissä perheissä. Lähiyhteisön voimavaroja voidaan käyttää esimerkiksi siten, että muut aikuiset kuin omat vanhemmat terveys- ja sosiaalipalveluissa, päiväkodissa, koulussa, nuorisotyössä ja harrastuspiireissä voivat olla tukena vaikeissa oloissa kasvaville lapsille ja nuorille. Avoin yhteiskunnallinen keskustelu päihdeongelmien vaikutuksesta läheisiin on ehkäisevän työn onnistumisen kannalta tärkeää. (Holmila ym. 2016.)

Koulunkäynti ja opiskelu

Vähintään viikoittain toistuvia **luvattomia poissaoloja** (lintsaamista) esiintyy neljällä prosentilla perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisista ja viidellä prosentilla lukiolaisista. Luvattomia poissaoloja esiintyy yleisimmin ammattiin opiskelevilla – heistä yhdeksällä prosentilla on luvattomia poissaoloja viikoittain tai lähes päivittäin. Runsasta lintsaamista esiintyy pojilla ja tytöillä kutakuinkin yhtä paljon. Sen sijaan koulusta lintsaaminen on huomattavasti yleisempää niiden nuorten keskuudessa, jotka ovat ulkomailla syntyneitä ulkomaalaistaustaisia, jotka asuvat sijoitettuna tai joilla on jokin kognitiivinen tai fyysinen toimintarajoite. Näistä nuorista 9–17 prosentilla on luvattomia poissaoloja vähintään viikoittain kouluasteesta riippuen. Luvattomasti koulusta poissa olevilla nuorilla esiintyy muita nuoria yleisemmin hyvinvoinnin pulmia. Noin puolella viikoittain lintsaavista nuorista on päivittäistä oireilua, humalahakuista juomista, elämään tyytymättömyyttä ja ahdistuneisuusoireilua. Kuusi kymmenestä lintsaavasta nuoresta kokee uupumusasteista väsymystä koulunkäynnissä. Myös yksinäisyys on yleisempää lintsaavien nuorten joukossa. Huomattavan suuri osa lintsaavista nuorista on kokenut vanhempiansa henkistä ja fyysistä väkivaltaa.

Oppilaat ja opiskelijat kokevat paljon irrallisuutta. Perusopetuksen 4. ja 5.-luokkalaisista 66 prosenttia kokee olevansa **tärkeä osa luokkayhteisöä**. Luokkayhteisöön kiinnittyminen vahvistuu pojilla yläluokille siirryttäessä, vastaavasti tyttöjen luokkayhteisöön kiinnittymisen yleisyys laskee. Perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisista pojista 72 prosenttia ja tytöistä 56 % kokee olevansa tärkeä osa luokkayhteisöä. Erot poikien ja tyttöjen luokkayhteisöön kiinnittymisessä säilyvät suurina myös toiselle asteelle siirryttäessä. Ammatillisissa oppilaitoksissa opiskeluryhmään kiinnitytään enemmän kuin lukioissa. Yhdenvertaisuus luokkayhteisöön kiinnittymisessä ei toteudu – esimerkiksi toimintarajoitteisista nuorista vain reilusti alle puolet kokee olevansa tärkeä osa luokkayhteisöä. Luokkayhteisöön kiinnittyminen on yhteydessä moniin nuoren hyvinvoinnin osa-alueisiin. Noin kahdeksan kymmenestä nuoresta, jotka kokevat olevansa tärkeä osa luokkayhteisöä kokevat myös vahvaa elämänhallintaa ja ovat tyytyväisiä elämäänsä. Luokkayhteisöön kiinnittyneillä nuorilla on muita vähemmän päivittäistä oireilua, yksinäisyyttä, ahdistuneisuusoireilua ja uupumusasteista väsymystä koulunkäynnissä.

Lapsen ja nuoren opintojen edistäminen on kaikkien kouluissa ja oppilaitoksissa toimivien yhteinen tavoite. Syy toistuviin poissaoloihin on selvitettävä nopeasti. Runsaat poissaolot voivat kertoa opintojen etenemisen ongelmista tai aiheuttaa niitä. Yhteisöllisessä ja yksilökohtaisessa opiskeluhoitotyössä voidaan kaikilla lapsen ja nuoren hyvinvointia ja kouluviihtyvyyttä edistävillä toimintatavoilla ehkäistä poissaoloja ja sitä kautta edistää opintojen etenemistä. Yhteisillä toimintatavoilla, kuten nopealla puuttumisella poissaoloihin, voidaan edesauttaa opintojen edistämistä. Tukemalla tunne- ja vuorovaikutustaitoja voidaan edistää koko oppilaitosyhteisön hyvinvointia. Tunne- ja vuorovaikutustaitoja voidaan myös opettaa ja niiden edistäminen voidaan ottaa huomioon oppilaitoksen työtavoissa. Onnistumisen kokemukset ja positiivisen palautteen saaminen sekä koulunkäyntiin ja opintoihin liittyvien vahvuusalueiden huomioiminen ehkäisevät poissaoloja ja opintojen keskeyttämistä. Luovuuden hyväksyminen ja harjoittaminen ovatkin yksi parhaista tavoista lisätä kouluviihtyvyyttä. (Perälä ym. 2015, Uusikylä 2005.)

Oppilaitoskohtaisessa opiskeluhoitosuunnitelmassa osana yhteisöllistä opiskeluhoitoa on kuvattava toiminta poissaolojen seuraamiseksi, niiden ehkäisemiseksi ja niihin puuttumiseksi (OPH 2014). Terveystieteidenhuoltolain (1326/2010) mukaan koulu- ja opiskeluterveydenhuollon tehtäviin sisältyy oppilaitosympäristön terveellisuuden ja turvallisuuden sekä yhteisön hyvinvoinnin edistäminen ja seuranta kolmen vuoden välein. Seuranta toteutetaan oppilaitosten tarkastuksin, jotka on toteutettava laajassa yhteistyössä eri viranomaisten sekä oppilaiden, opiskelijoiden ja huoltajien kanssa. Tarkastukset ovat käytännön esimerkki oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) tarkoittamista yhteisöllisen opiskeluhoollon toimista ja tukevat oppilaitoksia yhteisöllisen opiskeluhoitotyön suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa. Osana tarkastuksen sisältöä on kuvattava poissaolotiedot ja opintojen keskeyttämisen yleisyys, käytänteet poissaolojen ehkäisemiseksi ja niihin puuttumiseksi. Oppilaitoksen poissaolotiedot ja -syyt sekä opintojen keskeyttämisen yleisyys voivat antaa taustatietoa oppilaitosyhteisön hyvinvoinnin tilasta. (Hietanen-Peltola & Korpi-lahti 2015.)

Osallisuus koulu- ja oppilaitostasolla on sosiaalista toimintaa, yhteisöön kuulumista, yhteisöllisyyttä. Osallisuuden edistämiseen liittyy mm. huolehtiminen siitä, että lapset ja nuoret kokevat kuuluvansa luokka- ja kouluyhteisöön ja että yhteisön jäsenillä on mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin (Perälä ym. 2015, Kiilakoski 2014). Se on keskeinen osa yhteisöllistä opiskeluhoitoa, jolla tarkoitetaan toimintakulttuuria ja toimia, joilla edistetään lasten ja nuorten oppimista, terveyttä ja hyvinvointia sekä sosiaalista vastuullisuutta, vuorovaikutusta ja osallisuutta. Opiskeluhoitolaian keskeisenä tarkoituksena on ollut vahvistaa yhteisöllistä opiskeluhoitoa siten, että siitä kehittyisi ensisijainen tapa toteuttaa yhteisöllistä opiskeluhoitoa. (Perälä ym. 2015.)

Yhdenvertaisuus ei Kouluterveyskyselyn tulosten perusteella toteudu vielä kaikilta osin; esimerkiksi luokkayhteisöön kiinnittymisessä on havaittavissa merkityksellisiä eroja sukupuolten välillä, eri kouluasteiden välillä, mutta myös eri taustatekijöiden (ulkomaalaistausta, toimintarajoite, asuminen sijoitettuna) mukaan. Tämän mukaisesti kehittämistyössä onkin tärkeää edistää toimintatapoja, joissa tunnustetaan lasten ja nuorten yksilölliset ja erilaiset tarpeet.

LAPE-muutosohjelman myötä opiskeluhoitoon ollaan kehittämässä uusia toimintamalleja. Yhteisöllisen opiskeluhoollon toteuttamiseen tarvitaan sekä kansalliset että paikalliset opiskeluhoitoryhmien työ-

kentelymallit kouluasteittain. Näiden laatiminen on käynnistynyt osana LAPE-muutosohjelmaa. Kansallisia malleja työstetään tiiviissä vuorovaikutuksessa maakuntien kehittämistyön kanssa, alkaen perusopetuksesta ja edeten sen jälkeen toisen asteen oppilaitosten malliin. Kansallinen malli ohjaa opiskeluhoitoryhmiä työskentelemään entistä tavoitteellisemmin ja suunnitelmallisemmin. Tietopohjan hyödyntämistä sekä työn jatkuvaa arviointia vahvistetaan ohjein. Mallin yksi tärkeä tavoite on lisätä oppilaiden ja huoltajien osallisuutta opiskeluhollossa, aina suunnittelusta toteutuksen kautta arviointiin. Yhteiset toimintatavat ja toiminnalle asetetut kriteerit auttavat edistämään myös yhdenvertaisuuden toteutumista.

LAPEn varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukena - kehittämiskokonaisuuden osana useat maakunnat kehittävät alueellisia malleja koulupoissaolojen ja koulu-kieltäytymisen ehkäisemiseen ja hoitamiseen. Tyypillisesti malleissa kehitetään laajaa monialaista yhteistyötä varhaiseen tukeen ja apuun. Tuki ja apu on monissa malleissa kotiin jalkautuvaa ja suuntautuu koko perheelle.

Kouluterveyskyselyn lisäksi opiskeluhoollon eri ammattilaisille suunnatut kyselyt mm. TEA-tiedonkeruu, kouluterveydenhuollon selvitys, sekä uusi LAPE-muutosohjelmassa käynnistetty kuraattoreille ja psykologeille suunnattu tiedonkeruu kertoo yhteisölliseen työhön käytetyistä resursseista ja työtavoista. Tietoa tarvitaan kehittämistyön pohjaksi.

Opiskeluhoollon koulutuskierroksella on tuettu kentän yhteisöllisen opiskeluhoollotyön osaamista kaikilla opiskeluhoollon ammattiryhmillä. Yhteisöllisen työn laajan kokonaisuuden ymmärtäminen ja sen tavoitteiden ja sisältöjen nivoutuminen kiinteäksi osaksi opetussuunnitelmien mukaisia opetussisältöjä ja koulun toimintakulttuuria on innostanut monia koulutuksissa mukana olleita työskentelemään entistä sitoutuneemmin yhteisöllisen hyvinvoinnin eteen. Hyviä kehitettyjä työkäytänteitä kerätään muutosohjelman päätyttyessä valtakunnallisesti yhteen ja levitetään yksittäisten maakuntien ulkopuolelle.

Osallisuus palveluissa

Perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisista yhdeksän prosenttia kokee **vaikutusmahdollisuutensa koulussa** hyväksi. Kokemus vaikutusmahdollisuuksista lisääntyy hieman toiselle asteelle siirryttäessä. Ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevat nuoret kokevat voivansa vaikuttaa em. asioihin paremmin kuin lukioissa. Yleisesti ottaen pojat kokevat vaikutusmahdollisuutensa paremmaksi kuin tytöt kaikilla kouluasteilla.

Pojat kokevat myös tyttöjä yleisemmin, että terveystarkastuksessa puhutaan hänelle tärkeistä asioista, hänen mielipidettään kuunnellaan, puhutaan nuoren kotiasioista ja nuori uskaltaa kertoa asioistaan rehellisesti. Yli 70 prosenttia pojista kokee **terveystarkastuksen toteutuneen kohdallaan laadukkaasti**. Vastaavasti tytöistä vain 57–65 prosenttia kouluasteesta riippuen kokee terveystarkastuksen toteutuneen laadukkaasti. Ulkomaalaistaustaiset, kodin ulkopuolelle sijoitetut ja toimintarajoitteiset nuoret kokevat muita nuoria harvemmin, että vastaanotolla esimerkiksi puhutaan nuorelle tärkeistä asioista ja hänen mielipidettään kuunnellaan. Toimintarajoitteisista nuorista alle 60 prosenttia kokee terveystarkastuksensa toteutuneen laadukkaasti

Suurin osa palveluja käyttäneistä nuorista kokee **opiskeluhoollon palveluista saamansa tuen ja avun** riittävänä. Eniten tukea ja apua on saatu kouluterveydenhoitajalta. Tyydyttymätöntä tuen tarvetta esiintyy enemmän tyttöillä kuin pojilla kouluasteesta ja palvelusta riippumatta. Tukea olisi tarvittu enemmän psykologilta ja kuraattorilta. Nuorista 7–12 prosenttia kouluasteesta riippuen on vuoden aikana käynyt tai yrittänyt käydä koulukuraattorin vastaanotolla. Tukea tarvinneista tytöistä noin kolmannes ja pojista hieman yli viidennes kokee, että ei ole saanut tukea ja apua hyvinvointiin koulukuraattorilta, vaikka olisi tarvinnut. Koulupsykologilla on vuoden aikana käynyt tai yrittänyt päästä vastaanotolle 8–10 prosenttia nuorista kouluasteesta riippuen. Psykologin tukea tarvinneista tytöistä 36–42 prosenttia ja pojista 21–29 prosenttia ei ole saanut tarvitsemaansa tukea koulupsykologilta. Lukiolaisilla esiintyy hieman enemmän koulukuraattori- ja psykologipalveluihin liittyvää tyydyttymätöntä tuen tarvetta verrattuna ammatillisissa oppilaitoksissa opiskeleviin ja perusopetuksen 8. ja 9. luokkalaisiin.

4. ja 5.-luokkalaisista lapsista lähes puolet (48 %) kokee, että koulussa on joku **aikuinen, jonka kanssa voi keskustella mieltä painavista asioista**. Perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisista ja toisella asteella opis-

kelevista nuorista noin viidennes (20–23 % kouluasteesta riippuen) kokee, että hänellä on **mahdollisuus keskustella koulun aikuisen tai muun ammattihenkilön kanssa mieltä painavista asioista**. Nuoret, joiden äidin koulutustaso on matala tai jotka ovat syntyneet ulkomaille kokevat mahdollisuutensa keskustella mieltä painavista asioista koulun aikuisen kanssa melko samanlaisiksi kuin muut nuoret. Sen sijaan nuoret, joilla on toimintarajoite tai jotka on sijoitettu kodin ulkopuolelle kokevat muita useammin pystyvänsä keskustelemaan asioistaan koulun aikuisen kanssa. Nuorilla, jotka kokivat mahdolliseksi keskustella asioista koulun aikuisen tai muun ammattihenkilön kanssa, esiintyi hieman enemmän hyvinvointia uhkaavia tekijöitä, kuten ahdistuneisuusoireilua, uupumusasteista väsymystä koulunkäynnissä, yksinäisyyttä, päivittäistä oireilua tai väkivaltakokemuksia. Vaikuttaisi siltä, että keskustelumahdollisuuden tarjoaminen on tavoittanut erityisesti niitä nuoria, joilla on hyvinvointia heikentäviä tekijöitä ja mahdollista avun tarvetta.

Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen, Karvin (2017) selvityksen mukaan vuonna 2014 voimaan tullut oppilas- ja opiskelijahuoltolaki on lisännyt lasten ja nuorten vaikutusmahdollisuuksia kouluissa ja oppilaitoksissa. Vaikka osallisuus koulu- ja oppilaitosyhteisössä on parantunut viimeisten vuosien aikana, on osallisuudessa ja lasten ja nuorten vaikutusmahdollisuuksissa edelleen kehitettävää. Usein vaikutusmahdollisuudet ovat kohdistuneet vain hyvin rajalliseen koulun ja oppilaitoksen toiminnan sisältöön, kuten kouluruokailuun tai erilaisiin tapahtumiin. Varsinaiset vaikutusmahdollisuudet koulutyön sisältöihin ja sen järjestämisen tapaan ovat olleet vähäisemmät. (Perälä ym. 2015, Luopa ym. 2014).

Lasten ja nuorten osallisuus on keskeinen opiskeluhoillon toimintaa ohjaava periaate. Osallisuus ei tarkoita vain osallistumista, vaan keskeistä on, että lapset ja nuoret ovat mukana suunnittelemassa, toteuttamassa ja arvioimassa toimintaa, johon he osallistuvat ja jossa tehdään heitä koskevia päätöksiä. Lasten ja nuorten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksien edistäminen tulisi kirjata lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman opiskeluhoiltoa koskevaan osuuteen sekä koulu- ja oppilaitoskohtaisiin opiskeluhoilto suunnitelmiin. Sen toteutumista tulisi myös säännöllisesti seurata. (Perälä ym. 2015.)

Vaikka opiskeluhoillon palvelut ovat yhdenvertaisesti kaikkien käytettävissä, kokee osa nuorista, ettei saa niistä tarvitsemaansa tukea ja apua. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää niihin nuoriin, joilla esiintyy useita hyvinvoinnin haasteita. Tulosten mukaan 16–21 prosenttia ulkomaalaistaustaisista, toimintarajoitteista tai sijoitettuna asuvista nuorista kokee, ettei ole saanut kouluterveydenhoitajalta tarvitsemaansa apua ja tukea. Erityisen haasteellisenä koettiin koulukuraattorilta ja -psykologilta saatavan tuen riittävyys. TEA tiedonkeruun perusteella kouluista 0,7 prosentilla ei ollut käytettävissään psykologipalveluita eikä 0,4 prosentilla kuraattoripalveluita lukuvuonna 2016–2017. Tilanne on kehittynyt suotuisasti lukuvuoteen 2014–2015 verrattuna, jolloin psykologipalvelut puuttuivat seitsemästä prosentista ja kuraattoripalvelut neljästä prosentista kouluista. Syyskuussa 2017 oikeus oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaisiin psykologi- ja kuraattoripalveluihin laajennettiin koskemaan kaikkia ammatillista perustutkintoa suorittavia opiskelijoita sekä valmentavassa koulutuksessa olevia.

Mitä varhaisemmassa vaiheessa lapsen ja nuoren avun ja tuen tarpeet tunnistetaan ja tukea tarjotaan, selviydytään todennäköisemmin kevyemmällä, lyhytkestoisemmalla tuella ja pienemmillä voimavaroilla. Tuen tarpeet ovat moninaisia, minkä vuoksi niiden tunnistamiseen ja tilanteen selvittämiseen tarvitaan erilaisia keinoja ja yhdessä sovittuja toimintatapoja. Monet avun ja tuen tarpeet tulevat esiin koulun ja oppilaitoksen arjessa päivittäisissä tilanteissa ja kohtaamisissa. Koulussa toimivat aikuiset ovat avainasemassa huoltien varhaisessa tunnistamisessa. (Perälä ym. 2015) Sen vuoksi onkin huolestuttavaa, että vain osa nuorista kokee että koulussa on sellainen aikuinen, jolle voi puhua omista mieltä painavista asioista. Myös säännöllisesti toteutettavien terveystarkastusten yhtenä tavoitteena on tuen tarpeiden mahdollisimman varhainen tunnistaminen ja tarvittavan tuen ja hoidon järjestäminen.

LAPE-muutosohjelmassa varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos kehittämiskokonaisuuden yhtenä tavoitteena on kehittää opiskeluhoilto palveluja entistä lapsi- ja nuorisolähtöisemmäksi. Oppilas- ja opiskelijahuoltolakiin on oppilaiden ja myös vanhempien osallisuus kirjoitettu vahvasti. Opiskeluhoillon koulutuskierroksella on valtakunnallisesti tuettu lain sujuvaa toimeenpanoa kouluilla ja etsitty lainmukaisia käytännön työmuotoja. Osallisuuteen sisältyy aina oikeuksien kunnioittaminen ja opiskeluhoilossa tärkeä on esimerkiksi lapsen oikeus itsenäiseen asiakkuuteen ja osallisuus kaikkiin häntä koskeviin opiskeluhoillon

prosesseihin. Myös opiskeluhuollon monialaisten työmuotojen ja tiedonluovuttamiskäytäntöjen tunteminen tukee oppilaiden avun ja tuen saantia.

Lapsi- ja nuorilähtöisyyttä tuetaan myös opiskeluhoitopalveluille laadittavalla ohjeistuksella. Tarkoituksena on kuvata, millä toimilla ja miten toimimalla tuetaan lapsi- ja nuorisolähtöisyyttä ja samalla madalletaan kynnystä hakea apua ja tukea. Mannerheimin lastensuojeluliiton vankkaa osaamista lapsi- ja nuorilähtöisyydestä sekä lasten ja nuorten palvelevan puhelimen kautta kerättyä kokemuksellista tietoa hyödynnetään työskentelyssä.

Maakunnallisissa kehittämishankkeissa kehitetään opiskeluhoitopalveluja vastaamaan paremmin nuorten tarpeisiin. Esimerkiksi Porvoossa on luotu toimintamalli, jossa sovituisissa tilanteissa opiskeluhoitopalvelut käynnistyvät heti alussa monialaisena yhteistyönä esim. opiskeluterveydenhuollon ja kuraattorin välillä. Lisäksi maakuntien hanketyössä kuraattorit jalkautuvat entistä vahvemmin koulun yhteisiin tiloihin, oppilailta kerätään joka käynnin jälkeen asiakaspalautetta ja kokonaiset opiskeluhoitoryhmät jalkautuvat luokkiin purkamaan luokan hyvinvointikyselyjä ja miettimään oppilaiden kanssa yhdessä jatkotoimia. Hankkeissa on myös paljon muuta kehittämistyötä osassa yhdessä oppilaiden kanssa ideoiden.

Osallisuuden toteuttamiseen tarvitaan ammatillista osaamista sekä lasten ja nuorten kokemustiedon arvostamista. Lisäksi tulee tunnistaa monipuolisia vuorovaikutuksen tapoja sekä tiedostaa ja poistaa mahdollisia toimijuuteen liittyviä, myös rakenteellisia, esteitä. (Peltola & Moisio 2017).

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

1. Vanhemman ja nuoren välinen avoin vuorovaikutus edistää lapsen ja nuoren hyvinvointia. Vanhemmuuteen tarvitaan tukea lapsen ja nuoren kasvaessa ja siirtyessä perusopetuksen yläluokille ja toiselle asteelle. Vanhemmuuden tukemiseksi tarvitaan osaamista, joka vahvistaa toimijoiden yhteistyötä sekä auttaa perheen jäsenten kohtaamisissa. Erityistä huomiota on kiinnitettävä lapsen vanhempien erotilanteisiin sovinnollisen eron toteutumiseksi. Vanhemmuuden tukeminen on kuntien ja maakuntien keskeinen tehtävä. Se on lapsen ja nuoren hyvinvoinnin varhaista tukemista ja samalla eriarvoisuuden vähentämistä.
2. Lasten ja nuorten osallisuutta tulee tukea vähentämällä yksinäisyyttä ja parantamalla yhdenvertaisia harrastamismahdollisuuksia. Kouluissa ja oppilaitoksissa yksinäisyyttä tulisi torjua ikätasoon sopivalla tavalla esimerkiksi ryhmitöillä, osallistavalla välituntitoiminnalla, koulun harraste- ja kerhotoiminnan kehittämällä sekä koulukiusaamiseen puuttumisella. Lisäksi vapaa-ajalla lapsille ja nuorille tulee kehittää eri toimijoiden yhteistyössä matalan kynnyksen ja matalien kustannusten harrastetoimintaa, joka saa nyt niiden ulkopuolelle jäävät mukaan. Eri toimijoilla on tärkeä rooli esimerkiksi asenteisiin vaikuttamisessa, jotta sijoitetut ja ulkomailla syntyneet nuoret eivät tuntisi itseään muita nuoria yksinäisemmäksi.
3. Lapsiin kohdistuvan fyysisen väkivallan ja kuritusväkivallan suhteen on tehty tuloksellista työtä asenteiden muuttamiseksi ja väkivallan vähentämiseksi. Huomiota tulisi kiinnittää myös lapsiin ja nuoriin kohdistuvaan vanhempien henkiseen väkivaltaan ja perheen vuorovaikutukseen. Henkinen väkivalta on yhteydessä vanhempien haittaa aiheuttavaan alkoholin käyttöön, nuoren alkoholin käyttöön ja moniin hyvinvoinnin osa-alueisiin. Palveluissa tulee erityisesti tunnistaa perheet, joissa ongelmat ovat kasautuneet ja tarjota heille monialaista ja oikea-aikaista apua. Kunnissa ja maakunnissa on oltava selkeä palvelumalli lähisuhte- ja perheväkivaltatilanteita varten. Palvelumallista on käytävä ilmi, miten toimitaan ja kuka vastaa eri avun ja tuen tarjoamisesta.
4. Osa lapsista ja nuorista kokee ulkopuolisuutta, eikä koe olevansa tärkeä osa luokkayhteisöä. Osalla nuorista esiintyy myös runsaasti luvattomia poissaoloja, jotka ovat uhka opintojen edistymiselle. Alueelliset erot ja erot eri kouluasteiden välillä ovat sängen suuria. Yhteisöllisyyden ja opintojen edistämisen varmistamiseksi tarvitaan yhtenäiset toimintatavat eri kouluasteille. Opiskeluhooltoon ollaan kehittämässä uusia toimintamalleja, joiden tulisi yhtenäistää toimintatapoja. Toimintamallien käyttöönottoa ja niiden vaikutuksia tulee seurata systemaattisesti esimerkiksi Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen TEA-tiedonkeruun ja Kouluterveyskyselyn avulla.
5. Vaikka osallisuus koulu- ja oppilaitosyhteisössä on parantunut, on osallisuudessa ja lasten ja nuorten vaikutusmahdollisuuksissa edelleen kehitettävää. Tavoitteet ja toimenpiteet osallisuuden ja vaikutusmahdollisuuksien edistämiseksi tulee kirjata lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmiin sekä koulu- ja oppilaitoskohtaisiin opiskeluhooltosuunnitelmiin.
6. Osa lapsista ja nuorista kokee, ettei voi puhua omista mieltä painavista asioista koulun aikuisille. Yhdenvertaisuus avun ja tuen saannissa tulee varmistaa sekä edelleen madaltaa kynnystä avun ja tuen hakemiselle. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää niihin nuoriin, joilla esiintyy useita hyvinvoinnin haasteita. Tuen tarpeiden tunnistamiseen ja tilanteen selvittämiseen tarvitaan monialaista yhteistoimintaa, erilaisia keinoja ja yhdessä sovittuja toimintatapoja. Opiskeluhoitopalveluille laadittavalle ohjeistukselle on tarve. Lisäksi tulee varmistaa lasten ja nuorten parissa toimivien ammattilaisten riittävä osaaminen monialaisesta yhteistyöstä ja tuen tarpeiden varhaisesta tunnistamisesta ja niihin puuttumisesta.

Perheen tilanteella, arjen toimivuudella, elämänmuutoksilla ja lasten ja nuorten kokemalla turvallisuudella sekä nähdyksi ja kuulluksi tulemisella on merkittävä yhteys lapsen ja nuoren hyvinvointiin. Lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvointia, kasvua ja oppimista edistävissä palveluissa on kaikin tavoin varmistettava,

että lapsi ja nuori sekä myös aikuinen/vanhempi saavat tarvitsemaansa tukea ja apua asuinpaikasta riippumatta riittävän varhain. Monialaisen auttamisen, tuen tarpeiden tunnistamisen ja niihin puuttumisen toteutumiseksi tarvitaan kansallisesti yhdenmukaiset ja paikallisesti sovellettavat käytännöt sekä niistä vastaavat tahot. Myös ammattilaisten riittävä osaaminen on varmistettava. Lisäksi käytäntöjen suunnittelua, käyttöönottoa ja niiden vaikutuksia tulee seurata sekä arvioida systemaattisesti lapsilta, nuorilta, vanhemmilta sekä ammattilaisilta saatujen ideoiden, kokemusten ja palautteiden avulla. Toimenpiteet on tarpeen kirjata muun muassa kuntien ja maakuntien hyvinvointisuunnitelmiin ja strategioihin.

Lähteet

- Gilbert, R., Widom, C.S., Browne, K., Ferguson, D., Webb, E. & Jason, S. 2009. Burden and consequences of child maltreatment in high-income countries. *Lancet* 373, 68-91.
- Ewalds, H. 2015. Kenelle lyönnit kuuluvat? Kuntaopas pari- ja lähisuuhdeväkivallan ehkäisytyöhön. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaia 2005:7.
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70762/Opp200507.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Hietanen-Peltola, M. & Korpilahti, U. (toim.) 2015. Terveellinen, turvallinen ja hyvinvoiva oppilaitos. Opas ympäristön ja yhteisön monialaiseen tarkastamiseen.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126936/URN_ISBN_978-952-302-505-9.pdf?sequence=1
- Holmila, M., Raitasalo, K. & Tigerstedt, C. Sukupolvien sillat ja kasvamisen karikot - vanhemmat, lapset ja alkoholi. THL 2016.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-738-1>
- Junttila, N. 2010. Lapsen sosiaaliset kyvyt ja yksinäisyys näkyviin jo alakoulussa.
http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/65529/kohti_turvallisempaa_oppilaitosta_2012.pdf
- Junttila, N., Kainulainen, S. & Saari, J. 2015. Junttila, N., Kainulainen, S., & Saari, J. (2015). Mapping the lonely landscape – Assessing loneliness and its consequences. *The Open Psychology Journal*, 8 (Suppl 2- M6), 89–96.
- Peltola, M. & Moisio, J. 2017. Ääniä ja äänettömyyttä palvelukentillä. Katsaus lasten ja nuorten palvelukokemuksia koskevaan tietoon. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 112. STM, Helsinki.
- Kaltiala-Heino, R., Poutanen, P., Kilkku, N. & Rimpelä, M. 2003. Runsaiden koulupoissaolojen yhteys mielenterveyden ongelmiin yläasteikäisillä nuorilla. *Suomen Lääkärilehti* 58(14), 1677–1683.
- Karvi. 2017. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus.
<https://karvi.fi/>
- Kuntaliitto. 2014. Kuntaliiton hyvinvointipoliittinen ohjelma Sosiaali- ja terveydenhuollon uusi suunta. file:///C:/Users/rtraz/AppData/Local/Temp/soten_uusisuunta_ebook.pdf
- Lereya, S, Copeland, W, Costello, J. & Wolke, D. 2015.
[http://www.thelancet.com/pdfs/journals/lanpsy/PIIS2215-0366\(15\)00165-0.pdf](http://www.thelancet.com/pdfs/journals/lanpsy/PIIS2215-0366(15)00165-0.pdf)
- Luopa, P., Kivimäki, H., Matikka, A., Vilki S., Jokela J., Laukkarinen, E. & Paananen, R. 2014. Nuorten hyvinvointi Suomessa 2000-2013. Kouluterveyskyselyn tulokset. *Terveys ja Hyvinvoinnin Laitos* 25/2014.
- Manderbacka, K., Muuri, A., Keskimäki, I., Kaikkonen, R. & Elovainio, M. 2012. Sosiaalilääketieteen aikakauslehti. 2012: 49 4–12. <file:///C:/Users/rtraz/AppData/Local/Temp/9341-Artikkelin%20teksti-23986-1-10-20131217.pdf>
- Mielenterveystalo.fi. <https://www.mielenterveystalo.fi/>
- Oikeusministeriö 2017. Lapsenhuoltolain uudistaminen Työryhmän mietintö. 47/2017.
http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80751/OMML_47_2017_Lapsenhuolto.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- OKM. 2017. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:19.
<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80110/okm19.pdf>
- OKM 2018:12. Elo, S. & Lamberg, K. Kiusaamisen ehkäisy sekä työrauhan edistäminen varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa sekä toisella asteella. Loppuraportti.
<http://minedu.fi/julkaisu?pubid=URN:ISBN:978-952-263-562-4>
- OPH 2014. Opetussuunnitelman perusteet.
http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
- Ojuri, A. 2004. Väkivalta naisen elämän varjona. Tutkimus parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten elämänkulusta ja selviytymisestä. *Acta Universitatis Lapponiensis* 77. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Peltola, M. & Moisio, J. 2017. Ääniä ja äänettömyyttä palvelukentillä. Katsaus lasten ja nuorten palvelukokemuksia koskevaan tietoon. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura Verkkojulkaisuja 112.
http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/aania_ja_aanettomytta_palvelukentilla.pdf
- Rimpelä, M. & Bernelius, V. 2013. Peruskoulujen oppimistulokset ja oppilaiden hyvinvointi eriytyvällä Helsingin seudulla. MetrOP-tutkimus 2010–2013 Mitä tiedettiin tutkimuksen käynnistyessä keväällä 2010? Toim.: Matti Rimpelä ja Venla Bernelius
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/17076/MetrOP-raportti_1_verkkoversio.pdf
- Salmela-Aro & Tuominen-Soini, painossa:
https://teholapaisy.wikispaces.com/file/view/Salmela-Aro_LV_JRNksa.pdf
- Satyanarayana, V., Chandra, P. & Vaddiparti, K. 2015. Mental health consequences of violence against women and girls. *Current Opinion in Psychiatry* 28, 350-356.
- STM. 2010. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:7. Älä lyö lasta. Kansallinen lapsiin kohdistuvan kuritusväkivallan vähentämisen toimintaohjelma 2010–2015.
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/72366/STM_Jul_1007_%EF%BF%BD%EF%BF%BD_1y%EF%BF%BD_verkko.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- STM. 2016. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:29.
http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74904/Rap_ja_muist_29_2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- STM. 2016:29. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma. LAPE-ydinviestit. 2017.
http://stm.fi/documents/1271139/3208911/LAPE_FINAL_ydinviestit_versio2/85252f68-4a9e-4de2-825f-5090e1d12809
- Yleissopimus Lapsen oikeuksista. 1989.
https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf

- THL. 2017. Syrjintä ja häirintä Suomessa.
<https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/syrjinta/syrjinta-ja-hairinta-suomessa>
- Uusikylä, K. 2005. Lahjakkaiden kasvatusta. 3. painos, 2005
ISBN 951-0-19175-2. PS-kustannus.
- Vuoremaa, M. 2015. Äitien ja isien osallisuus perheessä ja lasten palveluissa sekä osallisuuteen yhteydessä olevat tekijät. Väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis 2134 Tampere University Press Tampere.
2016 <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/98335/978-952-03-0019-7.pdf?sequence=1>
- Väestöliitto.fi.
http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_vanhemmat/lapset_ero/stressitekijat/
- Väljärvi, J. 2015. Peruskoulun rakenteet ja toiminta Julkaisussa J. Väljärvi & P. & P. Kupari 2015. Millä eväillä osaaminen uuteen nousuun? PISA 2012 tutkimustuloksia. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisusarja. Helsinki.
- Wargh M., Konu, A., Kivimäki, H., Koivisto, A-M. & Joronen, K. 2015:52. 8. ja 9.-luokkalaisten itsearvioitu masentuneisuus ja perhetekijät. Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti 52: 78–90.
<https://journal.fi/sla/article/view/50761>
- WHO. 2012. Health 2020: the European policy for health and well-being. <http://www.euro.who.int/en/health-topics/health-policy/health-2020-the-european-policy-for-health-and-well-being>
- WHO. 2014. Global status report on violence prevention 2014. Geneva, WHO.
- Yleissopimus lapsen oikeuksista 1989.
http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2